

EDÍCIA SKRÍPT

365

POJMOV Z URBANIZMU

Lucia Štefancová
Karol Görner

STU
FAD

SLOVENSKÁ TECHNICKÁ
UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA ARCHITEKTÚRY A DIZAJNU

SPEKTRUM
STU

„DENNE TROCHA URBANIZMU
NEZAŠKODÍ ORGANIZMU“

365 POJMOV Z URBANIZMU

Lucia Štefancová - Karol Görner
2024

•••• STU
•••• FAD

SLOVENSKÁ TECHNICKÁ
UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA ARCHITEKTÚRY A DIZAJNU

Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe

Projekt „Udržateľnosť miest a komunít v plánovaní a architektúre“ bol podporený Nórskom prostredníctvom Nórskeho grantov. Spolufinancované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons CC BY 4.0, ktorá povoľuje použitie, zdieľanie, prispôsobovanie, šírenie a reprodukovanie na ľubovoľnom médiu alebo v ľubovoľnom formáte, ak je uvedený pôvodný autor, zdroj a odkaz na Creative Commons licenciu, a ak sú vyznačené prípadné zmeny vykonané v diele. Viac informácií o licencií a použití diela na adrese:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

- © Ing. arch. Lucia Štefancová, PhD.
Ing. arch. Karol Görner, PhD.
- © Grafický dizajn publikácie, grafický návrh obálky a autorka obrázkov
Ing. arch. Lucia Štefancová, PhD.
- © Ústav urbanizmu a územného plánovania Fakulty architektúry a dizajnu Slovenskej technickej univerzity v Bratislave

Recenzenti: doc. Ing. arch. Gabriel Kopáčik, Dr.
doc. Ing. arch. Maxmilian Wittmann, Ph.D.

Schválila Edičná rada Fakulty architektúry a dizajnu STU v Bratislave.

ISBN 978-80-227-5401-9

Venované

profesorovi Bohumilovi Kováčovi,
hlavnému propagátorovi urbanistického hesla
„Denne trocha urbanizmu, nezaškodí organizmu!“,
ktorý nás veľmi veľa naučil a vniesol nespočetné množstvo
názorov a polemík do každej problematiky.

Ďakujeme Vám za Vaše vedenie, usmerňovanie a všetky diskusie,
bez ktorých by táto publikácia nikdy nevznikla :)

Lucka + Karol

Denne trocha urbanizmu nezaškodí organizmu.

OBSAH

- 6 PREDSLOV AUTOROV
- 7 TEMATICKÉ OKRUHY
- 12 365 POJMOV Z URBANIZMU
A-Z
- 135 ZDROJE
- 149 RESUMÉ V ANGLICKOM JAZYKU
- 150 O AUTOROCH

*Transformácia priemyselného areálu PCHZ na novú mestskú štvrť v Žiline
(diplomová práca, autorka: Lucia Štefancová, vedúci záverečnej práce: Miroslav Kollár, 2011)*

PREDSLOV AUTOROV

Publikácia vychádza z naliehavej požiadavky reagovať na súčasný stav neúplnej, miestami absentujúcej a často nesprávne používanej terminológie v oblasti urbanizmu a územného plánovania. V publikácii je vybraných 365 najfrekvencovanejších pojmov z oblasti urbanizmu a územného plánovania, podľa ktorých je príznačne nazvaná „365 pojmov z urbanizmu“, čím vystihuje dlhoročné heslo Ústavu urbanizmu a územného plánovania na Fakulte architektúry a dizajnu STU v Bratislave *„Denne trocha urbanizmu, nezaškodí organizmu!“*.

Publikácia je určená študentom študijného odboru architektúra a urbanizmus v študijných programoch prvého, druhého a tretieho stupňa štúdia.

Prvá časť publikácie pod názvom Tematické okruhy systematizuje terminológiu z hľadiska jednotlivých oblastí urbanizmu a územného plánovania.

Druhá časť publikácie je písaná formou slovníka od A–Z, v ktorom je každý pojem abecedne zoradený, očíslovaný a terminologicky vysvetlený. Základná definícia vybraných pojmov je autorským vysvetlením opierajúcim sa o štúdium literatúry, výskum a skúsenosti z pedagogického procesu a praxe.

Okrem definície pojmov publikácia prináša navyše aj námety na navrhovanie, rozšírenie problematiky alebo obrazovú prílohu. Pri každom pojme je v hranatých zátvorkách uvedený zoznam zdrojov, publikácií, legislatívnych a iných dokumentov, o ktoré sa definícia pojmu opiera a ponúka možnosti rozšírenia témy v iných publikáciách. Zdroje slúžia aj ako informácie, ktorí autori a kde sa danou problematikou konkrétne alebo len okrajovo zaoberali. Niektoré pojmy sú spoločné aj pre oblasť architektúry, respektíve majú multidisciplinárne presahy, publikácia sa však zameriava na interpretáciu z hľadiska urbanizmu a územného plánovania.

Podstatnou úlohou publikácie je zjednocovanie terminológie tak, aby pri jej používaní postupne dochádzalo k ustáľovaniu pojmov, skvalitňovaniu výrazových prostriedkov a všeobecnému kultivovaniu odborného prejavu študentov. Cieľom publikácie nie je vytvoriť všeobecne záväzný predpis na používanie odborných výrazov v urbanizme a územnom plánovaní, ale sumarizovať a kompletizovať termíny, ktoré sú v súčasnosti rozdrobené vo veľkom množstve iných zdrojov. Cieľom publikácie je študentom zjednodušiť prístup k základným termínom a informáciám, ktoré by mal každý budúci architekt a urbanista ovládať.

Vybraných 365 pojmov predstavuje elementárnu databázu, ktorú využije každý študent architektúry a urbanizmu, či príbuzných študijných odborov. Ambíciou je túto publikáciu v budúcnosti rozšíriť a aktualizovať v súlade s najnovšími poznatkami z odboru, formujúcou sa legislatívou, ako aj na základe ohlasov čitateľov takým spôsobom, aby sa z nej stal odborný slovník pre oblasť urbanizmu a územného plánovania.

Autori touto cestou žiadajú všetkých budúcich čitateľov s kritickým názorom k interpretácii vybraných pojmov (alebo forme spracovania publikácie), aby autorov neváhali kontaktovať a pomohli tak prispieť k skvalitneniu výukového procesu a ustáleniu terminológie v našom odbore.

Lucia Štefancová a Karol Görner

TEMATICKÉ OKRUHY

Po slovníku človek obyčajne siahne vtedy, keď hľadá význam konkrétneho výrazu alebo v rámci systematickej práce, ktorá si vyžaduje štúdium viacerých súvisiacich pojmov. Študent pripravujúci sa na skúšku, diplomant píšuci diplomovú prácu alebo doktorand spracovávajúci teoretický rozbor problematiky v dizertačnej práci, strávia štúdiom pojmov omnoho viac času.

Cieľom tejto kapitoly je prostredníctvom kategorizácie pojmov do tematických okruhov čitateľovi zjednodušiť ich systematické vyhľadávanie a prácu so slovníkom.

Spôsobov ako možno terminológiu urbanizmu a územného plánovania systematizovať je niekoľko, pričom táto publikácia ponúka 2 vybrané spôsoby:

1. podľa mierky,
2. podľa zložky štruktúry.

Systematizácia okrem vymenovania kľúčových pojmov súvisiacich s daným tematickým okruhom zároveň usmerňuje študentov v súvislosti s konkrétnymi predmetmi, prípadne pri riešení akých tém je vhodné si dané pojmy naštudovať.

1 KATEGORIZÁCIA POJMOV PODĽA MIERKY

Mierka v urbanizme a územnom plánovaní nepredstavuje len graficky alebo číselne vyjadrené zmenšenie zobrazenia či modelu územia vzhľadom ku skutočným rozmerom. Mierka určuje aj mieru prehĺbenia do akého sa daným územím zaoberáme (aké detaily riešime). V urbanistickej a územnoplánovacej praxi z tohto pohľadu môžeme rozlíšiť štyri základné mierkové prehĺbenia:

- 1.1 mierka urbanistického detailu,
- 1.2 mierka zóny,
- 1.3 mierka sídla,
- 1.4 mierka regiónu.

1.1

MIERKA URBANISTICKÉHO DETAILU

Pokiaľ sa stotožníme s myšlienkou, že architekt je ten, ktorý predovšetkým navrhuje a urbanista je ten, ktorý predovšetkým tvorí pravidlá a širšiu koncepciu, možno konštatovať, že mierka urbanistického detailu je hraničnou mierkou medzi architektúrou a urbanizmom (územným plánovaním). Za urbanistický detail môžeme považovať zobrazenia a modely v mierkach 1 : 200 až 1 : 1000 (najčastejšie 1 : 500). V tejto mierke možno už s pomerne veľkou presnosťou zachytiť navrhované hmotovo-priestorové a funkčno-prevádzkové atribúty urbanistickej štruktúry. Keďže mierka urbanistického detailu sa využíva predovšetkým na definovanie vlastností ťažiskových verejných priestorov s príslušnou urbanistickou štruktúrou, pojmy súvisiace s touto mierkou budú súvisieť najmä s typológiou priestorov a foriem zástavby.

vybrané pojmy
mierky
urbanistického
detailu:

akcent, akupunktúra, alej(a), altánok, amfiteáter, areál, architektúra, átrium, blok, budova, dažďová záhrada, drobná architektúra, dvor, fasáda, favela, fontána, chodník, mestské zásahy, mobiliár (mestský), nádvorie, námestie, nárožie, park, parter, pasáž, pavilón, pergola, podlubie, podchod, predpriestor, priečelie, prieluka, rampa, stavba, stromoradie, terasa/ plató, trh, trhovisko, ťažiskový verejný priestor, ulica, vnútroblok, výtvarné dielo, woonerf, zdieľaný priestor.

*vhodné naštudovať
v súvislosti
s predmetmi:*

Verejné priestory, Technika tvorby verejného priestoru, Záverečná bakalárska práca (zadanie „verejný priestor“), Urbanistická ateliérová tvorba.

1.2

MIERKA ZÓNY

Zóna ako časť urbanistickej štruktúry sídla vyznačujúca sa určitým charakterom je zároveň označením charakteristického mierkového prehĺbenia v rozsahu 1 : 1000 až 1 : 5000. Zóna spravidla zachytáva územie v rozsahu od menších urbanistických súborov až po mestské časti. V mierke zóny je riešená väčšina urbanistických štúdií a urbanizmus vo všeobecnosti venuje zonálnym štruktúram veľkú pozornosť. V územnoplánovacej dokumentácii je zonálna úroveň zastúpená územným plánom zóny.

vybrané pojmy
mierky zóny:

blok, bloková skladba, brownfield, centrálna mestská zóna, forma zástavby, historické jadro, hranica umiestnenia stavby, imidž mesta, intenzifikácia, námestie, objekt, objektová skladba, oblasť, obytný súbor, ochranné pásmo, pamiatková zóna, parcela, park, pešia zóna, pozemok, regulačná jednotka, rozvojová plocha, sídlisko, stavebná čiara, stavebná uzávera, ťažiskový verejný priestor, ulica, uličná čiara, zóna.

*vhodné naštudovať
v súvislosti
s predmetmi:*

Urbanizmus 1, Princípy urbánnych štruktúr, Tvorba regulačného plánu, Urbanistická ateliérová tvorba.

1.3

MIERKA SÍDLA

Mierka sídla hovorí o území v intenciách miest, obcí, prípadne ich aglomerácií. Mierkové prehĺbenie sa pohybuje v rozsahu 1 : 5000 až 1 : 25 000 (najčastejšie 1 : 10 000). Hoci urbanistické štúdie v tejto mierke sú skôr zriedkavé, urbanizmus ako veda venuje tejto mierke vysokú pozornosť. V územnom plánovaní sú práve územné plány obcí (miest) najcharakteristickejšou formou územnoplánovacej dokumentácie.

vybrané pojmy
mierky sídla:

aglomerácia, extenzívny rozvoj, hlavný architekt, imidž mesta, intenzifikácia, kataster, kompaktné mesto, konurbácia, lineárne mesto, mesto, metropola, nosná ťažisková sústava, obec, oblasť, obraz mesta, pásmové mesto, polycentrizmus, predmestie, radiálno-okružný systém, regulačná jednotka, rozvojová plocha, satelitné mesto, sídelná kaša, sídelný útvar, sídlo, suburbanizácia, ťažiskový verejný priestor, veduta, veľkomesto, vidiecke sídlo, vnútorné mesto, vonkajšie miesto, záhradné mesto, zónovanie/ zonácia.

vhodné naštudovať v súvislosti s predmetmi: Urbanizmus 2, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Tvorba regulačného plánu, Vidiecke sídla, Mestský architekt, Urbanistická ateliérová tvorba.

1.4

MIERKA REGIÓNU

Urbanizmus a územné plánovanie sa v záujme zosúladenia aktivít v území musí zaoberať aj väčšími územnými celkami presahujúcimi hranice miest a obcí. Aj keď tieto územné celky v niektorých prípadoch hranicami presahujú aj samotné regióny, tieto nadregionálne (celoštátne, kontinentálne) dimenzie sú také výnimočné, že sú pre zámer tejto publikácie spoločne zahrnuté v mierke regiónu. Mierkové prehlbenie mierky regiónu sa teda pohybuje vo väčšom rozsahu 1 : 25 000 až 1 : 500 000.

vybrané pojmy mierky regiónu:

dezurbanizácia, kompozícia krajinná, Koncepcia územného rozvoja Slovenska, konurbácia, megalopolis/megalopola, morfológia terénu, osídlenie, polycentrismus, región, sídelná kaša, sídelná sústava, vidiek.

vhodné naštudovať v súvislosti s predmetmi:

Urbanizmus 2, Záverečná diplomová práca, Tvorba regulačného plánu, Mestský architekt, Urbanistická ateliérová tvorba.

2 KATEGORIZÁCIA POJMOV PODĽA ZLOŽKY ŠTRUKTÚRY

Urbanistická, respektíve sídelná štruktúra predstavuje komplexný systém vyznačujúci sa množstvom vzájomných vzťahov medzi jeho zložkami. Keďže porozumenie komplexným systémom je mimoriadne náročné, sú jeho časti spravidla analyzované aj oddelene po zložkách. V rámci urbanizmu a územného plánovania rozlišujeme v sídelnej štruktúre najmä týchto päť zložiek:

- 2.1 hmotovo-priestorová štruktúra,
- 2.2 funkčno-prevádzková štruktúra,
- 2.3 sociálna,
- 2.4 ekonomická štruktúra,
- 2.5 ekologická štruktúra.

2.1

HMOTOVO-PRIESTOROVÁ ŠTRUKTÚRA

Hmotovo-priestorová štruktúra, ako vyjadrenie fyzickej podstaty sídelnej štruktúry, predstavuje jednu z jej dvoch najsledovanejších zložiek v rámci urbanizmu a územného plánovania. Hmotovú štruktúru tvoria architektonické bloky, stavebné bloky, uličné bloky, architektonické súbory a urbanistické súbory, ktoré predstavujú fyzickú hmotu objektov. Priestorovú štruktúru tvoria ulice, námestia, vnútrobloky, dvory, predpriestory, univerzálne priestory a iné priestory. Pod túto kategóriu patria prakticky všetky pojmy súvisiace s urbanistickou kompozíciou, ale aj typológiou urbanistických štruktúr, ako aj mnohé pojmy z územného plánovania.

vybrané pojmy
hmotovo-
priestorovej
štruktúry:

akcent, alej/aleja, asymetria, bariéra, blok, bloková skladba, eurytmia, forma zástavby, gradácia, hmotovo-priestorová štruktúra, horizont, hranica umiestnenia stavby, charakter, chránený pohľad, identita, imidž, kompozícia krajinná, kompozícia urbanistická, kompozičná os, kontrast, mierka, morfológia terénu, námestie, nárožie, objekt, objektová skladba, obraz mesta, orientačný bod, os, panoráma, pasáž, podlubie, priečelie, priehľad/priezor, prieluka, priestor, priestranstvo, princíp, proporcia, radiálno-okružný systém, raster, reliéf, rytmus, sekvencia, schwarzplan, silueta, stavebná čiara, strešná krajina, stromoradie, symetria, terasa/plató, terén, topografia, ulica, uzlový priestor, veduta, vnútroblok, vyhlídkový bod, wejchertova krivka vnímania, zhoda, zorné miesto, zorný uhol.

*vhodné naštudovať
v súvislosti
s predmetmi:*

Urbanistická kompozícia (Kompozícia 2), Urbanizmus 1, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Urbanistická ateliérová tvorba.

2.2

FUNKČNO- PREVÁDZKOVÁ ŠTRUKTÚRA

Funkčno-prevádzková štruktúra predstavuje priestorové rozloženie funkcií v sídelnej štruktúre a vzájomné vzťahy medzi týmito funkciami. Spolu s hmotovo-priestorovou štruktúrou tvoria nerozlučný tandem a sú najsledovanejšími zložkami sídelnej štruktúry v rámci urbanizmu a územného plánovania.

vybrané pojmy
funkčno-
prevádzkovej
štruktúry:

administratíva, automobilová doprava, brownfield, bývanie, cyklo doprava, cyklotrasa, doprava, dostupnosť, električka, estakáda, funkcia, funkčná plocha, funkčno-prevádzková štruktúra, chodník, individuálna doprava, infraštruktúra, inžinierske siete, kolektor, komunikácie, kultúra, mestská hromadná doprava, monofunkcia, most, občianska vybavenosť, obslužná komunikácia, odvodnenie, osvetlenie, park, parkovanie, parter, peší ťah, pešia zóna, pobytová plocha/zóna, poľnohospodárstvo, prechodné ubytovanie, priemysel, prístupová komunikácia, radiálno-okružný systém, rekreácia, rýchlostná komunikácia, služby, statická doprava, školstvo, šport a rekreácia, technická infraštruktúra, TIOP, výroba, zberná komunikácia, zdieľaný priestor, zjazdový chodník, zmiešané územie, železničná doprava.

*vhodné naštudovať
v súvislosti
s predmetmi:*

Urbanizmus 1, Urbanizmus 2, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Urbanistická ateliérová tvorba.

2.3

SOCIÁLNA ŠTRUKTÚRA

Urbanizmus a územné plánovanie je popri princípoch hmotovo-priestorového a funkčno-prevádzkového navrhovania silne ovplyvňovaný aj sociálnou zložkou štruktúry. Kultúrne zvyklosti, demografická skladba a ďalšie vlastnosti obyvateľstva predstavujú východisko pre prácu urbanistu a územného plánovača. Zdravá sociálna štruktúra predstavuje jeden z troch pilierov udržateľnosti.

vybrané pojmy sociálnej štruktúry: atmosféra, bezbariérové navrhovanie, bezpečnosť, estetika, etika (urbanistická), genius loci, gentifikácia, geto/getto, historické jadro, hustota zaľudnenia, kvalitatívne parametre, návštevnosť, obyvateľstvo, participácia, prístupnosť, psychológia, sociológia, univerzálne navrhovanie.

vhodné naštudovať v súvislosti s predmetmi: *Urbanizmus 1, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Sociológia mesta, Urbanistická ateliérová tvorba.*

2.4

EKONOMICKÁ ŠTRUKTÚRA

Každá sídelná štruktúra je súčasťou zložitého ekonomického systému. Zdravá ekonomická štruktúra, druhý pilier udržateľnosti, využíva územie efektívne, tak aby sa optimalizovali verejné a súkromné záujmy. Medzi pojmy ekonomickej štruktúry patrí predovšetkým terminológia urbanistickej ekonómie, ktorá je úzko previazaná s regulačnými nástrojmi územného plánovania.

vybrané pojmy ekonomickej štruktúry: bilancované územie, brutto, ekonómia (urbanistická), hustota zaľudnenia, index, koeficient, kvantitatívne parametre, limity/prahy, netto, normatív, podlažná plocha, podlažnosť/podlažie, urbanistický ukazovateľ, zastavaná plocha.

vhodné naštudovať v súvislosti s predmetmi: *Urbanistická ekonómia, Manažment a marketing územného plánovania, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Mestský architekt.*

2.5

EKOLOGICKÁ ŠTRUKTÚRA

Tretím pilierom udržateľnosti je zdravá ekologická štruktúra. V širšom zmysle slova ide najmä o udržateľnú koexistenciu prírodného a človekom formovaného prostredia. Aj samotné mestá a obce však predstavujú špecifickú zložku ekosystému, majúcu veľký potenciál prispieť k udržateľnosti celej planéty. Pojmy dotýkajúce sa ekologickej štruktúry sú najmä pojmami hraničných a interdisciplinárnych odborov.

vybrané pojmy ekologickej štruktúry: dažďová záhrada, ekoindex, ekológia (urbánna), ekosystém, ekosystémové služby, environmentalistika, klíma, krajina, vegetácia, voda/vodstvo/vodné plochy/vodné prvky, zadržiavanie vody v sídle, krajine.

vhodné naštudovať v súvislosti s predmetmi: *Územné plánovanie, Dendrológia pre architektov, Energetický plusové mestské štvrte.*

365

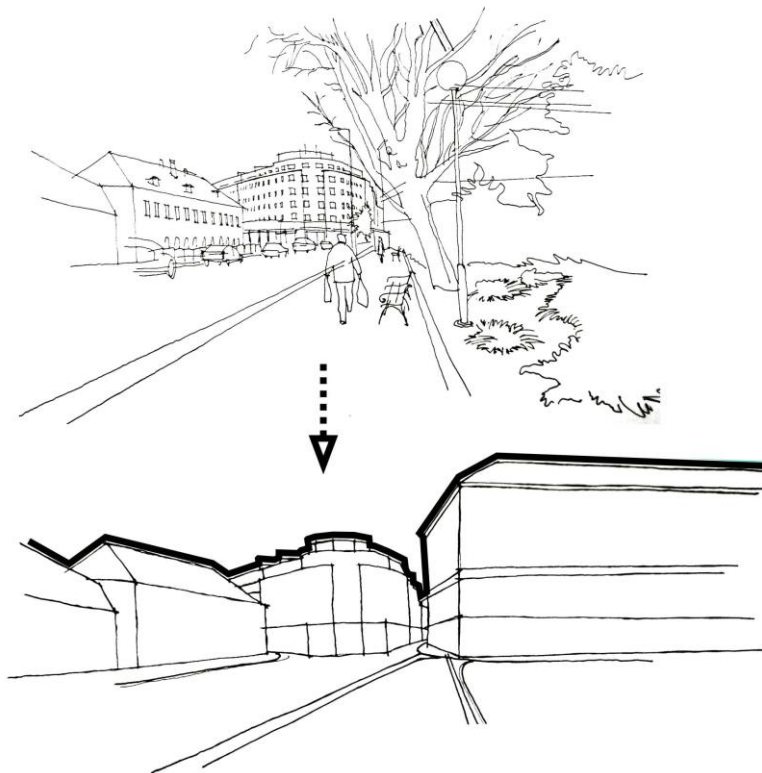
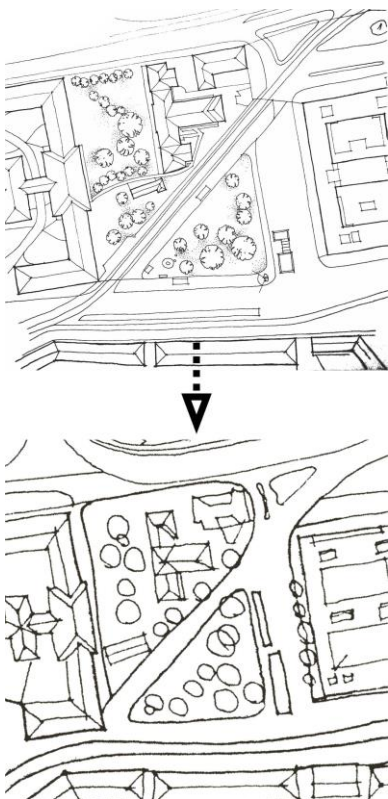
POJMOV Z URBANIZMU

A

1 ABSTRAKCIA

zjednodušenie zobrazenia na jeho podstatné charakteristické znaky. V urbanizme a územnom plánovaní je dôležité zosúladiť mieru abstrakcie s mierkou zobrazenia – zachovať primerané množstvo detailov.

[Buchtelová a kol., 2008; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Pazylbekova, 2016; Pešková – Svatoš – Kašpar, 2019; Riedijk, 2009; Štefancová a kol., 2020; Zell, 2009]

2 ADMINISTRATÍVA

funkčná zložka občianskej vybavenosti zahŕňajúca štátnu, verejnú (nekomerčný segment) a podnikovú (komerčný segment) správu. Administratívne budovy sú objekty, kde prevažujú kancelárske priestory.

[Doruľa a kol., 2020; Filozofický slovník O-Z, 1985; Števková, 2009; Vitková, 1993]

3 AGLOMERÁCIA (pozri aj metropolitné územie)

zoskupenie sídiel do sídelnej sústavy, pre ktoré sú charakteristické každodenné vzájomné vzťahy prejavujúce sa najmä v mobilite obyvateľov. Aglomeráciu tvorí prevažne jedno väčšie mesto (jadro aglomerácie) a priľahlé menšie mestá, vidiecke sídla, vrátane k nim prislúchajúcej krajiny (zázemie)

aglomerácie). Takúto aglomeráciu nazývame monocentrickou. V prípade ak je aglomerácia tvorená viacerými väčšími mestami (jadrami) hovoríme o polycentrickej aglomerácii alebo o konurbácii (pozri konurbácia).

[Doruľa a kol., 2020; Hruža, 1977; Rodríguez, 2000; Williams a kol., 1996]

4 AGORA ťažiskový verejný priestor (námestie) spravidla štvorcového alebo obdĺžnikového pôdorysu v antickom Grécku slúžiaci na zhromaždenie ľudu pri trhoch, hlasovaní, konaní súdov a politických záležitostí.
[Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983; Koch, 1975; Vodrážka, 2000]

5 AKCENT hierarchická kategória urbanistickej kompozície, charakterizujúca prvok pútajúci pozornosť v rámci celku. Akcent je zvýrazňujúci prvok, ktorý narúša monotónnosť a rovnomernosť a prispieva k stimulácii a oživeniu vnímania návštevníka. Medzi akcenty spravidla patrí zvýraznené nárožie budovy, morový stĺp, obelisk, umelecké dielo, fontána, pavilón či iná forma drobnej architektúry.
[Oberstein - Cach, 2011; Rozmanová - Gajdíková, 2016; Trnkus, 1996]

Hviezdoslavovo námestie, Bratislava - „mostík“ ponad fontánu je zaujímavým súčasným prvkom exteriéru. Na námestí je jedným z akcentov a zároveň upozorňuje na vnímanie fontány. Medzi ďalšie akcenty námestia patrí socha P. O. Hviezdoslava, pavilón, fontána dievčaťa so srsncom a ostatné príležitostné prvky, ktoré súvisia so zmenou ročných období ako napr. mestský adventný veniec a pod.

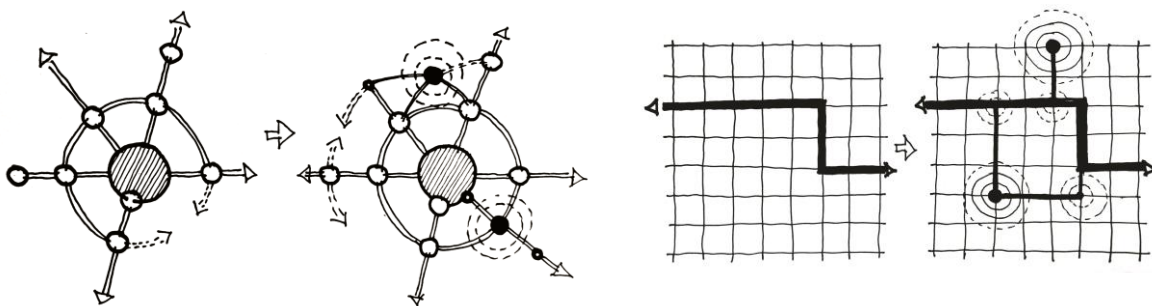
Sad Janka Kráľa, Bratislava - „vežička“ kostola je akcentom v rozľahlom parku. Je dôležitým orientačným a stretávacím bodom a je súčasťou identity parku.

6 AKROPOLA architektonicko-urbanistický komplex, vybudovaný na vyvýšenom priestranstve (pahorku), pôvodne nad antickými gréckymi mestami, neskôr všeobecne významný spravidla opevnený komplex objektov na vyvýšenine plniaci obrannú, administratívno-správnú, prípadne inú funkciu. [Andraščík, 2022; Koch, 1975; Vodrážka, 2000]

7 AKTIVITA prvok alebo podujatie v exteriéri (primárne vo verejnom priestore), ktorý podnecuje návštevnosť a možnosti aktívneho využívania prostredia. Medzi aktivity patria napríklad umelecké diela, mestský mobiliár a pobytové plochy, športoviská, ihriská, vodné prvky, pódia, pavilóny a expozície, drobná architektúra a pod. [Alexander, 1977; Bašová - Štefancová, 2017; Brath, 2001; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983]

8 AKUPUNKTÚRA (urbánna) rozsahom malá, ale presne cieľená skupina zásahov do urbanistickej štruktúry, ktorých cieľom je odstrániť jej existujúce problémy alebo ju aktivizovať. Ide o neologizmus, ktorý nespadá do odbornej urbanistickej terminológie. V našich podmienkach sa skôr používa ekvivalentný pojem mestské zásahy (pozri mestské zásahy). [Berghauser, 2010; Fernández, 2011; Koch, 2012; Štefancová, 2013]

9 ALEJ/ALEJA prevažne osovo symetrické stromoradie lemujúce ulicu po oboch stranách. Zdvojený rytmický rad solitérnej vysokej mestskej zelene/stromov vysadený pozdĺž ulice, obyčajne popri cestnej komunikácii s cieľom segregovať pešiu a automobilovú dopravu a zatriktívniť priestor. Obdoba aleje ako hmotovo-priestorového prvku kompozície je stĺporadie. [Buchtelová, 2008; Gécová, 2012; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983; Lešinská, 2000; Rockport Publishers, 2006; Uffelen, 2013]

10 ALTÁNOK zastrešený prvok drobnej architektúry tvorený jednoduchou ľahkou konštrukciou zo stĺpov alebo rámov so spoločenskovo-kultúrnou (stretnutie, posedenie, umiestnenie hudobnej produkcie a iné) funkciou. Altánok môže mať uzavreté všetky, alebo len niektoré obvodové steny a býva spravidla solitérnym objektom vo verejnom priestore s pravidelným (štvorcovým,

šesť alebo osemhranným) pôdorysom. Altánok je typickým prvkom parkovej a záhradnej architektúry, často je spájaný s kúpeľnými kolonádami ako aj s priestorom súkromných záhrad. Pozri aj pergola.

[Buchtelová, 2008; Doruľa, 2020; Rockport Publishers, 2006]

11 ALTERNATÍVA (pozri aj variant)

odlišné riešenie toho istého urbanistického problému poskytujúce možnosť výberu. V urbanistickej tvorbe sa najčastejšie stretávame s alternatívami návrhu riešenia urbanistickej štruktúry.

[Buchtelová, 2008; Calvino, 1993; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983]

3 alternatívy návrhu urbanistickej štruktúry, v ktorých základný motív lokalizácie ťažiskových priestorov ako aj navrhovaná štruktúra zástavby sú úplne odlišné.

12 AMFITEÁTER

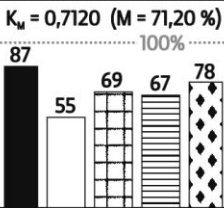
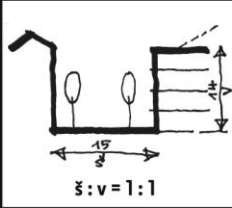

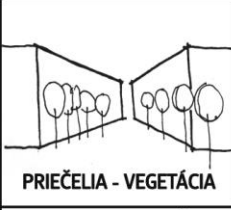
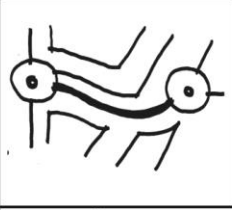
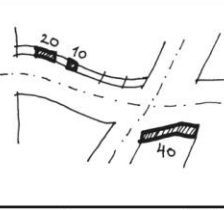
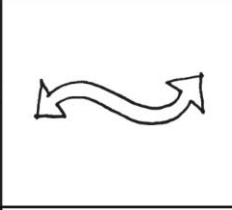
stupňovité hľadisko v exteriéri (primárne vo verejnom priestore) s pobytovou, kultúrnou, alebo inou funkciou. Pôvodne antické otvorené divadlo so stupňovitým hľadiskom, spravidla s kruhovým alebo eliptickým pôdorysom.

[Bašová - Štefancová, 2015; Gažo - Holčík - Zinser, 2003; Lešínská, 2000; Wall - Waterman, 2010]

13 ANALÝZA

metóda skúmania sídelnej štruktúry, pri ktorej sú jednotlivé skúmané jej špecifické zložky. Oddelené skúmanie jednotlivých zložiek umožňuje ich podrobnejšie pochopenie. V urbanizme sa najčastejšie stretávame s analýzou hmotovo-priestorovou a funkčno-prevádzkovou, ktoré môžu byť ešte ďalej podrobnejšie členené (kompozičná analýza, funkčná analýza, dopravná analýza, analýza zelene, analýza verejných priestorov a pod.). V územnom plánovaní sa namiesto pojmu analýza používa pojem prieskumy a rozboru (pozri prieskumy a rozboru).

[Borodáčová, 2015; Štefancová, 2011]

		$K_M = 0,7120$ ($M = 71,20\%$) 					
SEGMENT 2		KOEFIČIENT MESTSKOSTI		PRIEČNY PROFIL		SYSTÉM ZÁSTAVBY	
							
OHRANIČENIE		ČLENENIE ULICE		ČLENENIE PRIEČELÍ		TVAR ULICE	

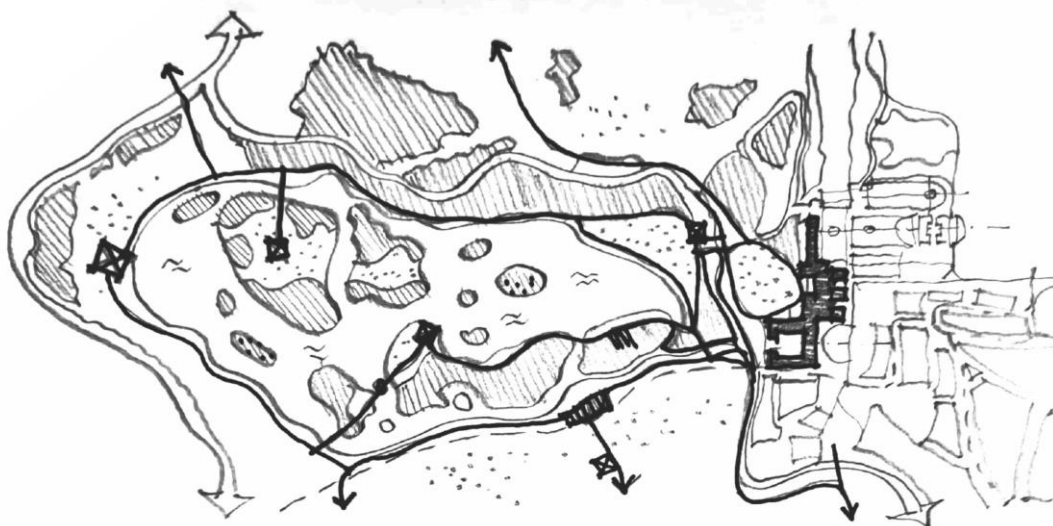
Analýza Mickiewiczovej ulice (Segmentu 2 východnej kompozičnej osi Bratislavy) z hmotovo-priestorového hľadiska, z hľadiska atraktivít a faktoru mestskosti ulice.

14

ANGLICKÝ PARK
(záhrada)

park komponovaný tak, aby pripomínal idealizovaný, romantizujúci obraz prírodnej scenérie bez zreteľných geometrických princípov. Charakteristickými prvkami anglického parku sú kosené trávniky v kontraste k vodným plochám a lesnému pozadiu, zhľuky stromov a hájov, zorné miesta, drobná architektúra v historizujúcom štýle, grotty, rybník s mólom alebo mostom. V anglickom parku dominuje rekreačná funkcia s aktivitami pre návštevníka.

[Lešínská, 2000; Rockport Publishers, 2006; Uffelen, 2013; Wall – Waterman, 2010]

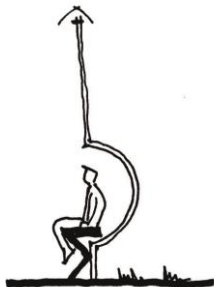

Lednicko-valtický areál je svetovo unikátny krajinný komplex zapísaný do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO s množstvom kultúrnych a prírodných pamiatok. Areál je považovaný za „najrozsiahlejšie komponovanú krajinu“ v Európe.

15

AREÁL

vymedzená časť územia plniaca špecifickú funkciu spravidla s obmedzeným režimom návštevnosti. Medzi areály patria napríklad vybrané ihriská, športoviská, parky, areály škôl, cintoríny, botanické a zoológické záhrady, arboréta a iné.
[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Buchtelová, 2008; Wall – Waterman, 2010]

Zásadným prvkom areálu je jeho vymedzenie v priestore. Vymedzujúcim prvkom ale nemusí byť len tradičné oplotenie, môže to byť líniová vegetácia, mobiliár, prvky drobnej architektúry a pod.

16

ARCHITEKTÚRA

umelecko-technická disciplína zaoberajúca sa estetickým a funkčným navrhovaním budov, komplexov budov, inžinierskych stavieb a iných objektov. Pojmom architektúra tiež označujeme výsledok tejto činnosti.
[Alexander, 1977; Buchtelová, 2008; Gramblička, 1998; Neubauer, 2010; Nový, 1996; Riedijk, 2009]

17

ASANÁCIA

odstránenie objektov na ozdravenie sídelnej štruktúry. Tento pojem bol pôvodne spájaný s ozdravnými tendenciami miest v 19. storočí, sledujúcich najmä zlepšenie inžinierskych sietí, neskôr s plošnou prestavbou sprevádzanou demoláciou pôvodnej zástavby a celkovou zmenou pôdorysnej štruktúry. V súčasnosti sa už od plošných prestavieb upustilo a asanácia je spájaná skôr z demoláciou solitérnych objektov, alebo menších komplexov, pričom sa často nesprávne stotožňuje s termínom demolácia.
[Buchtelová, 2008; Hrůza, 1977; Gramblička, 1998]

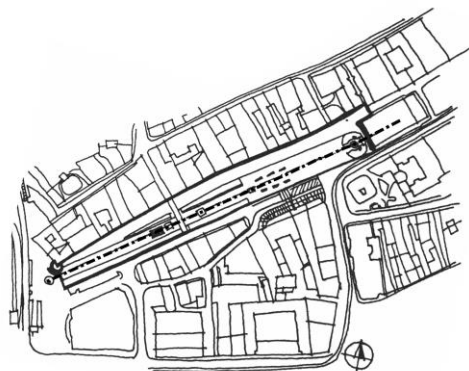
18

ASYMETRIA

polohová kategória urbanistickej kompozície, ktorá predstavuje nesúmernosť podľa jednej alebo dvoch hlavných osí (teda nie náhodné rozmiestnenie prvkov). Uplatnenie asymetrie v kompozícii pôsobí dynamicky, avšak nie disharmonicky. Protipólom asymetrie je symetria.
[Hruška, 1957; 1958; 1972; Trnkus, 1999; Rozmanová – Gajdíkova, 2016]

Hviezdoslavovo námestie v Bratislave ako príklad asymetrie – výška protiahlych objektov a vzdialenosti medzi nimi sú v pomere vhodnom k ľudskej mierke, výška všetkých objektov tvoriacich námestie je priemerne rovnaká a verejný priestor je riešený princípom symetrie (os námestia člení priestor na dve rovnaké časti a končí na priečelí symetrickej budovy SND).

19

ATÉNSKA CHARTA

jeden zo základných programových dokumentov urbanizmu 20. storočia, ktorého mnohé princípy ostávajú stále v platnosti. Zásady prezentované v charte boli formulované v roku 1933 na štvrtom kongrese CIAM (Congrès International d'Architecture Moderne), ktorého témou bolo funkčné mesto. Názov Aténska charta sa ustálil až po publikovaní týchto zásad vo francúzskom vydaní komentovanom Le Corbusierom, ktoré sa spravidla považuje za jej autentické znenie. Začiatok dokumentu je venovaný širším ekonomickým a sociálnym súvislostiam s dôrazom na nedostatky sídiel. Charta ďalej definuje, analyzuje a formuje požiadavky na hlavné funkčné zložky sídelnej štruktúry – bývanie, prácu, rekreáciu a dopravu. Záverečná časť sa venuje hodnoteniu mesta ako celku a zdôrazňuje potrebu podriaďiť záujmy jednotlivca záujmom celku. Hoci charta zdôrazňovala okrem funkčných aspektov aj aspekty psychologické, sociálne a biologické, jej uplatňovanie v praxi sa zúžilo najmä na jej tri body:

77. Základnými kľúčmi urbanizmu sú štyri základné funkcie: bývanie, práca, rekreácia (vo voľnom čase), doprava.

78. Plány určia štruktúru každého sektoru venovaného týmto kľúčovým funkciám a ich polohu v mestskom celku.

79. Cyklus každodenných funkcií: bývanie, práca a rekreácia bude urbanizmom riadený k dosiahnutiu najväčšej možnej úspory času, pričom bývanie bude ťažiskom urbanistického záujmu a východiskom všetkých opatrení.

Funkcionalistické poňatie charty viedlo k zavádzaniu princípov funkčnej segregácie (segregácia) a jej neskoršej kritike.

[Hrůza, 1977; 2002; Jacobs, 1993; Pifko, 2018; Scruton, 2012]

20

ATMOSFÉRA

nálada, ovzdušie v prostredí. Premennými veličinami atmosféry sú čas a pohyb (ľudí, áut, MHD), pri ktorých sa vníma a ukladá vo vedomí. Atmosféra patrí k neexaktným špecifickým subjektívnym dojmom.

[Buchtelová, 2008; Gehl, 2012; Halík, 1996; Marcelli, 2009; Schenk, 2013]

21	ATRAKTOR	prvok sídelnej štruktúry pútajúci pozornosť, ktorý svojou atraktivitou priťahuje ľudí a vyvoláva tak ich koncentráciu na určitom mieste/v priestore. [Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Buchtelová, 2008; Štefancová – Görner, 2017; Vysekalová – Mikeš, 2009]
22	ÁTRIUM	vnútorný dvor átriového rodinného domu alebo všeobecne vnútorný dvor objektu, ktorý plní najmä spoločenskú a rekreačnú funkciu. Súčasťou átria môže byť okrasná zeleň, fontána, plastika a pod. [Buchtelová, 2008; Brath, 1998; Czafík, 2021]
23	AUTOMOBILOVÁ DOPRAVA	zahŕňa individuálnu (osobné automobily, motocykle), nákladnú a hromadnú automobilovú dopravu. Rozlišujeme tiež dynamickú dopravu – vozidlá v premávke a statickú dopravu – parkujúce vozidlá. [Gehl, 2012; Gullberg – Højer – Petterson, 2011; Schenk, 2013]
24	AXONOMETRIA	metóda priestorového zobrazenia spočívajúca v rovnobežnom premietaní priestorových útvarov na jednu priemetňu. Špecifickými typmi axonometrie sú vojenská axonometria a izometria (šikmé premietanie). Na rozdiel od perspektívneho priestorového zobrazenia pri axonometrii nedochádza k perspektívnemu skresľovaniu veľkosti vzdialenejších objektov. Pozri aj priestorové zobrazenie, perspektíva, vizualizácia. [Campanario, 2012; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Pazylbekova, 2016; Pešková – Svatoš – Kašpar, 2019; Zell, 2009]

B

25	BARIÉRA	fyzická prekážka, zábrana, limitujúci prvok sídelnej štruktúry obmedzujúci využívanie územia. Medzi bariéry spravidla patria: rieka, železničná trať, rýchlostná komunikácia, vedenia technickej infraštruktúry a podobne. V kontexte univerzálneho navrhovania bariéra predstavuje obmedzenie prístupnosti fyzického prostredia. V širšom zmysle bariéru tvoria aj negatívne postoje ľudí k zdravotnému postihnutiu a absencia technológií, služieb a politických nástrojov zameraných na sprístupnenie fyzického prostredia. [Doruľa, 2020; Končeková – Čerešňová, 2016; Kostron, 2011; Lachmannová, 2014; Vyhláška č. 94/2004 Z. z.]
26	BEZBARIÉROVÉ NAVRHOVANIE	navrhovanie, ktorého cieľom je vytvorenie prostredia bez fyzických bariér, prístupného pre čo najširšie spektrum ľudí.

Zameriava sa na sprístupnenie prostredia pre osoby s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie, čím je okrem prístupnosti pre osoby so zdravotným postihnutím zabezpečená aj prístupnosť pre osoby rôzneho veku, vzrastu a osoby s inými špecifickými požiadavkami vrátane záchranej a hasičskej služby.

[Kacej – Čerešňová, 2020; Rollová, 2013; Rollová – Čerešňová, 2010]

27

BEZPEČNOSŤ

psychologický a dojemový faktor, ktorý patrí k imaginárnemu charakteru prostredia. Bezpečnosť patrí k podvedomým vplyvom prostredia na jednotlivca, ktoré u neho vyvolávajú pocity bezpečia, istoty a stav bez reálnej hrozby nebezpečenstva. Vytváranie podmienok pre bezpečné a zdravé prostredie zvyšuje návštevnosť a tým aj obľúbenosť prostredia u návštevníka. Stav bezpečnosti prostredia možno zvyšovať rôznymi prostriedkami urbanisticko-architektonickej tvorby ako je napr. podpora pešieho pohybu segregáciou automobilovej dopravy, navrhovanie zdieľaných priestorov, v ktorých na seba navzájom dávajú návštevníci pozor, navrhovanie detailov vo verejných priestoroch, ktoré nie sú nebezpečné pre návštevníka pri jeho nepozornosti (absencia hrotov na ochrane vysokej vegetácie) a pod.

[Majcher a kol., 2015; Vyhláška č. 94/2004 Z. z.; Schmeidler, 2001; Štefancová – Görner, 2017; Zibrin, 1988]

28

BILANCOVANÉ ÚZEMIE

vymedzená časť (riešeného) územia na výpočet urbanistických ukazovateľov, najmä intenzity využitia územia a funkčného využitia. Bilancované územie je optimálne vymedziť na základe logických funkčno-prevádzkových a hmotovo-priestorových vzťahov (napríklad osami komunikácií).

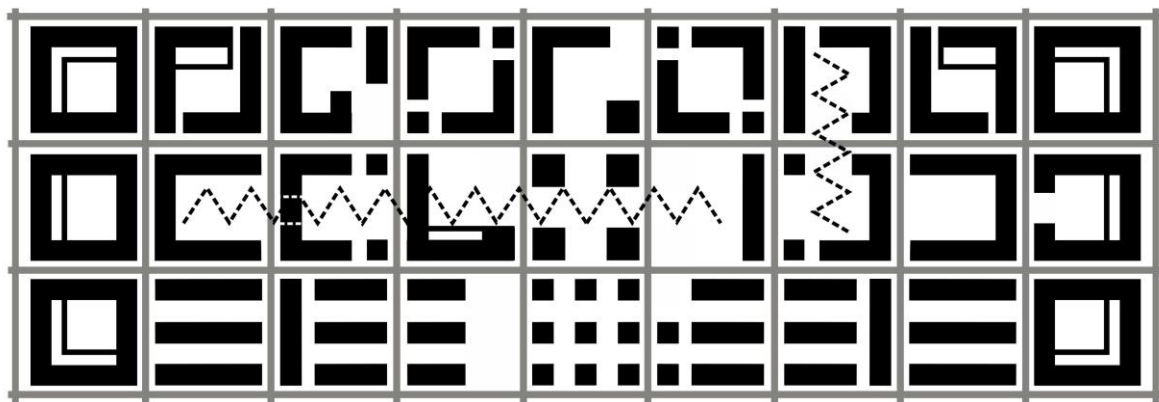
[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Prinz, 1999; Urbion, 1981]

29

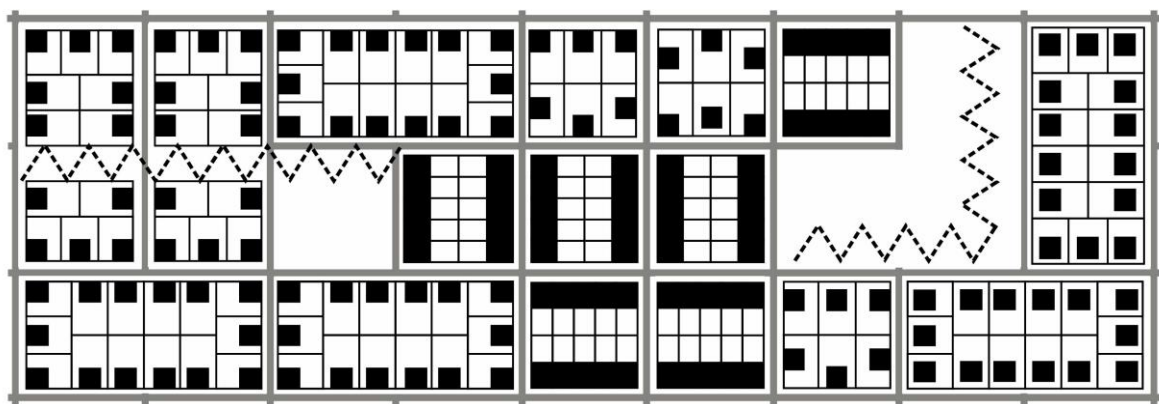
BLOK

základná štrukturálna urbanistická jednotka, základný skladobný prvok pevnej hmotovo-priestorovej štruktúry. Tvorí ho stavba alebo skupina stavieb vymedzená verejným priestorom – spravidla ulicami. Mestský blok je jeden zo základných tradičných štrukturálnych prvkov urbanistickej štruktúry. Špecifickým blokom je regulačný blok (územie, spravidla zodpovedajúce bloku, na ktoré sa vzťahujú isté regulatívy – zásady rozvoja daného územia). Pozri aj regulačná jednotka.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Kollár, 1999; Smatanová-Vitková-Šeligová, 2018]

Mestské (urbanistické) bloky – schematicky sú naznačené dopravné zabezpečenie územia (sivé línie), dominantné pešie trasy (čiarkované čiary), aktívny parter alebo parkovacia garáž v prízemí (tenké čierne čiary), parkové a vnútroblokové priestory (biele rozsiahle plochy).

Urbanistické bloky tvorené zástavbou rodinných domov izolovaných a radových – schematicky sú naznačené dopravné zabezpečenie územia (sivé línie), dominantné pešie trasy (čiarkované čiary), hranice pozemkov (tenké čierne čiary), parkové priestory (biele rozsiahle plochy).

Urbanistická štúdiá zóny

areálu poľnohospodárskeho učilišťa na ul. Jánošíkova – Nové Mesto nad Váhom, autori: B. Kováč – L. Štefancová, 2015)

Regulačný plán zóny

Urbanistická štúdia zóny premietnutá do regulačného plánu. Bytová budova v centre návrhu je v regulačnom výkrese dokumentovaná čiarkovaným obdĺžnikom – regulačným blokom, ktorý symbolizuje hranicu umiestnenia stavby. Parkovo upravená vegetácia je v regulačnom pláne značená zelenou plochou (regulačným blokom) obytnej zelene. Ostatné čiarkované regulačné bloky predstavujú hranice umiestnenia parkovania s uvedeným počtom parkovacím miest.

30

BLOKOVÁ SKLADBA

abstrahované pôdorysné zobrazenie sídelnej štruktúry, ktorého základom je vymedzenie urbanistických blokov. Pozri aj objekt, blok, schwarzplan.
[Kollár, 1999]

Bloková skladba jasne dokumentuje mestské bloky, ktoré vymedzujú námestie v strede s dominantou. Ustúpené južné bloky námestia zároveň naznačujú smerovanie ku prírodnej kompozičnej osi – rieke.

„Ako správne nakresliť urbanistický blok“:

Pri kompaktnej štruktúre je blok jasne vymedzený zástavbou. Pri rodinných domoch treba členiť bloky prístupovými ulicami. V štruktúre solitérnych bytových domov (panelová výstavba) si treba pomôcť prevádzkou, dominantným peším ťahom a odhadovať. V zóne skladov a priemyslu sa blok člení podľa hierarchicky najdôležitejšej dopravnej kostry. Solitérne stavby, ktoré sú súčasťou verejného priestoru, ako je napr. kostol, galéria či kaštieľ, je vhodné ponechať úplne osobitne. Veľkosť bloku a mieru abstrakcie prispôbujeme veľkosti mesta.

výsek štruktúry mesta Zvolen

31

BROWNFIELD

priestor, pozemok alebo areál v urbanizovanom území, ktorý stratil pôvodné využitie, je opustený alebo len čiastočne využívaný a často býva kontaminovaný (obsahuje vysokú

ekologickú záťaž). Pojem „brownfield“ je prevzatý z angličtiny a v doslovnom preklade znamená „hnedé pole“, ktoré vzniklo ako pozostatok priemyselnej, poľnohospodárskej, vojenskej či inej činnosti. Medzi brownfieldy patria nefunkčné priemyselné a poľnohospodárske stavby a areály, opustené vojenské priestory, územia zdevastované ťažbou nerastných surovín či skládkou odpadu, opustené železničné a iné dopravné plochy a pod. K odvodeným používaným pojmom patrí aj „blackfield“ (angl. „čierne pole“), čo znamená označenie lokalít s extrémne vysokou kontamináciou pôdy, podzemných aj povrchových vôd, ktoré sú zásadnými prekážkami pri transformácii územia. Revitalizácia brownfieldov je v záujme ochrany krajiny a ornej pôdy uprednostňovaná pred výstavbou na „zelenej lúke“ (angl. „greenfield“).

[Alexy, 1982; Baláž, 2007; Fragner, 2008; Kováč, 2014; Turancová – Šubová, 2008; Vyhláška č. 392/2023 Z. z.]

32

BRUSELIZÁCIA

jav označujúci nekonceptnú masívnu prestavbu mesta spojenú predovšetkým s výstavbou súčasných výškových budov nahrádzajúcich pôvodnú zástavbu. Pojem sa začal používať v kontexte rýchleho rozvoja Bruselu v 60. rokoch 20. storočia, keď došlo k rýchlemu nahradeniu starších budov novými, bez ohľadu na tradičnú formu a funkciu, čím došlo k nezvratnému poškodeniu charakteru a celkovej panorámy mesta. Iniciátorom „bruselizácie“ je zvyčajne proces gentrifikácie (pozri gentrifikácia).

[Hrůza, 1977; Vitková, 2000; 2001]

33

BRUTTO

pojem používaný v urbanistickej ekonómii pri bilancovaní územia, ktorý vyjadruje, že pri výpočte jednotlivých ukazovateľov intenzity využitia územia sa tieto ukazovatele vzťahujú k celej ploche bilancovaného územia (vrátane plôch verejných priestorov). (pozri aj netto)

[Hrůza, 1977; Vitková, 2000; 2001]

34

BUDOVA

priestorovo uzavretá pozemná stavba pevne spojená so zemou, ktorej súčasťou môže byť aj suterén.

[STN 73 4301]

35

BULVÁR
(pozri aj
mestská trieda)

široká mestská ulica zahŕňajúca celé široké spektrum dopravy vrátane hromadnej dopravy, stromoradie alebo alej a aktívny parter. Pozri aj mestská trieda.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Prinz, 1999]

36

BYT
(bytová jednotka)

obytná miestnosť alebo skupina obytných miestností, vrátane príslušenstva, ktoré tvoria uzatvoriteľný funkčný celok. Byt je základnou funkčno-prevádzkovou jednotkou budov alebo častí budov určených na dlhodobé bývanie.

[Czafík, 2021; STN 73 4301]

37

BYTOVÝ DOM

bytová budova zložená z troch a viacerých bytov, prístupných zo spoločných komunikačných priestorov. Základné typy bytových domov sú schodiskové bytové domy (bodové, vežové, sekciové), pavlačové bytové domy, chodbové bytové domy. Bytové domy sú v územnom plánovaní definované funkciou bývanie v bytových domoch, ktorá sa spravidla značí odtieňmi tmavočervenej farby.

[Bacová a kol., 2022; Czafík, 2021; Majcher a kol., 2015; STN 73 4301]

38

BÝVANIE

základná funkcia sídelnej štruktúry, ktorá zahŕňa najmä obytné zóny, obytné súbory, skupiny alebo solitérne budovy na bývanie (prípadne obytné časti iných budov) vrátane k nim prislúchajúcemu fyzickému prostrediu a vybavenosti. Vzhľadom na to, že obytná funkcia má najvyšší podiel v rámci zastavaného územia, venuje sa jej v urbanizme a územnom plánovaní mimoriadna pozornosť. Funkcia bývania sa graficky spravidla zobrazuje červenou farbou a jej odtieňmi. V rámci funkcie bývania rozlišujeme najmä bývanie v bytových domoch, bývanie v rodinných domoch a bývanie v bytových domoch s občianskou vybavenosťou v parteri. Cieľom funkcie bývania je primárne zabezpečenie príbytkov pre obyvateľov a návštevníkov, v širšom slova zmysle ľudských potrieb zahŕňajúcich všetky fyziologické potreby, potreby bezpečia a istoty, lásky, uznania, seberealizácie a duchovna. Bývanie súvisí so životným štýlom spoločnosti a pohľad naň sa neustále vyvíja.

[Bacová a kol., 2015; Czafík, 2021; Kardoš, 1992; STN 73 4301; Štefancová, 2013]

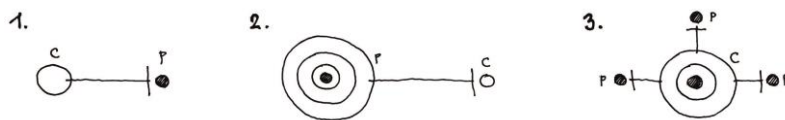
C

39

CENTRUM

ťažisko sídelnej štruktúry, ktorého poloha a charakteristiky závisia od mierky (centrum regiónu, centrum mesta, lokálne centrum, objekt s koncentráciou občianskej vybavenosti). Najčastejšie sa s pojmom centrum stretávame vo vzťahu k mestu (centrum mesta) a mestských častí (štvrťové, lokálne centrum). Základnými charakteristikami centra sú územná kompaktnosť, koncentrácia významných mestotvorných funkcií, aktivít, návštevníkov a obyvateľov. Centrá tvoria hierarchickú sústavu prepojenú systémom ťažiskových verejných priestorov (pozri nosná ťažisková sústava). Sídelná sústava spravidla graduje smerom k centrá, ktoré predstavujú jej vyvrcholenie. Centrá európskych miest sú zväčša totožné so svojimi historickými jadrami a na ne nadväzujúcou novou mestskou štruktúrou.

[Hruška, 1985; Hrůza, 1977; Krier, 2001; Schenk, 2013]

1. *Téza - centrum, vs. periféria v prirodzenom vzťahu*
2. *Antitéza - centrum sa zmenšuje a periféria narastá - problém dochádzania a rozvoľnovania územia (dezurbanizácia)*
3. *Optimálna kombinácia - vytvorenie nových centier napačených na pôvodné historické centrum mesta*

40

**CENTRÁLNA
MESTSKÁ ZÓNA**

vymedzené územie mestského centra a jeho rozvojových území, pre ktoré je (respektíve má byť) spracovaný územný plán centrálnej mestskej zóny (CMZ). Skratka CMZ. Centrálne mestská zóna je miestom najintenzívnejšieho politicko-správneho, obchodného a spoločenského života. Vyznačuje sa sústredením celomestských aj nadmestských funkcií. Centrá miest sice v priemere tvoria len okolo 1 % celkovej plochy mesta, sústreďujú však 25 až 30 % všetkých pracovných príležitostí.

[Bartková – Vyšinka, 1980; Hrůza, 1977; Kavan, 1983]

41

CIAM

Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (Medzinárodné kongresy modernej architektúry) 1928 až 1956 – medzinárodná skupina združujúca predstaviteľov modernej architektúry a urbanizmu. Predstavitelia skupiny v rámci tematických kongresov formulovali základné princípy modernej architektúry a urbanizmu z ktorých najvýznamnejší sa odohral v roku 1933 a ktorého zásady boli publikované pod názvom Aténska charta (pozri Aténska charta). Hlavnou snahou skupiny bolo formulovať nové architektonicko-urbanistické princípy reagujúce na problémy priemyselného miesta 19. storočia. Ich odpoveďou bolo popretie tradičnej blokovej urbanistickej štruktúry s dôrazom na funkčno-prevádzkové a hygienické zásady novej výstavby.

[Hruška, 1985; Hrůza, 1977; 2011; MVRDV, 2012]

42

CYKLODOPRAVA

doprava pomocou bicykla, elektrobicykla prípadne kolobežky, elektrokolobežky a podobne. V širšom slova zmysle cyklistická infraštruktúra v podobe cyklotrás, cyklostanov, parkovacích domov pre bicykle, nabíjaciach staníc, servisov, požičovní bicyklov a podobne.

[---]

43

CYKLOTRASA

komunikácia vyhradená pre cyklo dopravu. V mestskej štruktúre plní najmä funkciu prepravy osôb, v krajine najmä športovo-rekreačnú.

[Doruľa, 1997; STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

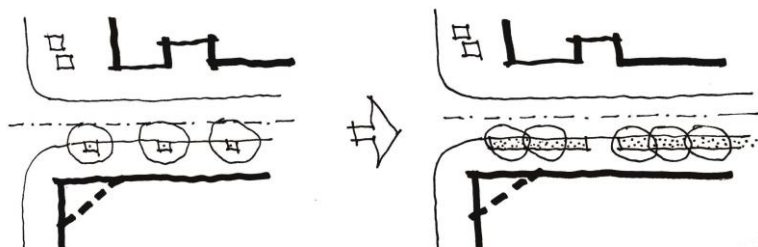
D

44

DAŽĎOVÁ ZÁHRADA

Aj solitérna vegetácia vo forme aleje môže byť súčasťou vodozadržných opatrení a môže podporovať zlepšenie mikroklimy v intenzívne zastavaných častiach miest.

environmentálne opatrenie (objekt) – esteticky stvárnené prehĺbené miesto v teréne slúžiace na zachytávanie dažďovej vody zo spevnených nepriepustných plôch ako sú strechy, chodníky, parkoviská či komunikácie. Okrem zadržania vody slúži na podporu mikroklimy, biodiverzity, zlepšenie kvality vzduchu a atraktivity verejného priestoru.
[Kravčík, 2022; Rockport Publishers, 2006]

45

DENDROLÓGIA

veda zaoberajúca sa drevinami – stromami, krami a polokrami. Dendrológia je súčasťou špeciálnej botaniky a dreviny sú rastliny, pri ktorých dochádza k druhotnému hrubnutiu stonky (k tvorbe dreva) a majú prezimujúci koreň.
[Gécová 2012; Kremer, 1995; Machovec-Hrubík-Vreštiak, 2000]

46

DESIGN/DIZAJN

návrh, tvar, alebo celkové zhmotnenie výrobku, najčastejšie priemyselného. V urbanistickej dimenzii sa hovorí o dizajne v súvislosti s mestským mobiliárom, či drobnou architektúrou (ich tvarom, funkčnosťou alebo estetickým stvárnením). V angličtine má slovo design širší význam a vyjadruje navrhovanie vo všeobecnosti. V tejto súvislosti sa môžeme stretnúť aj s rôznymi inými slovnými spojeniami (napr. pravidelný ortogonálny dizajn štruktúry, prírodný „meňavkový“ dizajn štruktúry a pod.)
[Andraščík, 2008-2022; Petránsky, 2001; Riedijk, 2009; Shore, 2012; Schenk, 2013]

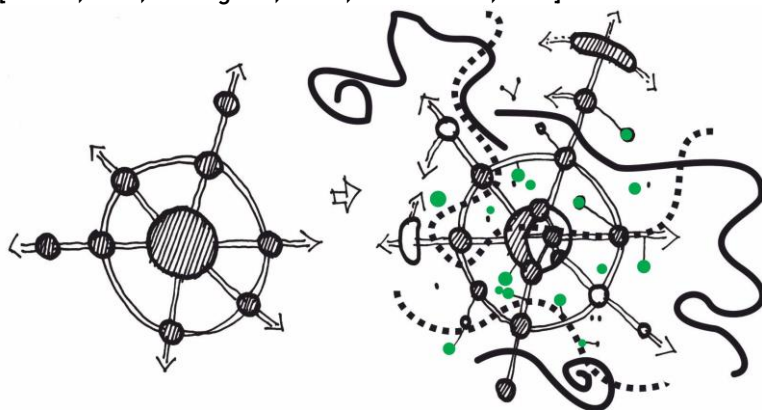
47

DETAIL (urbanistický)

podrobne vykreslená časť urbanistickej štruktúry najčastejšie v mierke M 1 : 500, dokumentujúca najmä ťažiskový verejný priestor, výnimočne aj výrez dokumentujúci urbanistický blok s jeho vnútroblokom, prípadne iný vybraný priestor. Detail dokumentujeme pohľadom zhora (vidno strešnú rovinu), alebo pôdorysným zobrazením v reze parterom (vidno abstrahovanú dispozíciu súvisiacich objektov). Za detail rovnako považujeme aj podrobne spracovaný rez/rezopohľad (napr. rez ulicou). Podľa potreby si volíme detail v reze, pôdorysný detail, alebo ich kombináciu, ktorá môže byť doplnená aj priestorovým zobrazením (perspektívou, axonometriou, rezoperspektívou).
[---]

je prirodzeným javom alebo zámerné riadeným procesom, pri ktorom dochádza k presunu obyvateľstva z veľkomestských centier a jadrových miest aglomerácií smerom na predmestie, prípadne do novozakladaných satelitných miest (opak urbanizácie). K samovoľnej dezurbanizácii dochádza napríklad pri sťahovaní stredných sociálnych vrstiev obyvateľstva mimo centra mesta/aglomerácie s cieľom nájsť lepšie a lacnejšie bývanie najmä v rodinných domoch (pozri aj suburbanizácia). Zámerný proces dezurbanizácie prebieha s cieľom znížiť tlak na centrum mesta a zamedziť tak jeho ďalšej intenzifikácii. Tento proces je obyčajne spájaný so zakladaním satelitných miest a podporou rozvoja menších miest v rámci aglomerácie. Významným činiteľom umožňujúcim dezurbanizačné procesy bol najmä rozvoj automobilovej dopravy umožňujúci rýchle presuny v rámci mesta/aglomerácie.

[Hrůza, 1977; Rodríguez, 2000; Štefancová, 2013]

rozmer, vzdialenosť alebo rozsah v priestore (vzdialenosti v urbanistickej štruktúre) alebo v čase (postupné etapy výstavby).

[Doruľa, 1977]

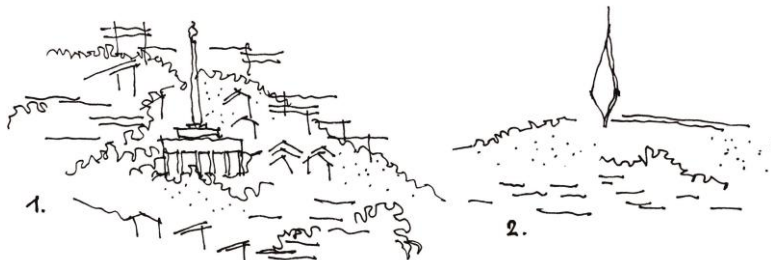
archetypálny (prapôvodný) termín pre označenie objektu slúžiaceho na bývanie alebo iné spoločenské činnosti. Domy sa delia podľa funkcie (obytný, obchodný, spoločenský a pod.) alebo podľa náročnosti prevádzky (nízkoenergetický, pasívny, nulový a pod.) Najčastejšie sa pojem dom zaužíval s prívlastkom rodinný.

[Hrůza, 1977; Kardoš, 2012]

hierarchická najvyššia kategória urbanistickej kompozície, ktorá plní dve hlavné funkcie – 1. orientačnú (ako oporný zapamätateľný bod v ktorom vrcholía všetky organizačné, funkčné a výtvarné a hmotovo-priestorové vzťahy) a 2. estetickú (ako výrazný optický prvok v ťažiskovom verejnom priestore). Podľa charakteru vzniku rozlišujeme dominanty prírodné

a stavebno-technické. Podľa mierky rozlišujeme lokálne dominanty (napr. veža radnice), dominanty mestského a nadmestského významu (utvárajúce aj panorámu a siluetu sídla – napr. televízna veža). Podľa architektonického stvárnenia najčastejšie delíme dominanty na výškové (napr. veža kostola, vyhladková veža) a objemové (napr. štadión, komplex budov). [Hruška, 1957; 1958; Rozmanová – Gajdíkova, 2016; Trnkus, 1996]

Dominanta umiestnená na horizonte s pozadím oblohy, respektíve „bez pozadia“ má pôsobivejší kompozičný charakter ako dominanta s pozadím jestvujúcej zástavby.

52

DOPRAVA

základná prevádzková zložka urbanistickej štruktúry, ktorá zahŕňa premiestňovanie osôb a nákladov prepravnými prostriedkami. Jedna zo základných funkcií mesta, ktorej úlohou je sprostredkovať väzby medzi jednotlivými funkciami. Dopravu možno klasifikovať podľa viacerých kritérií napr.: Podľa druhu dopravnej cesty a dopravných prostriedkov delíme dopravu na cestnú (pešia, cyklistická automobilová, autobusová, ...), dráhovú (koľajová, trolejbusová, lanová), vzdušnú, vodnú (lodnú), potrubnú, dopravu pomocou pevných dopravných zariadení (výtah, eskalátor, ...) a kombinovanú. Podľa predmetu dopravy rozoznávame dopravu osobnú (individuálnu a hromadnú) a nákladnú. V urbanizme špecificky rozlišujeme aj dopravu statickú (priestory a zariadenia vyhradené pre nepohybujúce sa – odparkované dopravné prostriedky) a dynamickú (priestory a zariadenia vyhradené pre pohybujúce sa dopravné prostriedky). S funkciou dopravy sú okrem komunikačného systému previazané aj ďalšie prvky dopravnej vybavenosti – zariadenia statickej dopravy, zastávky MHD, železničné, autobusové stanice, dopravné depá a pod. [Doruľa, 1997; Hruža, 1977; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

53

DOSTUPNOSŤ

sa v urbanistickej terminológii chápe najčastejšie ako dopravná dostupnosť. V tomto zmysle predstavuje náročnosť prístupu (dopravenia sa) k určitému cieľu – bydlisku, občianskej vybavenosti, centru mesta a pod. Dostupnosť zvyčajne hodnotíme v kontexte použitého druhu dopravy, cieľa a dimenzie urbanistickej štruktúry (zóna, mesto, región a pod.). Na hodnotenie dostupnosti v závislosti od týchto atribútov možno použiť rôzne metódy, z ktorých zrejme najbežnejšou je posudzovanie dostupnosti na základe vzdialenosti cieľa od potenciálnych užívateľov pomocou tzv. rádiusov dostupnosti. Napríklad na úrovni zóny sa najčastejšie stretávame s hodnotením pešej dostupnosti k základnej občianskej

vybavenosti od miesta bydliska. Tu sa spravidla uvažuje o potrebe dostať sa od miesta bydliska k cieľu v priebehu 5 min., čo predstavuje približne 500 metrový rádius dostupnosti. Ak teda zhotovíme kružnicu so stredom v cieľi záujmu (napríklad lokálne centrum) s polomerom 500 m, vzniknutý kruh nám ukáže, aká časť urbanistickej štruktúry zóny sa nachádza v pešej dostupnosti k zvolenému cieľu. Rádius dostupnosti sa prirodzene mení v závislosti od druhu dopravy, cieľa, dimenzie urbanistickej štruktúry, ale aj posudzovanej cieľovej skupiny (napríklad pri dostupnosti škôlky sa uvažuje s menším rádiusom).

[Buchtelová, et. Al, 2008; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983]

54

DROBNÁ
ARCHITEKTÚRA

stavba alebo konštrukcia v exteriéri malého rozsahu a jednoduchej funkcie s dočasným, alebo trvalým charakterom. Drobná architektúra je väčšinou obmedzená na jednu funkciu, ktorú plní, ako napr. predajný stánok, pavilón, prístrešok, miesto na odpočinok.

[Nový, 1996; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

55

DVOR

nezastavaný, zvyčajne ohradený priestor alebo areál pri budove. Napr. gazdovský dvor, školský dvor.

[Brath, 2001; Doruľa, 1997]

56

DYNAMICKÉ
PRIESTOROVÉ
KONTINUUM

dynamický zmyslový zážitok vnemov deja či udalostí, ktorý zažíva návštevník verejného priestoru počas súvislého pohybu prostredím (pešo, na bicykli alebo dopravným prostriedkom). Najintenzívnejšie vníma zážitok dynamického pohybu priestorom chodec, a preto urbanistická kompozícia kladie dôraz na navrhovanie miest pre peších.

[Kardoš, 1996; Ohno a kol., 1995; Štefancová-Görner, 2017]

E

57

EKOINDEX
(eko-index)

kvantitatívno-kvalitatívny urbanistický ukazovateľ, ktorého cieľom je bilancovať, alebo regulovať podiel a kvalitu zelene v riešenom území. Vo svete bolo vyvinutých viacero spôsobov vyhodnocovania tohto ukazovateľa (regulatívu), ktorých používanie je zvyčajne obmedzené na konkrétnu zónu, mesto alebo výskumný projekt. Ako spoločný anglický názov sa zvykne používať Green Space Factor. Príkladom je Green Space Factor v mestách Graz a Malmö, Biotope Area Factor v meste Berlín, alebo Ekoindex a Eko-index známy najmä u nás. Princíp výpočtu týchto ukazovateľov je podobný: riešené územie sa rozdelí podľa charakteru povrchov (jednotlivé povrchy zohľadňujú najmä schopnosť zadržiavať vodu a plniť ďalšie ekologicky prínosné funkcie); každému povrchu sa priradí podľa zvolenej

metodiky adekvátny koeficient a stanoví sa jeho výmera; výslednú hodnotu ukazovateľa dostaneme tak, že vynásobíme výmery jednotlivých povrchov príslušnými koeficientmi a ich súčet potom vydáme celkovou výmerou riešeného územia.

[Hudeková- Komrska- Zlocha, 2012; Görner, 2019; Görner- Kadášová, 2019; Komrska, 2009; Kováč, 2009]

58

EKOLÓGIA
(urbánna)

ekológia je veda zaoberajúca sa vzájomnými vzťahmi medzi živými organizmami a prostredím. Zameriava sa na štúdium procesov ovplyvňujúcich rozloženie a početnosť organizmov, interakciami medzi organizmami a interakciami medzi organizmami a transformáciou toku energie a hmoty. Špecifickou disciplínou ekológie je urbánna ekológia, ktorá integruje základný a aplikovaný výskum prírodných a spoločenských vied s cieľom preskúmať a objasniť rôznorodé stránky mestských (urbánnych) ekosystémov. Ide o multidisciplinárnu disciplínu, ktorá okrem ekológie využíva poznatky, metodiku a terminológiu z disciplín ako urbanizmus, architektúra, geografia, ekonómia, politické vedy, inžinierstvo, sociológia, antropológia, psychológia a zdravotveda. Poznatky urbánnej ekológie vieme potom aplikovať v územnom plánovaní v snahe o dosiahnutie väčšej miery udržateľnosti a zlepšenie životného prostredia (environmentálne opatrenia – pozri environmentalistika).

[Doruľa, 1997; Fernández Per- Mozas, 2011; Hrůza, 1977; Reháčková-Pauditšová, 2006]

59

EKONÓMIA
(urbanistická)

je hraničná sociálno-ekonomická vedná disciplína, ktorá chápe mestá a regióny ako priestorové ekonomické systémy a snaží sa vysvetliť ako fungujú jednotlivé zložky urbanistických a ekonomických systémov a ako navzájom reagujú. Jej cieľom je riešiť otázky efektívneho využitia územia a zdrojov (z pohľadu udržateľnosti, súkromných a verejných záujmov, zisku). Dôležitou súčasťou urbanistickej ekonómie sú preto kritériá optimálneho využitia miest, ich častí a efektívnosť ich prevádzky. Poznatky urbanistickej ekonómie umožňujú porozumieť, ako by sa územie vyvíjalo bez územno-plánovacieho zásahu a ako ho potenciálne ovplyvní plánovacia aktivita, vďaka čomu možno vhodne regulovať mieru využitia územia.

[Maier-Řezáč, 2006; Vitková, 2001; Vitková-Kováč, 2012]

60

EKOSYSTÉM

základná, priestorovo ohraničená, dynamická, funkčná sústava živej prírody, v ktorej prebieha výmena hmoty, energie a informácií medzi v nej žijúcimi organizmami (biocenózou) a jej neživými súčasťami (biotopom). Jednotlivé ekosystémy sa vyznačujú charakteristickým zložením rastlinstva a živočíšstva, špecifickými klimatickými a pôdnymi podmienkami. Ekosystémy sa na základe týchto charakteristických znakov ďalej združujú do biómov (geograficky rozsiahlych ekosystémov), ktoré dokopy

tvoria biosféru (súhrn všetkých ekosystémov Zeme). Každý ekosystém sa vplyvom v ňom prebiehajúcich procesov časom vyvíja. Za ekosystém sa považujú aj človekom vytvorené životné prostredia spĺňajúce definíciu ekosystému (sídla, terária, obývané kozmické lode a pod.).

[Doruľa, 2008; Görner, 2016]

EKOSYSTÉMOVÉ SLUŽBY

priame a nepriame benefity (tovary a služby) získavané z prírodných ekosystémov. Rozdeliť ich možno do štyroch skupín: 1. sprostredkovateľské (potrava, voda, energia, minerály, a pod.); 2. podporujúce (tvorba pôdy, kolobeh živín, stabilita terénu a pod.); 3. sociálno-kultúrne (oddych a rekreácia, duchovné a estetické zážitky a pod.); 4. regulačné (regulácia klímy, povodní, čistenie vzduchu a vody a pod.). Tieto tovary a služby nebývajú spoplatnené, sú preto často považované za samozrejmosť a ľudia si ich nevážia, v dôsledku čoho je dnes až 60 % ekosystémových služieb vo svete degradovaných alebo využívaných neudržateľne.

[Alfsen - Duval - Elmquist, 2014; Doruľa, 2008]

61

ELEKTRIČKA

koľajový dopravný prostriedok mestskej hromadnej dopravy. Pohyb električky po vlastných koľajniciach umožňuje plynulú prepravu cestujúcich pri vyššej prepravnej kapacite oproti autobusu či trolejbusu. Električkové trate sú lokalizované na hlavných kompozičných rozvojových osiach mesta a predstavujú nosný systém MHD. Najmä vo väzbe na zastávky električiek dochádza ku koncentrácii návštevníkov a formuje sa ťažiskový verejný priestor. Trasa električky je limitovaná vzhľadom na náročný gabarit (prejazdový profil), polomer otáčania sa a obtiažnosť v prekonávaní zmien terénu.

[Doruľa, 2008; Kováč, 2013; 2015]

62

ENVIRONMENTALIS -TIKA

vedná disciplína zaoberajúca sa ochranou a tvorbou životného prostredia (náuka o životnom prostredí). Skúma predovšetkým pôsobenie človeka na ekosystémy, možnosti prevencie znečisťovania životného prostredia, nápravy vzniknutých škôd a možnosti prevencie nežiaducich zásahov. Keďže environmentalistika využíva pri skúmaní ekosystémov poznatky ekológie, niekedy sú nesprávne považované za jednu vednú disciplínu. Kým ekológia skúma vzťahy medzi organizmami a životným prostredím a vzťahy medzi živými organizmami navzájom (pozri ekológia), environmentalistika skúma pôsobenie človeka na životné prostredie. Ak teda robíme opatrenia s cieľom zlepšenia životného prostredia (zadržiavanie vody v krajine, eliminácia tepelných ostrovov a pod.) mali by sme správne hovoriť o environmentálnych opatreniach (environmentálny = týkajúci sa životného prostredia).

[Doruľa, 2008; Rockport Publishers, 2006]

63

ESTAKÁDA

viadukt, rozsahom veľmi dlhá cestná stavba postavená na stĺpoch príbuzná mostu, ktorá má preklenúť miesto, kde by vzhľadom na povahu terénu bolo nemožné alebo príliš nákladné stavať komunikáciu priamo na teréne. V zastavanom území sa estakády budujú zvyčajne z dôvodu mimoúrovňových križovaní s inými cestami alebo z dôvodu oddelenia dopravnej trasy od okolitej krajiny. Pozri aj nadjazd, most.

[STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

64

ESTETIKA

vedný odbor skúmajúci otázky krásy, podstaty, teórie umenia a metódy umeleckej tvorby. Estetické hodnotenie je porovnávanie estetickú funkcie predmetu s estetickými normami, pričom nejde o úplne racionálny proces. Estetické hodnotenie a vnímanie zahŕňa rozličné chápanie kompozície, emocionálny stimul a kultúrne pozadie spoločnosti.

[Brath, 2001; Hruška, 1985; Kardoš, 2012; Kováč – Komrska, 2005]

65

ETIKA
(urbanistická)

etika všeobecne označuje náuku o mravnosti, o pôvode a podstate morálneho vedomia a správania sa, respektíve systém mravných zásad, morálku, mravnosť. Urbanistická etika predstavuje systém mravných zásad v urbánnom prostredí, špecificky otázok súvisiacich s rozvojom a využívaním sídelnej štruktúry. Konanie každého aktéra vystupujúceho v urbánnom prostredí je limitované na jednej strane systémom spoločensky prijatých záväzných pravidiel (zákonov, noriem, regulatívov), na druhej strane morálkou (spoločensky uznávanými hodnotami definujúcimi čo je dobro a čo je zlo). Definovať dobré a zlé konanie v urbánnom kontexte je mimoriadne náročné. Odvekou etickou dilemou je spor medzi rozvojom a zachovaním (ochranou) súčasného stavu alebo spor medzi verejným a súkromným záujmom. Každý architekt a urbanista je počas svojej praxe postavený pred množstvo rozhodnutí, v ktorých by sa mal snažiť vždy zvoliť takú možnosť, ktorú možno označiť za etickú, čo si často bude vyžadovať hľadanie kompromisných riešení.

[Komrska – Kováč, 2012; Marcelli, 2009; Schmeidler a kol., 2001; Scruton, 2012]

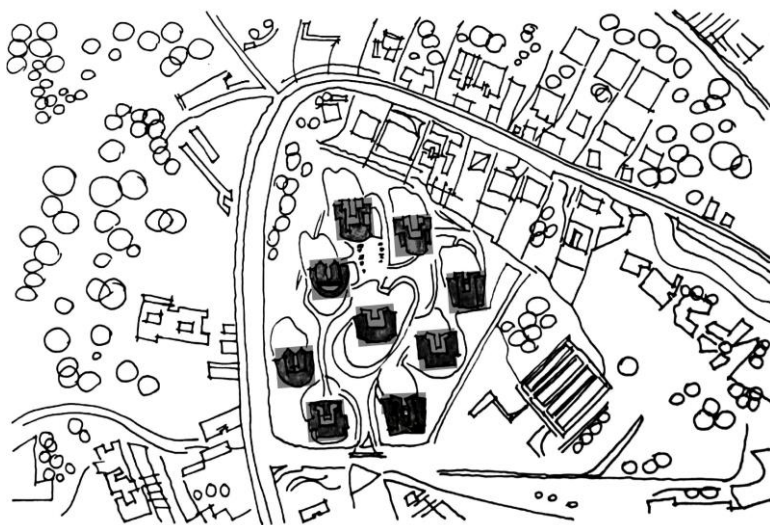
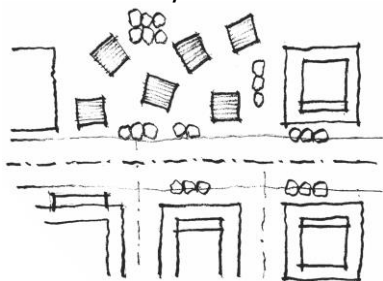
66

EURYTMIA

polohová kategória urbanistickej kompozície, ktorá predstavuje harmonicky vyváženú kompozíciu s vnútornou symetriou, alebo rytmizáciou.

[Hruška, 1957; 1958; Rozmanová – Gajdíkova, 2016; Trnkus, 1996]

Eurytmia v bratislavskom Lamači – zdanlivo pravidelná zástavba vytvára pocit rozptýlenosti. Eurytmia je určitou formou rytmu, ktorý ale nie je matematicky pravidelný. Eurytmické postavenie je opakovanie prvkov v konkrétnom priestore.

67 EXTENZÍVNY ROZVOJ

predstavuje takú formu rozvoja sídelnej štruktúry, pri ktorej dochádza k jej priestorovému rozpinaniu – rastu do šírky za hranicu súčasného stavu zastavaného územia. Mestá a obce sa tak rozširujú na úkor poľnohospodárskej krajiny a prírodných ekosystémov. Keďže ľudská populácia a priestorové nároky na jedného obyvateľa neustále rastú a zahusťovanie existujúcej sídelnej štruktúry má svoje limity (ekonomické, ekologické i sociálne), extenzívny rozvoj nemožno úplne eliminovať. Súčasný poznatky v oblasti urbanizmu však nabádajú k minimalizácii extenzívneho a preferovaniu intenzívneho rozvoja formou intenzifikácie (pozri intenzifikácia, kompaktné mesto).

[Doruľa, 2008; Štefancová-Görner, 2015; Williams a kol., 1996]

68 INTENZIFIKÁCIA

je procesom pri ktorom dochádza k odbremeneniu prostredia od nežiadúcej intenzity využitia územia, najmä od nežiaduceho ruchu a pohybu s cieľom dosiahnuť lepšie podmienky na uplatnenie vybranej zložky sídelnej štruktúry. Príkladom môže byť snaha o dosiahnutie tichého obytného prostredia (na úkor celkovej efektivity využitia územia). Opakom procesu extenzifikácie je intenzifikácia (pozri intenzifikácia).

[Alexy, 1982]

69 EXTRAVILÁN

administratívne vymedzená časť katastrálneho územia obce (vrátane drobných sídiel) za hranicami administratívne vymedzenej zastavanej časti obce (intravilánu). Vzhľadom na to, že aktualizácia administratívneho vymedzenia extravilánu (a intravilánu) obce prebieha len zriedkavo, v praxi často dochádza k situáciám, keď sú časti územia extravilánu už súvisle zastavané.

[Sopirová a kol., 2017; Zákon 200/2022 Z. z.]

F

70

FAKTOR

prvok, zložka, činiteľ ovplyvňujúci alebo podmieňujúci nejaký proces. V urbanistickej tvorbe sa stretávame napr. s faktormi mestskosti, intenzity využitia územia a pod.

FAKTOR
MESTSKOSTI

Faktory mestskosti sú elementy mesta a zložky (prvky) urbanity, ktoré pôsobia spravidla na rozvojových a ťažiskových osiach a zónach (pozri nosná ťažisková sústava) a vytvárajú mestskosť. Faktory majú rôznu mieru vplyvu na návštevníka. Sú nositeľmi mestskosti (a tým identity) mesta a na základe ich kombinácií sa vytvára v podvedomí zapamätateľnosť prostredia. Ak sa návštevník ocitá kdekoľvek v meste, vie pomocou faktorov a ich kombinácií odhadnúť, či sa nachádza v ťažiskovej zóne alebo v obytnom prostredí mesta a vie odhadnúť, či sa nachádza bližšie alebo ďaleko od centra mesta.
[Alexy, 1982; Mašek, 1991; Štefancová, 2013]

71

FASÁDA

vonkajšia stena budovy s konečnou úpravou. Z hľadiska orientácie rozoznávame priečelné fasády (pozri priečelie, nárožie), nádvorné fasády, záhradné fasády a pod. Z architektonicko-konštrukčného hľadiska rozlišujeme aj iné druhy fasád (napr. zavesená, dvojité a pod.). Strecha domu tiež býva považovaná za „piatu fasádu”.
[Czafík, 2012; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

FAVELA

pozri slum

72

FONTÁNA

estetický dekoratívny architektonický prvok, ktorého hlavnou súčasťou je prúd vody, zvyčajne spojený s umeleckým dielom (napr. sochou). V urbanistickej tvorbe je fontána považovaná za akcent verejného priestoru. Fontány prispievajú k výtvarnému a dojmovému dotváraniu verejných priestorov a podieľajú sa na zlepšení estetickej, klimateckej a akustickej kvality prostredia. Fontány pripomínajú historický ústredný prvok námestia – studňu. Podľa funkcie delíme fontány na aktívne (s možným vstupom a osviežením) a pasívne (ako akcent v priestore). Typologicky existujú fontány tečúce a stojaté (cirkulujúca voda so stálou hladinou). Tečúce ďalej delíme na: striekacie (tryskové) fontány, vodné kaskády, steny a prvky. Špecifickými druhmi fontán sú fontány určené na osvieženie návštevníkov, prípadne spoločenských zvierat – vaporizačné fontány (striekajúce vodnú paru) a picie fontánky.
[Kováč, 2006; 2010]

charakteristické typologicky rôznorodé usporiadanie objektov/súborov objektov v priestorovej štruktúre sídla. Základnou urbanistickou typologickou jednotkou je blok (bloková forma zástavby). Blok je tvorený stavbou alebo skupinou stavieb vymedzenou verejným priestorom spravidla ulicami (pozri blok). Kým v tradičnej (historickej) mestskej štruktúre sa prevažne stretávame s kompaktnou blokovou zástavbou, moderný urbanizmus priniesol široké spektrum ďalších foriem zástavby: RIADKOVÁ (v smere hlavnej fasády paralelne rytmicky radené objekty vymedzené po obvode verejným priestorom), LÍNIOVÁ (jeden dlhý objekt alebo skupina za sebou radených objektov tvoriaca rovnú alebo zakrivenú líniu), HREBEŇOVÁ (kombinácia riadkovej a líniovej), ZÁSTAVBA VO FORME POLÍ (kompozícia bodových objektov, ktoré sú umiestnené rytmicky za sebou alebo tvoria hniezdo, alebo sú voľne komponované), VOĽNÁ KOMPOZÍCIA (objekty usporiadané bez zrejmej princípu). Okrem spomenutých foriem rozoznávame aj ďalšie pseodobloky, superbloky, šachovnice, rastre, meandre, superštruktúry a podobne.

[Prinz, 1999; Smatanová–Vitková–Šeligová, 2018; Schenk, 2013]

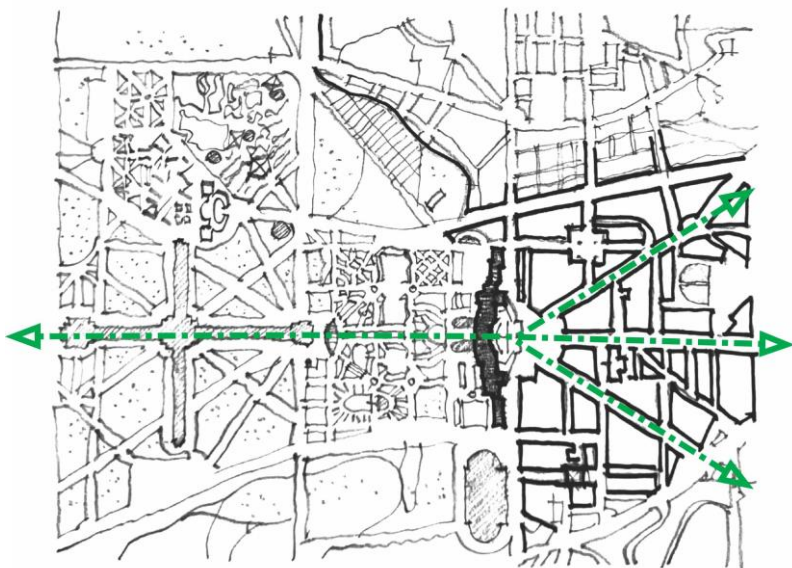
v súčasnosti všeobecne platforma, na ktorej ľudia komunikujú. V minulosti verejný priestor s funkciou obchodného, spoločenského a politického života. V starovekom Ríme to bol spravidla obdĺžnikový verejný priestor (námestie alebo trhovisko) obkolesený stĺporadím v centre mesta v blízkosti, alebo priamo v krížení dvoch hlavných kompozičných osí – cardo a decumanus. Najznámejším príkladom fóra je Forum Romanum v Ríme.

[Vodrážka, 2000]

geometricky komponovaná záhrada založená na symetrii, ktorá vyjadruje nadržanosť nad prírodou. Charakteristickými prvkami francúzskej záhrady sú záhony kvetov v pravidelných rastoch a prísne geometricky upravená vegetácia, fontány, umelecké diela a sochy, labyrinty a iné. Vo francúzskej záhrade dominuje reprezentatívna funkcia s cieľom zapôsobiť na návštevníka. Za týmto účelom boli vo francúzskych záhradách využívané najnovšie technologické poznatky podporujúce celkový efekt z parku.

[Jedličková, 2017]

Záhrady okolo zámku Versailles (založené v 17. storočí, Francúzsko, autor: André le Nôtre) sú kompozične navrhnuté ako rozšírený reprezentačný priestor kráľovskej moci. Medzi hlavné kompozičné kategórie použité pri realizácii komplexu sú symetria, presne strihaná vegetácia do geometrických tvarov, rytmus a ostatné kategórie, ktoré stelesňujú ideál ovládnutia prírody človekom. Komplex záhrad spolu so zámkom sú v hmotovo-priestorovej štruktúre mesta založené motívom „trojzubca“, ktorý vizuálne prepája dominanty blízkeho okolia.

76

FUNKCIA

úloha alebo schopnosť danej štruktúry plniť určité poslanie. Schopnosť funkcie plniť poslanie je úzko prepojené s jej hmotovo-priestorovým (fyzickým) prejavom. Mesto plní predovšetkým funkciu bývania (budovy na bývanie s ich obytným prostredím), práce (objekty a plochy priemyselnej a poľnohospodárskej výroby, občianskej vybavenosti), rekreácie (objekty a plochy športu a rekreácie vrátane plôch zelene) a dopravy (prevádzkové prepojenie medzi jednotlivými funkciami), ktoré môžu byť v rámci mesta rôznorodo rozložené a premiešané. V závislosti od stupňa premiešania potom hovoríme o monofunkčnej respektíve funkčne zmiešanej štruktúre (pozri monofunkcia, polyfunkcia, funkčne zmiešaná štruktúra). Priradenie funkcie k posudzovanej štruktúre tiež závisí od miery, v ktorej sa pohybujeme (objekt, súbor, zóna, sídlo). Mesto je vo svojej podstate funkčne zmiešané, ale často ho označujeme prívlastkom podľa dominantnej/charakteristickej funkcie vytvárajúcej jeho identitu (napr. priemyselné, administratívno-správne, kúpeľné a pod.). Podobne definujeme aj jednotlivé zóny a súbory (priemyselná zóna, obytný súbor, funkčne zmiešané územie – ak výrazne neprevláda jedna funkcia). Na úrovni objektov sa spravidla funkcia definuje už presnejšie (napr. bytový dom s občianskou vybavenosťou v parteri). Špecifickým javom je územie (objekt) bez jednoznačného funkčného využitia, ktoré definujeme ako funkčne nevyužitú územie (objekt). [Hrůza, 1977; Pouš-Hlásny, 2006]

77

FUNKČNÁ PLOCHA

plocha plniaca určitú funkciu, respektíve plocha určená na plnenie určitej funkcie v budúcnosti (v zmysle regulácie územného plánu). Funkčné plochy možno rozdeliť na plochy voľné (na teréne, na objektoch) a plochy podlažné (pod terénom, nad terénom). V zastavanom území sídla rozoznávame najmä funkčné plochy bývania, občianskej vybavenosti, výroby, rekreácie, dopravy a funkčne zmiešané plochy.
[Vitková, 2008]

78

FUNKČNO-
PREVÁDZKOVÁ
ŠTRUKTÚRA

priestorové rozloženie funkcií v sídelnej štruktúre a vzájomné vzťahy medzi týmito funkciami. Keďže každá funkcia má svoj fyzický prejav, funkčno-prevádzková štruktúra nemôže existovať oddelene od štruktúry hmotovo-priestorovej (pozri hmotovo-priestorová štruktúra).
[Kováč-Komrska, 2008; Šovčík, 1986]

G

79

GENEREL
(územný)

územná štúdia prehlbujúca riešenie určitej zložky sídelnej štruktúry (bývania, priemyslu, poľnohospodárstva, dopravy, technických sietí a služieb, občianskej vybavenosti, zelene, rekreácie a pod.), ktorá slúži ako územnoplánovací podklad územného rozhodovania a spracovania ďalšej územnoplánovacej dokumentácie.
[Doruľa, 2008; Zákon 200/2022 Z. z.]

80

GENIUS LOCI

v preklade doslova „duch miesta“. Termín genius loci v urbanistickej tvorbe označuje charakteristickú atmosféru prostredia (miesta, priestoru, mesta a pod.). Kombinácia subjektívnych a objektívnych vnemov, ktoré tvoria ducha miesta je súhrnom (ne)hmotných prejavov histórie i súčasnosti lokality a lokálnej kultúry. Genius loci napovedá, ako je dané miesto vnímané nami samými, pričom nemusíme byť na danom mieste práve fyzicky prítomní, pretože býva spojený s vlastnými hodnotami a zážitkami.
[Norberg-Schulz, 2010; Neubauer, 2010; Rozmanová-Gajdíkova, 2016]

81

GENTRIFIKÁCIA
(džentifikácia)

proces rýchleho rozvoja doposiaľ menej prosperujúcej sídelnej štruktúry spojený so sťahovaním sa solventnejších obyvateľov a spoločností do daného územia, prinášajúci súbor lokálnych, najmä sociálnych, kultúrnych a ekonomických zmien. Tento proces obyčajne vzniká ako dôsledok určitého stimulu, na základe ktorého sa územie stane v krátkom čase atraktívne (napríklad program obnovy mesta, rýchly rast pracovných miest

v meste, preferencia bývania vo vnútornom meste v dôsledku vzniknutých dopravných problémov a pod.). Gentrifikácia so sebou prináša okrem pozitívnych efektov (intenzívneho rozvoja a zvyšovania ekonomickej hodnoty územia) aj množstvo sociálno-ekonomických problémov. V dôsledku prudko zvýšeného dopytu po bývaní v lokalite, dochádza často k nafúknutiu cien nehnuteľností a nájmov. Príchod nových, na bohatšiu klientelu orientovaných prevádzok občianskej vybavenosti, vytláča pôvodných nájomcov a dochádza tak aj k rastu cien služieb a tovarov. Napokon sú z územia často vytlačení aj jeho pôvodní obyvatelia, pre ktorých sa stáva bývanie cenovo nedostupným a tým dochádza k neželanej sociálnej segregácii.
[Andraščík, 2008-2022]

82

GETO/
GETTO

vyhradená mestská štvrť pre ľudí rovnakého náboženského, národného alebo rasového pôvodu, v ktorej žijú buď dobrovoľne alebo nedobrovoľne. Obyvatelia geta sú majoritou obyvateľstva zo spoločenského hľadiska vnímaní ako nerovnoprávni. Napr. židovské, černošské, rómske geto. Na Slovensku bolo najznámejšie židovské geto v Bratislave. Getá v minulosti mali samosprávu a obyvatelia ich mohli opustiť len vo vymedzenom čase.
[Debnár, 2009; Smatanová, 2014; Smatanová, 2015]

83

GEOGRAFIA
(urbánna)

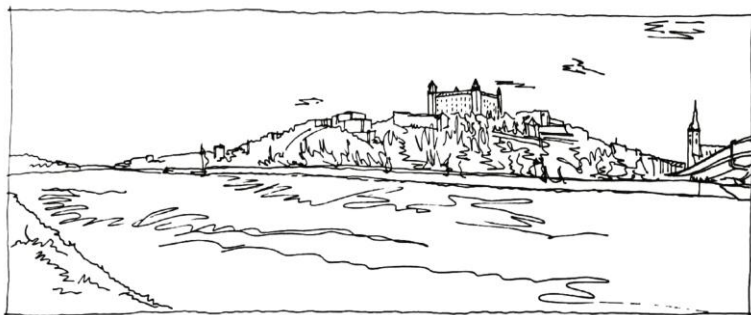
vedecká disciplína humánnej geografie zameriavajúca sa na štúdium miest (poloha, štruktúra, hierarchia) a urbánnych procesov (urbanizácia, vývoj, problémy a ďalšie aspekty sídelnej štruktúry). Z pohľadu urbanizmu ide o vedný odbor, z ktorého je možné čerpať viacero poznatkov.
[Reháčková-Pauditšová, 2006]

84

GRADÁCIA

hierarchická kompozičná kategória, ktorá vyjadruje stupňovanie pôsobivosti (estetickej účinnosti) smerom k ťažisku kompozície. Ťažiskom môže byť dominanta ako urbanistický exponovaný prvok (súbor prvkov). Kompozične vhodné využitie terénu vedie k zosilovaniu účinku, nevhodné využitie terénu naopak, k utlmeniu gradácie. Gradácia má dynamické účinky a uplatňuje sa v širších kompozičných väzbách (pozri silueta, panoráma). Vnímanie gradácie a jej účinkov je úzko späté s polohou pozorovateľa. Ako priestorové stupňovanie intenzity prvkov možno diferencovať rôzne formy gradácie: jednosmernú – viacsmernú, vertikálnu – horizontálnu alebo spojitú (jednostupňovú-viacstupňovú) – nespojitú.
[Hexner-Novák, 1988; Hruška, 1957; 58; Trnkus, 1999; Zibrin, 1988]

Konfigurácia terénu mesta Bratislava vytvorila predpoklad nato, že pohľad od Dunaja na hradný kopec je vystupňovaný. Hrad svojou monumentálnosťou tento pohľad ešte viac umocňuje.

H

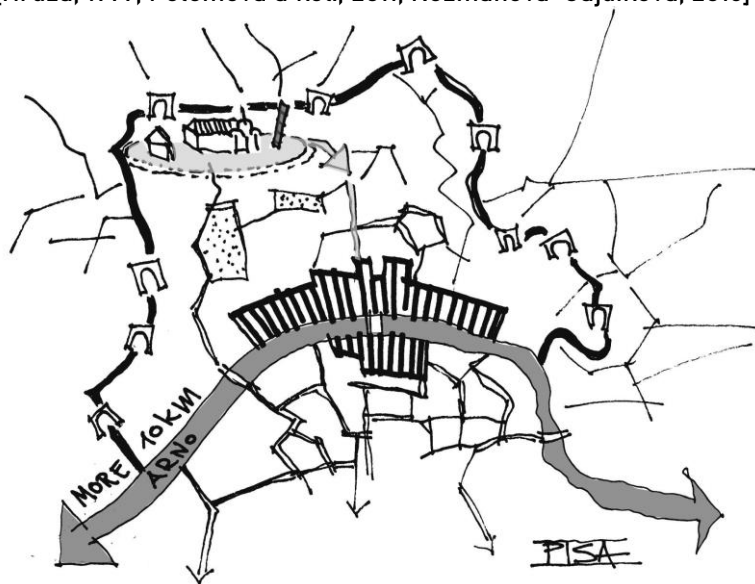
85

HISTORICKÉ JADRO

symbol mesta, spravidla najstaršia časť sídla. Historické jadro stredovekého mesta bolo obvykle obohané hradbami. Historické jadro tvorí súbor architektonicky a kultúrne významných objektov (budov, umeleckých diel a pod.) a priestorov (ulíc a námestí), ktoré mu dodávajú identitu, zapamätateľnosť a prevažnú väčšinu estetických hodnôt. Tieto hodnoty sú tvorené nielen jednotlivými objektmi, ale najmä celými súbormi vrátane verejných priestorov, celkovým členením a mierkou, umiestnením v teréne, siluetou, pozíciou rieky a pod. Historické jadrá niektorých miest sú preto vyhlásené za mestské pamiatkové rezervácie (pozri mestská pamiatková rezervácia).

[Hrůza, 1977; Polomová a kol., 2011; Rozmanová-Gajdíková, 2016]

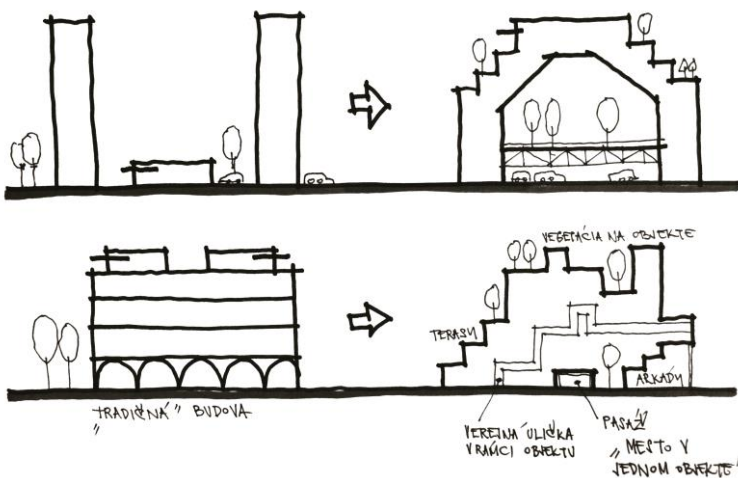
Mesto Pisa má dve rovnocenné centrá návštevnosti. Historické jadro mesta je kompozične vedené pozdĺž dominantnej kompozičnej osi (rieka Arno) a predstavuje najkompaktnejšiu hustú formu zástavby. Druhé centrum je okolo „šikmej veže“ (zvonica), ktorá je súčasťou komplexu katedrály s kláštrom. Z technických príčin sa vekom začala nakláňať. V súčasnosti je stabilizovaná v naklonenom stave, čo z nej vytvorilo atrakciu nadmestského významu a kontrast voči okoliu. Lokalita šikmej veže stiahla všetku mestskosť z jadra mesta a preto uličky a námestia v centre sú vyludnené.

je špecializovaný poradca zastupiteľov mestskej (obecnej) samosprávy poskytujúci komplexný výkon služby architekta pri rozvoji mesta (obce) s cieľom vytvárania kvalitného prostredia pre život jeho obyvateľov. Náplňou práce hlavného architekta je najmä: vyhodnocovanie aktuálneho stavu pripravovaných zámerov, vízií a stratégií mesta z urbanisticko-architektonického hľadiska; konzultácia a zaujatie stanoviska k rozvojovým projektom stavebníkov a developerov; zavádzanie a projektovanie strategických koncepčných dokumentov súvisiacich s rozvojom sídla; hájenie záujmov mesta pri prerokovávaní nadradenej územnoplánovacej dokumentácie (napr. územného plánu regiónu); iniciácia krokov k zlepšeniu životného prostredia, hrdosti, spokojnosti a súdržnosti obyvateľov (vypisovanie architektonických a urbanistických súťaží, podpora participácie obyvateľov na rozvoji sídla, spolupráca s architektonickými školami). Zriadenie úradu hlavného architekta (alt. mestského architekta, architekta mesta, obecného architekta) ako poradného orgánu (osoby) nie je dané zákonom a jeho existencia je plne v kompetencii obce. [Česká komora architektů,-]

fyzické vyjadrenie hmotovej a priestorovej štruktúry mesta, ktoré tvoria pevný a dlhodobo pretrvávajúci fyzický základ mesta s vlastnou identitou a kultúrnou kontinuitou. Hmotovú štruktúru tvoria architektonické bloky, stavebné bloky, uličné bloky, architektonické súbory a urbanistické súbory, ktoré predstavujú fyzickú hmotu objektov. Priestorovú štruktúru tvoria ulice, námestia, vnútrobloky, dvory, predpriestory významných funkcií, univerzálne priestory a iné priestory. Fyzické modely, ktoré sa vyhovotovujú v urbanistickej praxi dokumentujú práve hmotovo-priestorovú štruktúru, čím vyjadrujú trojrozmernosť, kompozíciu a tým aj funkčný obsah. [Alexy, 1999; Hrůza, 1977; Trnkus, 1998]

Tradičné hmotovo-priestorové usporiadanie objektov sa v súčasnosti mení do netradičných a iných foriem zástavby. Celok typologicky nejednoznačných druhov môže viesť k náročnej orientácii pre návštevníka, preto sa treba vždy snažiť o využívanie princípov urbanistickej kompozície aj v „modernom“ chápaní tradičných foriem.

88

HORIZONT

časť zemskeho povrchu, kam možno dovidieť z ľubovoľného zorného miesta, obzor alebo optická čiara na rozhraní oblohy a povrchu Zeme. V urbanistickej štúdii, alebo v detailoch sa využívajú perspektívne zobrazenia z pohľadu (horizontu) chodca, čo znamená, že perspektívne zobrazenie zachytáva obraz verejného priestoru s horizontom vo výške oka pešiaka, čo je približne 1,60 m. Alternatívne sa v urbanistickej kompozícii používa označenie „pohľadový horizont“ – horizont krajiny (kopca, vrchu) tvoriaci pozadie sídla. Horizontálny znamená vodorovný (napr. čiara, poloha).

[Koucký a kol., 2014; Rozmanová-Gajdíková, 2016]

89

HRADISKO/
HRÁDOK

opevnený areál, kde bol obvykle umiestnený hrad. Z archeologického hľadiska a z hľadiska datovania sa hradiská rozvíjali od obdobia praveku až do raného stredoveku. Základnými funkciami hradiska boli obranná a administratívna funkcia, ale aj výroba a bývanie. Niektoré hradiská slúžili výlučne ako útočiská a boli prechodne osídlené iba v čase ohrozenia nepriateľom. Hradisko bolo opevnené jednoduchým zemným valom, drevenou palisádou alebo kamenným múrom, niekedy kombináciou všetkých týchto foriem fortifikácie. Medzi najznámejšie hradiská na našom území patrí Molpír pri Smoleniciach, hradisko pri Spišskom Štvrtku, Nitriansky Hrádok alebo Zemplín.

[Vodrážka, 2000]

90

HRANICA
UMIESTNENIA
STAVBY

regulatív, ktorý prostredníctvom regulačnej čiary vymedzuje časť stavebného pozemku alebo regulačnej jednotky, ktorú stavba nemôže svojím vertikálnym priemetom nadzemných a podzemných častí prekročiť. Územie vymedzené hranicou umiestnenia stavby sa nazýva plocha na umiestnenie stavby, teda plocha v rámci ktorej stavbu možno umiestniť pri dodržaní prípadných ďalších regulatívov. V regulačných výkresoch sa v špecifických situáciách možno stretnúť popri pojme hranica umiestnenia stavby aj s pojmom hranica umiestnenia podzemnej stavby. V tomto prípade sa regulácia definuje osobitne pre nadzemnú a podzemnú časť stavby, čo má význam napríklad pri pochôdznych strechách podzemných častí stavby, ktoré sú súčasťou verejného priestoru.

[Vyhláška č. 392/2023 Z. z.]

91

HROMADNÁ
BYTOVÁ VÝSTAVBA

vo všeobecnosti ide o spôsob (metódu) výstavby spravidla opakujúcich sa typizovaných budov na bývanie, ktorý charakterizuje veľký rozsah, vysoká intenzita zástavby a zameranie na široké masy obyvateľstva (strednú triedu). Hromadná bytová výstavba (ďalej HBV) býva aplikovaná najmä v obdobiach, keď sa prejavuje akútny nedostatok voľných bytov v mestách. V Európe nastala vlna HBV predovšetkým po druhej svetovej vojne, čo súviselo jednak s vojnou zničeným bytovým

fondom, ale aj akcelerujúcim procesom urbanizácie. U nás sa HBV realizovala v špecifických podmienkach socialistického režimu, v ktorých bol celý proces realizácie HBV v rukách štátu. Homogénny ráz HBV vyhovoval socialistickej doktríne o sociálnej rovnosti občanov a používaná panelová prefabrikovaná technológia umožňovala bezkonkurenčne rýchlu realizáciu. HBV sa tak stala absolútne dominantnou metódou výstavby, pričom ňou boli realizované prakticky všetky moderné obytné súbory – sídliská, s ktorými je dnes často spájaná (pozri sídlisko).

[Czafík, 2018; 2021; Halás – Džupinová, 2007; Melcerová, 2013; Moravčíková, 2011; Pouš-Hlásny, 2010; Štefancová-Görner, 2018; Wittmann-Kopáčik-Leitmannová, 2019]

92

HUMANIZÁCIA

proces, pri ktorom sa využije súbor investične a časovo menej náročných námetov a opatrení zameraných na kvalitatívne vylepšenie jestvujúceho fyzického a sociálneho prostredia. Cieľom humanizácie je skvalitňovanie života súčasných obyvateľov najmä obytných súborov aj bez priamej nadväznosti na dlhodobé, investične náročné, programy výstavby mesta. Projekty humanizácie sa u nás realizovali najmä v období 90. rokov 20. storočia na sídliskách.

[Andraščík, 2008–2022; Kavan, 1992]

93

HUSTOTA ZALUDNENIA

ρ_z – kvantitatívny urbanistický ukazovateľ vypovedajúci o koncentrácií ľudí v riešenom území. V praxi sa najčastejšie stretávame s hodnotením tzv. nočnej hustoty zaľudnenia, ktorá predstavuje podiel počtu obyvateľov riešeného územia k jeho celkovej výmere vyjadrený v obyvateľoch na hektár. Počet obyvateľov sa môže odvodiť z počtu bytov, alebo získať zo štatistických údajov. Táto metóda je efektívna najmä v obytných, prípadne funkčne zmiešaných územiach, kde pomocou nej môžeme hodnotiť intenzitu využitia územia a jeho životaschopnosť. Súčasné výskumné poznatky napríklad naznačujú, že $\rho_z = 50$ obyv./ha je minimálnou hustotou pre udržateľné prevádzkovanie MHD; $\rho_z \geq 100$ obyv./ha možno považovať za spodnú hranicu efektívnosti pešieho pohybu, formovania funkčne zmiešanej štruktúry a udržateľnosti vo všeobecnosti. Okrem nočnej hustoty zaľudnenia poznáme aj tzv. dennú hustotu zaľudnenia, ktorá vyjadruje počet ľudí zdržujúcich sa v riešenom území počas dňa (pracovníci, návštevníci, obyvatelia). Tak ako pri väčšine iných ukazovateľov intenzity využitia územia, v prípade hustoty zaľudnenia treba mať na pamäti či hodnotíme územie brutto alebo netto (pozri brutto a netto).

[Hnilička, 2012; Jacobs, 1975]

- 94 CHARAKTER súbor podstatných vlastností. Charakter zástavby tvorí predovšetkým súbor výrazných znakov zjavných z usporiadania zástavby (hmotovo-priestorová štruktúra), v širšom zmysle aj jej kvalitatívnych vlastností, jej sociálno-ekonomických daností a jej vzájomných vzťahov a väzieb v celkovej urbánnej a krajinnej štruktúre.
[Buchtelová a kol., 2008; Koucký a kol., 2014]
-
- 95 CHARTA významná listina, ktorá obsahuje, vyhlasuje, prípadne zaručuje určité zásady alebo práva. V kontexte urbanizmu sa pojmom charta označujú programové vyhlásenia, deklarácie, dokumenty a manifesty vyjadrujúce a formulujúce hlavné zásady stavby miest. Urbanistické charty sú zamerané najmä na zlepšenie obytného a životného prostredia, ochranu kultúrneho dedičstva, podporu participácie obyvateľstva na stavbe miest a pod. Vo všeobecnosti teda, na základe aktuálnych vedeckých poznatkov a vízií rozvoja sídelnej štruktúry, definujú základné princípy stavby miest s cieľom zvýšiť ich udržateľnosť. Medzi najznámejšie patria Aténska charta (pozri Aténska charta), Deklarácia z Délu, Amsterdamská deklarácia, Benátska charta, Torremolinská charta, Európska charta miest, Princípy z Ahwahnee, Aalborská charta, Charty nového urbanizmu, Lisabonský akčný plán, Baskická deklarácia, Nová Aténska charta, deklarácie prijaté pod hlavičkou OSN v rámci konferencií OSN o ľudských sídlach HABITAT a ďalšie.
[Buchtelová a kol., 2008; Pifko, 2018]
-
- 96 CHODEC účastník cestnej premávky pohybujúci sa pešo, pričom sem patria aj osoby s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie. Z hľadiska podpory univerzálneho navrhovania patrí k chodcom aj osoba, ktorá tlačí alebo ťahá sánky, detský kočík, kolesové zariadenie pre osoby so zdravotným postihnutím alebo vozidlo s celkovou šírkou nepresahujúcou 600 mm, osoba, ktorá sa pohybuje na lyžiach, korčuliach, kolobežke, skejtborde alebo obdobnom športovom vybavení a osoba, ktorá tlačí bicykel alebo motocykel, alebo vedie zviera. Synonymá: peší, pasant.
[Bašová-Štefancová, 2016; Zákon č. 8/2009 Z. z.; Zibrin, 1988]
-
- 97 CHODNÍK nemotoristická pozemná komunikácia určená predovšetkým pre chodcov, (pozri aj pešia trasa) ktorá je spravidla oddelená od vozovky (automobilovej komunikácie) výškovo (obrubníkom), alebo iným spôsobom (zmenou dlažby, stĺpikmi, zábradlím, vegetáciou). Povrch chodníka je najčastejšie tvorený asfaltom, dlažobnými kockami, ekomlatom, štrkodrvou alebo inými materiálmi spevňujúcimi povrch. Vo väzbe na chodník bývajú umiestnené lavičky, predajné stánky, odpadkové koše, stĺpy

verejného osvetlenia, prístrešky zastávky MHD, dopravné značky platné pre prilahlú vozovku a iné. Medzi špeciálne chodníky zaradujeme POHYBLIVÉ CHODNÍKY (travelátory – technické zariadenia) a NÁUČNÉ CHODNÍKY – vyznačené turistické a exkurzné trasy s informačnými prvkami (panelmi, zastaveniami), ktoré sú vytvorené v prírodne, krajinársky, ale aj kultúrne či historicky zaujímavých územiach.

[Gehl, 2012; Loukaitou-Sideris - Ehrenfeucht, 2009; STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

98

CHRÁNENÝ
POHLAD

pohľad na sídlo, ktorý má významnú hodnotu v obraze sídla, a preto má byť do budúcnosti zachovaný.

[Rozmanová-Gajdíkova, 2016]

99

IDEÁLNE MESTO

urbanisticko-sociologický koncept plánu mesta, ktorý je koncipovaný v súlade s konkrétnym racionálnym alebo morálnym cieľom. Popisy ideálnych miest nájdeme v knihách starých civilizácií ako napr. Mezopotámia, antické Grécko a Rím. Ďalšie zdroje predstavujú ideálnych miest pochádzajú zo spisov utopistov ako napr. T. More, Campanella, Ch. Fourier, R. Owen, W. Morris a iní. Medzi známych architektov, ktorí sa zaoberali teóriou ideálneho mesta patria Le Corbusier, T. Garnier a F. L. Wright. Charakteristickou vlastnosťou ich návrhov je takmer vždy statické mesto, prejavujúce sa v utopickej predstave dokonalého a najmä konečného riešenia. Napriek tomu, že návrhy ideálnych miest spravidla nie sú realizované, rozširujú možnosti výhľadov, pôsobia ako výzva a významný zdroj inšpirácie.

[Calvino, 1993; Gullberg a kol., 2011; Mitchell, 2004; Petříková-Kusý, 1999; Pifko, 2018]

100

IDENTITA

jedinečná totožnosť, špecifická vlastnosť, ktorá súvisí s vonkajším prejavom obrazu mesta (silueta, panoráma) a vnútorným prejavom imidžu, atmosféry a geniom loci miesta. Identita dodáva mestu obraz a zapamätateľnosť v podvedomí návštevníkov i obyvateľov a prejavuje sa na hmotovo-priestorovej štruktúre mesta. Pozri aj obraz mesta.

[Lynch, 2004; Vysekalová-Mikeš, 2009]

101

IMIDŽ MESTA
(miesta)

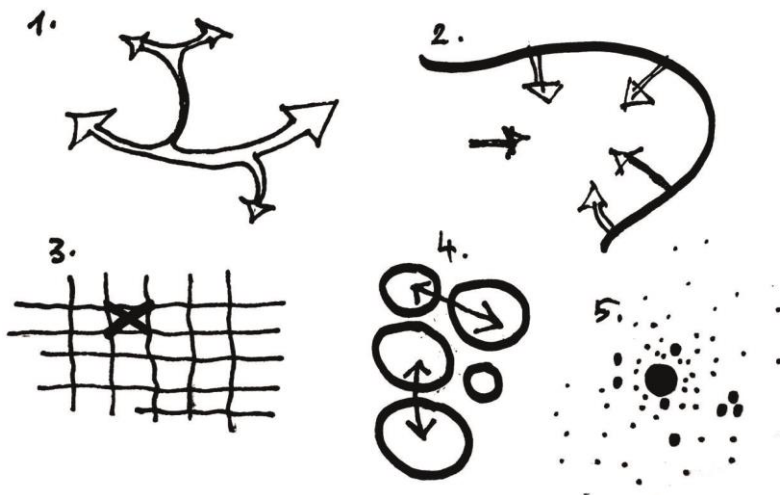
môžeme vnímať v dvoch rovinách: 1. Špecifická predstava s očakávaním o mieste, ktorá je zámerne pestovaná s cieľom získať úspech a tým návštevnosť. 2. Imidž mesta ako obraz mesta, zapamätateľná podoba prostredia, pozostáva z troch zložiek: identity, štruktúry a významu. Imidž mestského prostredia vytvárajú najmä ťažiskové osi smerujúce do centra.

V zmysle teórie K. Lyncha je imidž mesta vnímaný pomocou 5 základných prvkov: cesty, okraje, oblasti, uzly a významné prvky.

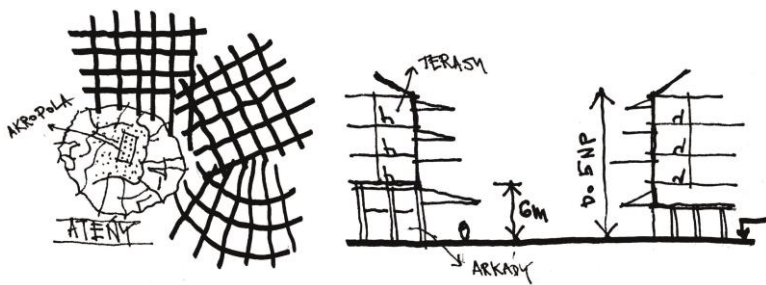
[Klepochová-Francová, 2008; Lynch, 2004; Vysekalová-Mikeš, 2009]

Podľa teórie K. Lyncha je imidž mesta vnímaný pomocou 5 základných prvkov:

1. cesty
2. okraje
3. významné prvky
4. oblasti
5. uzly

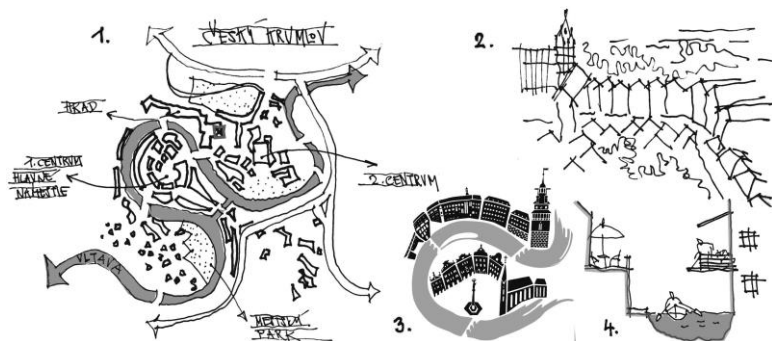
Identitu mestu Atény dodáva akropola týčiaca sa nad mestom, imidž mesta určuje pravidelná mestská štruktúra blokov, výška zástavby max 4 NP pre umocnenie dominanty, miestne podlubia a zvýšený parter v centre mesta.

Benátky - imidž mesta prostredníctvom kvetináčovej zelene, červených „bobrovkových“ striech, profily ulíc ako „vzduchových tunelov“ bez akýchkoľvek výstupkov a markíz na fasádach (úzke uličky sú dostatočne úzke na vytváranie tieňa, netreba ďalšie blokácie).

Český Krumlov – imidž mesta prostredníctvom meandrovej rieky, mestských dominánt, hlavného námestia a veľkého množstva terás v rôznych úrovniach.

102 INDEX

ukazovateľ pomeru dvoch číselných hodnôt. Indexy patria medzi kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr. V praxi sa používajú na hodnotenie vlastností (prieskumy a rozbor, bilancie) alebo ako regulačný nástroj definujúci limitujúce vlastnosti budúceho rozvoja riešeného územia. Najpoužívanějšími indexami sú: Index zastavaných plôch (Izp) vyjadrujúci pomer medzi zastavanými plochami a celkovou výmerou riešeného územia; Index zelene (Iz) vyjadrujúci pomer medzi plochami zelene a celkovou výmerou riešeného územia; Index podlažných plôch (Ipp) vyjadrujúci pomer medzi podlažnými plochami nadzemných podlaží a celkovou výmerou riešeného územia; pozri aj ekoindex. V územnom plánovaní je v súčasnosti tendencia nahrádzať vyjadrenie regulácie pomocou indexov tvz. podielom – hodnotou danou percentuálne, čím sa má dosiahnuť lepšia zrozumiteľnosť pre laickú verejnosť. Výnimkou je Ipp, ktorý sa percentuálne nevyjadruje. [Andraščík, 2008-2022; Komrska, 2008]

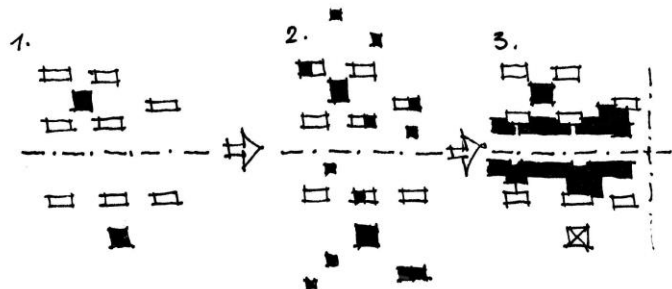
103 INDIVIDUÁLNA DOPRAVA

preprava zahŕňajúca všetky jednoosobové spôsoby dopravy – pešiu, konšú, cyklistickú a iné. V urbanizme však najčastejšie pracujeme s pojmom individuálna automobilová doprava (IAD), ktorou rozumieme prepravovanie sa osôb súkromnými osobnými automobilmi. Silné stránky IAD – vysoká flexibilita, rýchlosť a spoločenská prestíž osobného automobilu; prispeli k presvedčeniu, že IAD zvládne zložité dopravné nároky rýchlo rastúcich miest a mestských aglomerácií. V priebehu 20. storočia sa tak IAD stala dominantným druhom dopravy v mestách. Súčasná miera automobilizácie na Slovensku predstavuje približne 2,3 obyvateľa na automobil (2019). Negatívne stránky IAD – nízka efektivita (malá prepravná kapacita, vysoké priestorové nároky, relatívne vysoká spotreba paliva), hlučnosť, produkcia exhalátov a ohrozovanie chodcov; nás nútia prehodnocovať paradigmu dopravy v mestách. Z pohľadu udržateľnosti je vhodnejšie podporovať hromadnú dopravu a iné formy individuálnej dopravy na úkor IAD, alebo aspoň eliminovať jej negatívne stránky (využívanie zdieľaných automobilov, alternatívne spôsoby pohonu a pod.). [Hrůza, 1977; www.mindop.sk; Rodríguez, 2000]

predstavuje súbor dopravných komunikácií – tzv. DOPRAVNÁ infraštruktúra (DI), inžinierskych sietí a zariadení a vedených pod zemou, na zemi i nad zemským povrchom – tzv. TECHNICKÁ infraštruktúra (TI). V širšom zmysle ide o celý súbor prvkov potrebných k zabezpečeniu určitej funkcie. Okrem TI tak môžeme hovoriť aj o SOCIÁLNEJ infraštruktúre (zariadenia a objekty pre bývanie a občiansku vybavenosť); ZELENEJ (modro-zelenej) infraštruktúre (sieť prvkov zameraných na sprostredkovanie ekosystémových služieb – čistenie vody, ovzdušia, poskytnutie zázemia pre rekreáciu, zmierňovanie a adaptovanie sa na klimatické zmeny a pod.); IMAGINÁRNEJ infraštruktúre (súbor pocitovo-dojmových prvkov vplývajúcich na vnímanie mestskosti) a pod. Pozri aj inžinierske siete. [Alexy, 1999; Hauck a kol., 2011; Hrůza, 1977; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

je prirodzený jav alebo riadený proces, ktorý predstavuje všetky zásahy do existujúcej sídelnej štruktúry, ktoré prispievajú k zvyšovaniu jej efektivity. Charakteristickým znakom intenzifikácie je predovšetkým zvyšovanie hustoty zástavby, funkčného využitia ako aj aktivít v území. Cieľom riadeného procesu intenzifikácie je dosiahnutie vyššej efektivity urbanizácie, vyššej kvality, komplexnosti a urbanity sídelnej štruktúry. Z pohľadu pôsobenia intenzifikácie na sídelnú štruktúru, môžeme rozlíšiť tieto jej zložky: hmotovo-priestorová (vertikálne/horizontálne zvyšovanie stavebného objemu), funkčno-prevádzková (zvyšovanie funkčného a prevádzkového využitia územia), sociálna (zvyšovanie sociálnych aktivít a prítomnosti ľudí v území), ekonomická (zvyšovanie výnosov a zhodnocovanie územia). Na dosiahnutie pozitívnych efektov intenzifikácie je potrebné synergické rozvíjanie všetkých jej zložiek. Intenzifikácia predstavuje jeden zo základných procesov formovania kompaktného mesta (pozri kompaktné mesto). Intenzifikácia má svoje prahové hodnoty, ktoré súvisia najmä s hygienicko-psychologickým hľadiskom. Opakom procesu intenzifikácie je extenzifikácia (pozri extenzifikácia). [Görner, 2016; Šovčík, 1986; Pouš, 2012; Štefancová-Görner, 2015; Vitková-Kováč, 2012; Williams a kol., 1996]

Príklad rozvolnenej ťažiskovej osi v bratislavskom Ružinove, kde by sa intenzifikáciou a vhodným doplnením zástavby najmä občianskej vybavenosti dosiahol nový charakter ulice s pevnou ohraničenou zástavbou, ktorá by lemovala mestský bulvár.

106

INTRAVILÁN

administratívne vymedzená zastavaná časť katastrálneho územia obce (vrátane pozemkov určených na zástavbu) – opak extravilánu. Vzhľadom na to, že aktualizácia administratívneho vymedzenia intravilánu (a extravilánu) obce prebieha len zriedkavo, ako aj z hľadiska, že intravilán v sebe zahŕňa aj rozvojové (ešte nezastavané plochy určené na výstavbu), nemožno intravilán plne stotožniť s reálne zastavaným územím obce.

[Buchtelová a kol., 2008; Šaman, 1986]

107

INŽINIERSKE SIETE

rozvodné siete predstavujúce systémy nadzemných a podzemných vedení vody, elektriny, plynu, kanalizácie a telekomunikačných sietí. Rozvody vedené pod zemou môžu byť uložené samostatne, alebo v zemnom kolektore (pozri kolektor). Na verejné inžinierske siete sa každý objekt pripája samostatne prípojkami. Návrh prípojok na verejnú sieť je dôležitou súčasťou koordinačnej situácie v dokumentácii pre územné rozhodnutie, keď sa schvaľuje presná pozícia navrhovaného objektu spoločne s prípojkami.

[Buchtelová a kol., 2008; Hauck a kol., 2011; Hrůza, 1977]

J

108

JARMOK

verejný exteriérový predaj (trh) dobového charakteru väčšinou s tradičným tovarom na určenom mieste a v určenom čase usporiadaný periodicky. Jarmoky sú v súčasnosti tradičnou udalosťou, ktorá má okrem obchodnej funkcie najmä kultúrno-historickú hodnotu. Miesto, kde sa konali jarmoky, označujeme ako jarmočnisko (dnes väčšinou ťažiskový priestor). V minulosti sa podľa druhu tovaru ustálili dva typy jarmokov: výkladné jarmoky so spotrebným tovarom a jarmoky na hospodárske zvieratá (dobytčie, konské, ovčie trhy). V súvislosti s kráľovským udeľovaním práva výročného trhu mestským sídlam v 14. storočí je známe datovanie jarmokov k cirkevným sviatkom. K jarmokom patrili zábavné atrakcie, komedianti, cirkusanti i veštkyne. Medzi najznámejšie jarmoky, ktorých tradícia pokračuje dodnes, patria napr. Radvanský jarmok (Banská Bystrica), Trnavský jarmok, Jánsky a Katarínsky jarmok (Veľký Krtíš).

[Buchtelová a kol., 2008; Gažo a kol., 2003]

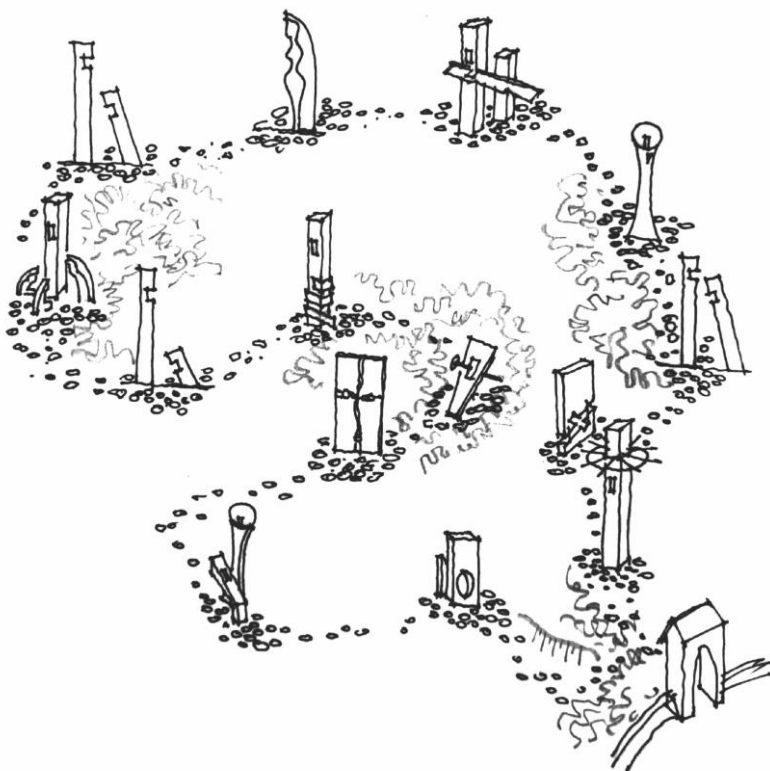
K

kresťanské posvätné miesto – vrch, resp. pahorok, na vrchole ktorého sa nachádza výjav ukrižovania Ježiša Krista. Cestu nahor lemuje súbor tzv. zastavení (základných ideových prvkov rôzneho prevedenia) zvyčajne usporiadaných do podoby pútnickej cesty, ktoré ilustrujú okolnosti ukrižovania. Výstup na vrchol kompozície, sledovanie zastavení a meditácia nad nimi sa nazýva „križová cesta“. Počet samotných zastavení sa v priebehu dejín líšil a v súčasnosti je stanovený na štrnásť. Vo vrchole kompozície býva umiestnené trojkrížie, prípadne kostol, resp. kaplnka. Kalvária má duchovný význam, ktorý je umocnený symbiózou architektúry, urbanistickej kompozície a okolitej prírodnej krajiny. Vzhľadom k svojmu umiestneniu je kalvária krajinárskym prvkom so stanovenou kompozíciou v krajine, ktorá graduje na vrchole, ktorý býva zvyčajne vyhliadkovým bodom alebo zorným miestom (pozri aj vyhliadkový bod, zorné miesto).

[Doruľa, 2008; Rockport Publishers, 2006; Vnuk, 2020]

Príklad súčasnej sochársky stvárnenej kalvárie (autorky: L. Štefancová – Z. Šutková) so 14. tradičnými zastaveniami (za vstupom proti smeru hod. ručičiek):

1. Ježiš je odsúdený na smrť.
2. Ježiš berie kríž na svoje plecia.
3. Ježiš padá prvý raz pod krížom.
4. Ježiš sa stretáva so svojou Matkou.
5. Šimon Cyrenejský pomáha Ježišovi niesť kríž.
6. Veronika podáva Ježišovi šatku.
7. Ježiš padá druhý raz pod krížom.
8. Ježiš napomína plačúce ženy.
9. Ježiš padá tretí raz pod krížom.
10. Ježiša vyzliekajú zo šiat.
11. Ježiša pribíjajú na kríž.
12. Ježiš na kríži zomiera.
13. Ježiša skladajú z kríža.
14. Ježiša pochovávajú.

geometrické určenie, súpis a popis nehnuteľností (tzv. kataster nehnuteľností), respektíve súbor pozemkov patriacich do administratívneho územia obce (tzv. kataster obce).

Kataster obsahuje údaje o jednotlivých pozemkoch – číslo parcely, poloha, rozloha, súpisné čísla stavieb, vlastnícko-právne vzťahy, forma využívania pozemku, cena, bonita pôdy a pod.

[Buchtelová a kol., 2008; Zákon č. 162/1995 Z. z.]

111

KLÍMA

dlhodobý charakter a režim počasia (podnebie). Na klímu vplýva najmä energetická bilancia Zeme, atmosférická cirkulácia, charakter povrchu Zeme a ľudská aktivita. V súčasnosti je stále aktuálnejšia problematika klimatických zmien vyvolaných ľudskou aktivitou. Klimatické zmeny vyvolané človekom ovplyvňujú celosvetovú klímu (globálne otepľovanie), ale aj lokálnu klímu a mikroklímu predstavujúcu podnebné vlastnosti malých oblastí približne 1 km² do výšky niekoľkých desiatok metrov nad povrchom. Mikroklima, mimoriadne citlivá na zásahy človeka, je v mestách a urbanizovaných oblastiach výraznejšie ovplyvnená rýchlym odtokom zrážkovej vody z územia a prehrievaním sa umelých povrchov (tzv. tepelné ostrovy). V záujme tvorby udržateľného životného prostredia sa v mestách snažíme tieto negatívne javy eliminovať alebo zmierniť prostredníctvom environmentálnych opatrení. Pozri aj mikroklima, zadržiavanie vody v krajine.

[Doruľa, 1997; Fernandes Per-Mozas, 2011; Kopáček-Kilnarová, 2018; Reháčková-Pauditšová, 2006]

112

KOEFICIENT

známa, nemenná, daná číselná hodnota používaná pri stanovení – výpočte niektorých kvantitatívnych ukazovateľov urbanistických štruktúr. Koeficienty zvyknú byť stanovené napríklad pri výpočte podielu (indexu) zelene (stanovené koeficienty podľa hrúbky substrátu nad konštrukciou); pri výpočte ekoindexu (stanovené koeficienty podľa charakteru povrchu); pri výpočte počtu parkovacích miest a pod. V minulosti sa termíny koeficient a index zamieňali, preto sa v staršej literatúre môžeme stretnúť s koeficientom zelene (správne index zelene), koeficientom zastavanosti (správne index zastavaných plôch) a pod. Pozri index.

[Buchtelová a kol., 2008; Vitková, 2008]

113

KOLEKTOR

tunel vedený pod povrchom v rôznych hĺbkach, ktorý slúži k uloženiu inžinierskych sietí (vedení vody, elektriny, plynu, kanalizácie a telekomunikačných sietí) a nahrádza samostatne uložené rozvody. Výhodou kolektorov oproti rozvodom uloženým v zemi je jednoduchšia údržba a odstraňovanie závad, výmena, alebo polozenie nových inžinierskych sietí na existujúcich trasách, nakoľko nie je nutné pozdĺž trasy nanovo vykopať zeminu. Ku hĺbkovým kolektorom ďalej zaradujeme aj kolektorové podchody a technické chodby (pokračovanie kolektorov v rámci stavieb).

[Gramblička, 1998; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983]

114

KOMPAKTNÉ
MESTO

konceptia mesta založená na presadzovaní kompaktných, intenzívnych a funkčne zmiešaných foriem zástavby s cieľom priestorovo priblížiť jednotlivé funkcie a znížiť tak prevádzkové i priestorové nároky vyplývajúce z mestského rozvoja. Teória kompaktného mesta vychádza z predpokladu, že intenzifikáciou mestskej štruktúry možno dosiahnuť stav, v ktorom bude základná občianska vybavenosť v pešej dostupnosti, čím sa výrazne zníži dopravné zaťaženie individuálnou automobilovou dopravou a jeho negatívne dopady. Kompaktné mesto sa preto označuje aj ako mesto krátkych vzdialeností. Nevyhnutné dlhšie presuny v rámci mesta majú byť primárne zabezpečené hromadnou a cyklistickou dopravou. Intenzifikáciou sa súčasne zamedzí extenzívnemu rozvoju, čo umožní zachovať krajinu a poľnohospodársku pôdu. Z týchto dôvodov je v súčasnosti konceptia kompaktného mesta prijímaná väčšinou urbanistov, ako udržateľnejšia alternatíva k suburbanizačným procesom. Pozri extenzívny rozvoj, intenzifikácia, suburbanizácia. [Schenk, 2013; Stangel, 2013; Vitková, 2001; Williams a kol., 2000]

115

KOMPLETIZÁCIA

funkčno-prevádzková alebo hmotovo-priestorová revitalizácia procesom dopĺňania urbanistickej štruktúry s cieľom dosiahnuť stav úplnosti. [Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977]

116

KOMPLEXNÝ
SYSTÉM

celková sústava aktérov a komponentov urbanistickej štruktúry charakteristická vzájomnými prepojeniami a kauzálnymi vzťahmi. Pri výskume mesta možno využívať tzv. systémový prístup. Metódy systémového prístupu sa snažia pochopiť systémové vzťahy a potom pomocou zovšeobecnených modelov simulovať správanie sa systému v rôznych situáciách. Aplikovanie systémového prístupu môže do veľkej miery eliminovať v súčasnosti stále prevládajúci empirický a intuitívny prístup v urbanizme a územnom plánovaní. Problémom je mimoriadna komplikovanosť mestského systému, ktorá generuje veľké množstvo ťažko predvídateľných javov a neočakávaných súvislostí. [Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977]

117

KOMPLEXNÝ
NÁVRH (VÝKRES)

komplexné pôdorysné zobrazenie (najčastejšie v mierkach zóny 1 : 1000/1 : 2000) spolu s prílohami a legendou. V anglickej literatúre býva označovaný ako masterplan. Komplexný návrh býva spravidla pohľad zhora (situácia) s orientáciou na sever. Komplexný návrh dokumentuje koncepciu návrhu zobrazením hmotovo-priestorovej a funkčno-prevádzkovej štruktúry vrátane krajiny. Stupeň detailnosti vykreslenia závisí od stanovenej mierky, preto komplexný návrh môže byť vo forme

schémy, diagramu alebo podrobnej situácie. Grafický prejav plastickej urbanistickej štruktúry, najmä v typicky urbanistických mierkach 1:2000 a 1:1000 má veľkú škálu výrazových prostriedkov. Najdôležitejšie grafické výrazové prostriedky krajinné a vodné plochy, vysoká zeleň, architektonické objekty, pešie plochy a trasy, komunikácie a parkovacie plochy, trasy električky, a pod. Priestorové vnímanie výšky návrhu je podporené zobrazením tieňov, vrstveníc a kolorovaním. Súčasťou komplexného návrhu sú aj popisy jednotlivých architektonických objektov (funkcia, výška) a ťažiskových verejných priestorov, prípadne iné, ktoré sú bližšie vysvetlené spolu s ďalšími grafickými prvkami v legende. [Hutchison, 2011; Meeda, 2006; Kavan-Trnkus, 1974; Schenk, 2013; Štefancová a kol., 2020]

118

KOMPOZÍCIA
KRAJINNÁ

kompozícia prírodných (a architektonických) prvkov, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a spoločne ovplyvňujú prostredie voľnej krajiny, čím vytvárajú cielene jednotný celok (kompozíciu). Medzi drobné krajinné kompozície zaraďujeme strom (stromy) s kaplnkou, altánok pri jazierku, skupina skál s lavičkou a pod. Rozsiahle krajinné kompozície prepojené priehľadmi (alebo dlhými alejami) s významnými stavbami alebo súbormi stavieb môžeme považovať za KOMPONOVANÚ KRAJINU. Príkladmi komponovanej krajiny sú napr. Lednicko-Valtický areál, park v Topolčiankach a iné. V súvislosti s komponovanou krajinou sa ďalej používa pojem KOMPONOVANÁ SCENÉRIA – kompozícia tvorená výhradne stromami, kríkmi, trávnikmi a vodnými plochami využívajúca svetlé a tmavé prvky, striedanie oslnených a tienistých miest, živých a tmených farieb s cieľom upútať návštevníka.

[Lešínská, 2000; Rockport Publishers, 2006]

119

KOMPOZÍCIA
URBANISTICKÁ

skladba hmotovo-priestorovej štruktúry podľa estetických pravidiel. Je ovplyvnená prostredím a všeobecne platnými princípmi urbanistickej tvorby. Cieľom urbanistickej kompozície je vytvoriť výrazovú komplexnosť urbanistického prostredia, v ktorom sa vie návštevník jednoducho orientovať a získava predstavu o imidži prostredia. V urbanistickej kompozícii na rozdiel od architektonickej kompozície prevažuje dynamický zážitok nad statickým priestorovým vnímaním (vnímanie urbanistickej kompozície v časopriestore).

[Hexner – Novák, 1988; Hruška, 1958; Childs, 2012; Lynch, 2004; Kardoš, 2012; Trnkus, 1996; Zibrin, 1988]

120

KOMPOZIČNÁ OS

významná, historickým vývojom vzniknutá alebo založená línia v štruktúre sídla, alebo priestoru, ktorá sústreďuje všetky funkčno-prevádzkové a hmotovo-priestorové zložky urbanistickej štruktúry. Rozoznávame hlavné a vedľajšie kompozičné osi. HLAVNÁ kompozičná os vytyčuje nosnú kostru štruktúry, spravidla sa pozdĺž nej rozvíjalo sídlo,

sústred'uje funkčne najdôležitejšie a hmotovo-priestorovo najvýznamnejšie urbanistické uzlové priestory, koncentruje návštevnosť a viaže na seba dominanty sídla. Hlavnou a základnou PRÍRODNOU kompozičnou osou sídel je rieka. VEDĽAJŠIE kompozičné osi sa odvíjajú z hlavnej osi a vytyčujú čiastkové útvary, ktoré tvoria vedľajšie články celku kompozície. Kompozičné osi bývajú často (ale nemusia byť vždy) aj rozvojovými a tým aj dopravnými a prevádzkovými osami. So zmenou miery od sídla cez zónu až k verejnému priestoru sa aj analýza kompozičných kategórií mení a kým v miere sídla bola kompozičná os určená ako vedľajšia, v miere zóny sa môže stať hlavnou osou. Mestá môžu mať viac hlavných kompozičných osí. V realite urbanistického prostredia sú kompozičné osi vizuálne spojnice s priestorovo exponovanými prvkami (predovšetkým s dominantami), ktoré sú informačnými znakmi čitateľnej kompozície a opornými bodmi priestorovej orientácie. [Rozmanová-Gajdíková, 2016; Štefancová-Görner, 2015; 2017; Thompson, 2011]

121

KOMUNIKÁCIE

dopravné cesty v priestoroch spravidla lineárneho charakteru plniace predovšetkým presun ľudí a tovarov (v širšom zmysle slova aj informácií).

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.;]

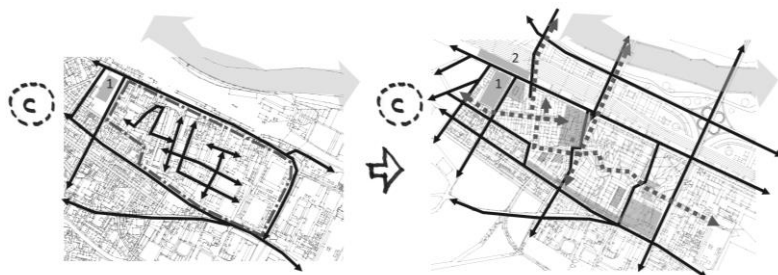
122

KONCEPCIA/ KONCEPT

základná a ciel'avedomo premyslená predstava o rozvoji sídla (zóny, verejného priestoru a i.), jeho hmotovo-priestorového a funkčno-prevádzkového usporiadania a ochrany jeho hodnôt. Konceptcia nesie ideu, akým bola a v budúcnosti bude zámerne rozvíjaná sídelná štruktúra. Stanoviť urbanistickú koncepciu je jedna z hlavných úloh územného plánovania, v ktorom vnímame postavenie architekta/urbanistu ako konceptora – nositeľa myšlienky koncepcie. V zmysle koncepcie sídla sa prostredníctvom územného plánu prijíma sústava prijatých pravidiel a zásad, ktoré sú zárukou plánovaného rozvoja sídelnej štruktúry a krajiny v kontexte vývoja osídlenia.

[Kavan-Trnkus, 1974; Kollár, 1992; Rozmanová-Gajdíková, 2016]

Koncepcia riešenia uzavretého areálu brownfieldu Považských chemických závodov v Žiline, v ktorom je naznačená nová dopravná kostra zóny, ťažiskové priestory a ďalšie smerovanie rozvoja riešeného aj okolitého územia (autorka: L. Štefancová)

123

**KONCEPCIA
ÚZEMNÉHO
ROZVOJA
SLOVENSKA**

(KURS) územnoplánovacia dokumentácia (UPD), ktorá komplexne rieši priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenskej republiky a ustanovuje rámec sociálnych, ekonomických, environmentálnych a kultúrnych požiadaviek štátu na územný rozvoj, starostlivosť o životné prostredie a tvorbu krajiny Slovenskej republiky a jej regiónov. KURS napríklad definuje trasovanie ťažiskových dopravných koridorov a technickej infraštruktúry, rozvojové osi a ťažiská osídlenia, biokoridory a chránené územia, bariéry a rozvojové možnosti osídlenia, významné rekreačné zázemia, kultúrne dedičstvo a pod. Ide o hierarchicky najvyššiu UPD, teda všetky hierarchicky nižšie UPD s ňou musia byť v súlade.
[Konceptcia územného rozvoja Slovenska, Aurex, 2001]

124

**KONTAKTNÉ
ÚZEMIE**

dotykové územie medzi dvoma alebo viacerými územiami rôzneho charakteru.
[Andraščík, 2008-2022]

125

KONTRAST

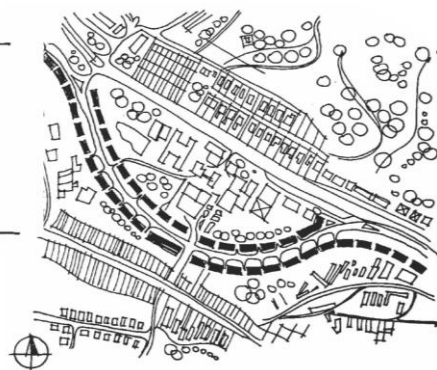
vzťahová kompozičná kategória, ktorá vyjadruje výraznú odlišnosť prvku/prvkov v rámci harmonicky vyváženej kompozície s cieľom pútať pozornosť. Kontrast je veľmi silným výrazovým prostriedkom s prejavom neočakávaného, až prekvapivého účinku. Kontrastujúci prvok v rámci štruktúry svojím stvárnením buď získava, alebo stráca na význame. Kontrast, v ktorom protikladné stránky vytvárajú vnútornú jednotu je harmonický, v nepremyslenom prípade pôsobí nepriaznivo. Kontrast vychádza z polarít vzťahov ako napr.: jednoduchosť – zložitost' výrazu, geometrická – organická forma zástavby, umelé – prírodné komponenty a iné. Protiklad kontrastu v urbanistickej kompozícii predstavuje zhoda. Kontrast a zhoda môžu byť obsiahnuté vo všetkých estetických kategóriách urbanistickej kompozície. Pozri aj zhoda.
[Hruška, 1958; 1957; 1972; Rozmanová-Gajdíkova 2016; Trnkus, 1996]

Kostol Blumentál je dominantou Floriánskeho námestia v Bratislave, ale zároveň spolu s príľahlou zástavbou slohovo kontrastuje s protíľahlými administratívnymi budovami.

Vľavo – priestorový kontrast Hlavného námestia v Bratislave voči úzkym uličkám, ktoré do námestia vedú.

Vpravo – Bratislava, Lamač – objektový aj pôdorysný kontrast pôvodnej drobnej zástavby rodinných domov a monumentálnej hromadnej bytovej výstavby.

126

KONURBÁCIA

sú mestie, zoskupenie dvoch alebo viacerých miest (mestských aglomerácií) do jednej súvisle zastavanej sídelnej sústavy. Mestá v rámci konurbácie sa spravidla funkčne dopĺňajú a ich zázemia sa často prelínajú, čo posilňuje ich vzájomné väzby. Konurbácia je teda polycentrickou formou aglomerácie. Ukázkovým príkladom konurbácie v stredoeurópskom kontexte môže byť súmestie „trojmesto“ Gdynia–Gdańsk–Sopoty. U nás sú príkladom súmestia Prievdzia–Bojnice, Martin–Vrútky. Pozri aj aglomerácia.

[Andraščík, 2008–2022; Hrůza, 1977; Rodríguez, 2000]

127

KRAAL

typ usadlosti, alebo jej časti (ohrady pre zvieratá) v južnej Afrike s typickým kruhovitým alebo polmesiakovitým pôdorysom. Kraaly sú obvykle postavené na kopci, sú obohnané ohradou, dreveným plotom alebo valom, ktorý zahŕňa celý kraal a potom aj vnútorný plot na výbeh dobytky. Samotné obydlia v kraale majú polgulovitý charakter s vchodom orientovaným do centra kruhu – spoločného verejného priestoru. Podobný typ osídlenia sa vo východnej alebo strednej Afrike označuje ako boma.

[Ivanová–Šalingová – Maníková, 1983; Vodrážka, 2000]

128

KRAJINA

vybraná časť územia s typickou kombináciou prírodných a kultúrnych prvkov s charakteristickou scenériou. Z ekologického a geografického hľadiska je charakter krajiny výsledkom činnosti a vzájomného pôsobenia prírodných a ľudských faktorov. Urbanistická tvorba používa pojem krajina najmä v mierke sídla, kde je krajina chápaná ako kontaktné prírodné územie obklopujúce sídlo, ktoré ho kompozične formuje a funkčne dopĺňa.

[Lešínská, 2000; Rockport Publishers, 2006]

veda a umelecká tvorba (angl. landscape architecture), ktorá upravuje prírodné prostredie v celku i v detaile, vymedzuje a modeluje terén, navrhuje spevnené plochy i výsadbu a využíva vegetáciu, vodné plochy a architektonické objekty (jednoduché a drobné stavby) na oživenie exteriérového priestoru. Práca krajinného architekta (krajinára) zahŕňa návrh, plánovanie a usporiadanie priestorov v sídle alebo v krajine s cieľom dosiahnuť vyššiu kultúru života založenom na upravenom a zámerne komponovanom prírodnom prostredí. Do rozsahu pôsobnosti krajinskej architektúry patrí úprava krajiny (alebo len terénu), plánovanie území, obnova životného prostredia či pozitívne riešenia v oblasti zadržiavania zrážkových vôd v území. Ďalej je tu plánovanie zelenej infraštruktúry sídel, návrh a úprava verejných zelených plôch ako sú parky, cintoríny, areály alebo dvory (hovoríme o PARKOVEJ ARCHITEKTÚRE) a navrhovanie súkromných záhrad (hovoríme o ZÁHRADNEJ ARCHITEKTÚRE).

[Lešínská, 2000; Reháčková-Pauditšová, 2006; Rockport Publishers, 2006]

základná funkcia sídelnej štruktúry, ktorá zahŕňa najmä kultúrne a spoločenské objekty vrátane priestorov a predpriestorov k nim prislúchajúcich. Medzi kultúrne objekty zaraďujeme galérie, múzeá, divadlá, kiná, kultúrne a spoločenské domy, ktoré sú navštevované najmä vo voľnom čase a patria k dôležitým prvkom stretávania sa, komunikácie a "duševnej potravy" spoločnosti. Funkcia kultúry patrí medzi zložky občianskej vybavenosti a preto sa graficky zobrazuje fialovou farbou a jej odtieňmi (akákoľvek farba medzi modrou a červenou). Cieľom funkcie kultúry je primárne zabezpečenie intelektuálnych, emocionálnych a duchovných potrieb pre obyvateľov a návštevníkov. Kultúra súvisí so životným štýlom spoločnosti a pohľad na ňu sa neustále vyvíja. Objekty kultúry sú navrhované ako architektonicky výrazné a zaujímavé stavby, ktoré sa preto v urbanistickej kompozícii uplatňujú ako nadradené kategórie urbanistickej štruktúry - akcenty alebo dominanty.

[Andraščík, 2008-2022]

charakteristiky urbanistickej štruktúry, ktoré nie je možné vyjadriť numericky ale na základe iných metód, medzi ktoré patria rozhovory s ľuďmi a pozorovanie. Medzi kvalitatívne parametre urbanistických štruktúr patria predovšetkým vlastnosti vyjadrujúce návštevnosť, obľúbenosť u obyvateľov i návštevníkov, jednoduchú orientáciu a zapamätateľnosť prostredia. Kvalitatívne parametre sú tvorené množstvom imaginárnych faktorov ako napr. atmosféra a genius loci, obraz miesta, história, dimenzie priestoru, zmyslové vnemy (zvuky, hudba, vône), farebnosť alebo psychologické faktory (pocit bezpečia, istoty, zjednodušenia a zapamätateľnosti, podvedomé

vplyvy prostredia na jednotlivca, lokálpatriotizmus, potreba združovania sa ale aj súkromia a pokoja, potreba seberealizácie a tvorivosti, možnosť voľby bývania a potreba niekam patriť). Kvalitatívne parametre urbanistických štruktúr nachádzajú svoje uplatnenie pri prieskumoch a rozboroch riešeného územia (analýzach), pri koncepcii a tvorbe návrhu, ako aj pri komunikácii s občanmi (participácia).
[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

132

KVANTITATÍVNE
PARAMETRE
urbanistických
štruktúr

charakteristiky urbanistickej štruktúry, ktoré je možné vyjadriť numericky (kvantifikovať). Medzi kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr patria predovšetkým vlastnosti vyjadrujúce množstvo a veľkosť (počet obyvateľov, rozloha územia a pod.) a podiel dvoch veličín (hustota zaľudnenia, podiel zelene na obyvateľa, indexy a pod.). Kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr nachádzajú svoje uplatnenie pri prieskumoch a rozboroch riešeného územia (analýzach), bilancovaní návrhu (špecificky v urbanistickej ekonomii) a možno ich využiť aj ako regulačný nástroj územného plánovania.
[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Komrska, 2008]

L

133

LIDO

pobrežná alebo nábrežná hrádza, alebo plytká časť mora či rieky oddelujúca lagúnu od prúdiacej rieky, či otvoreného mora. Lido slúži na nalodovanie, vyloďovanie či kúpanie návštevníkov. Najčastejším podložíom v lide býva pieskové podložie, preto sú časté aj iné označenia ako napr. pieskový ostrovček, piesková lavica, alebo hrádza.
[Buchtelová, a kol. 2008; Doruľa a kol., 2020]

134

LIMITY
(prahy)

stav alebo vlastnosť územia ohraničujúca možnosti jeho rozvoja. Limity môžu byť dané najmä prírodnými podmienkami (terén, vodstvo, podnebie a pod.), sídelnou štruktúrou (zástavba, dopravná a technická infraštruktúra a pod.), alebo legislatívou (regulácia podľa územného plánu, chránené územie a pod.). Špecifickými limitmi sú tzv. prahy. Prahy predstavujú pomyselné hraničné situácie v rozvoji sídla, pri ktorých musí dôjsť z dôvodu vyčerpania kapacít (dopravnej alebo technickej infraštruktúry), zdrojov, rezervných plôch, alebo veľkej prírodnej prekážky, k zásadnej investícii. Vo všeobecnosti sa napríklad z pohľadu dopravnej infraštruktúry za prah považuje dosiahnutie počtu 100 000 obyvateľov, keď je v záujme rozvoja mesta potrebné zaviesť koľajovú mestskú hromadnú dopravu. Pri mestách, ktoré dosiahnu prah 1 000 000 obyvateľov, je z pohľadu ďalšieho rozvoja potrebné uvažovať o zavedení podzemnej dopravy (metra).
[Buchtelová, a kol. 2008; Doruľa, a kol. 1997; Hrůza, 1977]

sídelná štruktúra usporiadaná do formy pásu (stuhly), ktorého osou je línia tvoriaca hlavnú dopravnú komunikáciu. Autorom názvu a prvej koncepcie lineárneho mesta bol Arturo Soria y Mata, ktorý navrhol lineárne mesto ako odpoveď na dopravné problémy už v druhej polovici 19. storočia. Pôvodný návrh „ciudad lineal“ počítal s centrálnou osou s koridorom električky a koridorom pre bicykle a vozy. Okolo centrálnej osi sa mali tiahnuť 200 metrov široké pásy nízkopodlažnej intenzívnej zástavby, na ktoré mala nadväzovať poľnohospodárska pôda. Lineárne mesto predstavovalo veľmi ekonomický spôsob urbanizácie, šetriaci poľnohospodársku pôdu, stierajúci rozdiely medzi mestom a vidiekom a súčasne prepájajúci obytnú zástavbu s centrami miest, kde sú koncentrované pracovné príležitosti. Napriek tomu, že sa z veľkolepej vízie prepojiť lineárnym mestom Madrid so Sankt Peterburgom, respektíve Moskvou, či vízie 50 kilometrového prstenca okolo Madridu realizovalo napokon len 5 kilometrov, mala koncepcia lineárneho mesta veľký vplyv na mnohých ďalších urbanistov, architektov a vizionárov. S koncepciou lineárneho mesta pracovali G. Bernoit-Lévy, E. Chambless, Le Corbusier, L. Hilberseimer, M. Ochirowicz, N. A. Miljutin, ale aj súčasné návrhy (napríklad megaprojekt Mirror Line v Saudskej Arábii). Pozri aj pásové mesto.

[Buchtelová, a kol. 2008; Hrůza, 1977; Rykwert, 2013; Vodrážka, 2000]

prvky, javy alebo priestory, ktoré sa prejavujú alebo sú charakteristické formou línie – čiary. Medzi prevádzkové lineárne prvky patria napr. dopravné koridory či ochranné pásma, medzi kompozičné lineárne prvky patria kompozičné osi a priestory ulíc, medzi vegetačné líniové prvky patria aleje a stromoradia.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

v urbanistickej terminológii ide o koncept návrhu s funkčným rozčlenením štruktúry, základnou dopravnou kostrou územia, predstavou o hmotovo-priestorovej štruktúre a výbere aktivít a funkcií pre obyvateľov a návštevníkov vo verejných priestoroch. V architektonickej terminológii sa pod termínom lokálny program definujú priestorové nároky (počty a veľkosti miestností), architektonické predstavy o dizajne stavby, pozemku a lokalite spolu s finančnými možnosťami investora.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

zmenšené rovinné zobrazenie časti zemského povrchu s uvedenou mierkou zmenšenia a orientáciou svetových strán. V urbanistickej tvorbe rozoznávame rôzne formy spracovania mapových podkladov - statické mapy vo formáte PDF, príp. JPEG, alebo vektorové formáty, v ktorých možno robiť aktuálne úpravy ako napr. formát DWG. Najčastejšie používané mierky v urbanistickej tvorbe sú 1 : 10 000/5000 (mierka sídla), 1 : 2000/1000 (mierka zóny) a 1 : 500/250 (mierka verejného priestoru).

[Alexander a kol., 1977; Svetlík, 1978]

*Nollho mapa Ríma
[Balula, 2011]*

Mapový podklad - skicovaný, abstrahovaný (Bratislava - časť Starého mesta)

rozsiahle priestorové územie takmer súvislej koncentrácie mestského osídlenia, na ktorom sú aglomerácie, veľkomestá a mestá navzájom úzko prepojené dopravne, kompozične, alebo administratívne. Medzi najznámejšie megalopolý patrí napr. priestor medzi Bostonom a Washingtonom (Bos-Wash), megalopolis veľkých jazier Chi-Pits a megalopolis Tokio-Nagoya-Osaka-Tokaidó. Pozri aj aglomerácia, konurbácia.

[Andraščík, 2008-2022; Svetlík, 1978]

súbor urbanisticko-architektonických komponentov, ktoré sa dajú podľa hierarchie odvímať v jedinečnom systéme usporiadania štruktúry spolu s množstvom ľudí žijúcich životom odlišným od života vidieckych ľudí. Tieto tvoria špecifickú atmosféru a prirodzenú orientáciu. Mestá sú obcami, ktoré majú špecifické postavenie. Na dosiahnutie štatútu mesta

musí obec splniť niekoľko kritérií, medzi ktoré patrí napr. počet obyvateľov nad 5000, schopnosť zabezpečovať služby aj pre okolie, prepojenosť s okolím, či mestský charakter zástavby aspoň v časti obce. Mesto sa od vidieckych obcí líši najmä koncentráciou výrobných (priemysel) a nevýrobných (služby) činností, vyššou zástavbou, vyššou hustotou zaľudnenia, širokou vybavenosťou a sociálnymi aktivitami. Mestá sa menia rýchlejšie ako vidiecke sídla, sú charakteristické dynamickým vývojom a prinášaním nových inovácií. Napriek tomu, že len necelých 5 % obcí u nás sú mestami, žije v nich viac ako polovica obyvateľov Slovenska. Za základné funkcie mesta považujeme bývanie, prácu, rekreáciu a dopravu. Mestská zástavba sa vyznačuje vysokým stupňom mestskosti. V smere od centra smerom k okrajom mesta sa charakter mestskosti znižuje a ustupuje monofunkčnému prostrediu s prevažujúcou funkciou bývania. Pozri aj ideálne mesto.

[Bogdanović, 2002; Dykers, 2012; Marcelli, 2011; Schenk, 2013; Špaček, 2012]

141

MESTSKÁ
HROMADNÁ
DOPRAVA

systém hromadnej prepravy cestujúcich v sídle alebo v jeho aglomerácii. Systémestskej hromadnej dopravy (ďalej ako MHD) tvorí cestná (autobusová, trolejbusová), koľajová (vlak, metro, rýchlodráha, električka), alebo vodná (trajekt, kompa) doprava a ich kombinácia. Koľajová doprava obyčajne tvorí nosný systém dopravy v meste, pretože pohyb električky po vlastných koľajniciach umožňuje plynulú prepravu cestujúcich pri vyššej prepravnej kapacite oproti autobusu či trolejbusu. Navyše, električkové trate sú lokalizované na hlavných kompozičných rozvojových osiach mesta a najmä vo väzbe na zastávky električiek dochádza ku koncentrácii návštevníkov a formuje sa ťažiskový verejný priestor. Fungovanie MHD závisí od veľkosti mesta, od rozmiestnenia funkcií v území, od životného štýlu obyvateľov, od charakteru formy osídlenia ako aj veľkosti spádového územia. Významným parametrom vplývajúcim na efektivitu MHD je hustota zaľudnenia. Vo všeobecnosti sa zavádzanie MHD pri hustotách nižších ako 50 obyvateľov na hektár považuje za neefektívne. V záujme podpory MHD by mali byť navrhované kompaktnjšie formy zástavby s vyššou hustotou zaľudnenia.

[Kováč, 2013; Urban Task Force, 2005; Vitková, 2008]

142

MESTSKÁ
PAMIATKOVÁ
REZERVÁCIA

územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť. Pamiatkovú rezerváciu vyhlasuje na návrh ministerstva vláda nariadením, v ktorom vymedzí jej územie. Návrh na vyhlásenie pamiatkovej rezervácie pripravuje pamiatkový úrad v súčinnosti s orgánmi územnej samosprávy.

[Polomová a kol., 2011; Zákon č. 49/2002 Z. z.]

143

MESTSKÁ TRIEDA

široká mestská ulica (angl. avenue) zahŕňajúca široké spektrum dopravy vrátane hromadnej dopravy, stromoradie (alej) a aktívny parter. Okrem spomínaných atribútov na mestskej triede sídlia významné inštitúcie a tiež na ňu priestorovo nadväzujú významné námestia a parky s vysokou návštevnosťou. Mestská trieda = bulvár + významné inštitúcie a významné námestia a parky. Pozri aj bulvár.
[Štefancová-Görner, 2015; Trnkus, 1998]

144

MESTSKÉ ZÁSAHY

rozsahom malé, ale presne ciele intervencie (zásahy) do urbanistickej štruktúry, ktorých cieľom je odstrániť jej existujúce problémy alebo ju aktivizovať. V odbornej urbanistickej terminológii vznikol aj neologizmus, ktorý je menej používaným (ale ekvivalentným pojmom) „urbánna akupunktúra“. Pozri aj akupunktúra.
[Berghauser, 2010; Fernádes, 2011; Koch, 2012; Štefancová, 2013]

145

MESTSKÝ ŠTÁT

nezávislé suverénne správne územie (štát, kráľovstvo, kniežatstvo a pod.) tvorené mestom, mestskou aglomeráciou prípadne až regiónom, v ktorom výrazne dominuje jadrové mesto, podľa ktorého je celé územie aj pomenované. Mestské štáty majú svoju vlastnú organizáciu, správu aj hranice. Prvé mestské štáty vznikali v staroveku na území Mezopotámie (napr. Ur, Uruk, Lagaš, Eridu, Kiš), známe sú staroveké grécke mestské štáty nazývané polis (napr. Sparta, Atény), ako aj talianske mestské štáty, zakladané od 12. storočia (Florenca, Turín, Janov, Padova, Benátky, Miláno, Rím). K súčasným mestským štátom patria napríklad Vatikán, Monako alebo Singapur.
[Vodrážka, 2000]

146

MESTOTVORNOSŤ

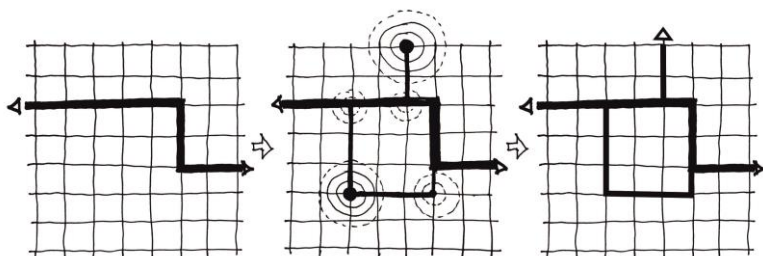
súbor prvkov, ktoré prispievajú k tvorbe mestskej atmosféry (pozri mestsť). Mestotvorné prvky ovplyvňujú život a chod mesta a zvyšujú počet a koncentráciu návštevníkov v území. Mestotvornosť sa spravidla tvorí vývojom, alebo návrhom architekta/urbanistu v centrálnych a ťažiskových zónach, dodáva identitu (a imidž) miesta a uspokojuje potreby ľudí. Mestotvornosť je tvorená a vnímaná aj na základe množstva, pohybu a koncentrácie ľudí. Procesom vývoja sa postupne zmení na mestsť. Spolu s geniom loci miesta je mestotvornosť fenomén, ktorý súvisí s atmosférou a špecifickosťou miesta.
[Lynch, 2004; Mašek, 1991; Štefancová, 2012; 2013]

MESTOTVORNOSŤ

Urbanita

MESTSKOSŤ

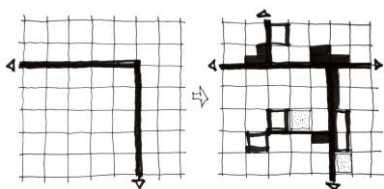
Urbanita

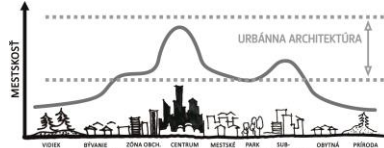
147

MESTSKOSŤ

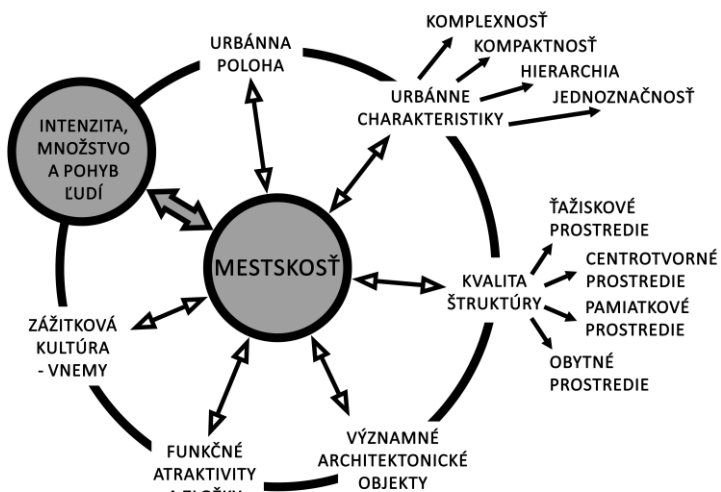
charakteristika alebo vlastnosť mesta, ktorá vytvára charakteristickú atmosféru mestského prostredia. Najčastejšie pôsobí ako zažitý fenomén (fakt) v centrálnych a ťažiskových zónach mesta, dodáva identitu a uspokojuje potreby ľudí. Je to vlastnosť, ktorou disponuje urbánna štruktúra, ktorá je zapojená do fungovania mesta. Spolu s geniom loci miesta je mestskosť fenoménom, ktorý súvisí s atmosférou a špecifickosťou miesta. Pôsobí na rozhraní stavieb a verejného priestoru. Je tvorená a vnímaná najmä na základe množstva, pohybu a intenzity ľudí. Mestskosť sa dá kvalitatívne vyjadriť typom mestskosti a kvantitatívne stupňom mestskosti. [Lynch, 2004; Mašek, 1991; Štefancová, 2012; 2013]

Mestskosť je „solou“ územia a viaže sa na nosnú ťažiskovú sústavu.

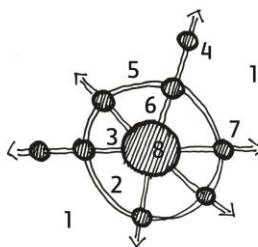
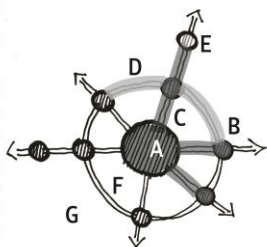
Mestské ťažiskové priestory si vyžadujú navrhovanie urbánnej architektúry (kompaktnej, s aktívnym parterom a pod.)

TYP mestskosti
špecifický pre:

- A. jadro, centrum mesta
- B. kompozičný uzol mesta
- C. lúčovitá rozvojová os mesta
- D. okružná rozvojová os mesta
- E. subcentrum, podružný uzol
- F. zóna vnútorného mesta
- G. zóna vonkajšieho mesta

STUPEŇ mestskosti
hierarchicky od najvyššieho stupňa -
mestského jadra:

- 8 (centrum mesta)
- 7 (subjadrá, subcentrá, uzly)
- 6,5 (rozvojové osi)
- 4 (podružné uzly a centrá)
- 3 (obytné zóny s viac ako 50% iných funkcií)
- 2 (obytné zóny s doplnkovými funkciami)
- 1 (obytné zóny s prevahou bývania)

148

METROPOLA

hlavné mesto alebo významné mesto, ku ktorému patrí spádová oblasť okolitého územia, voči ktorej plní rôzne funkcie. Vo svojom pôvodnom starogréckom význame sa metropolou označovalo materské mesto v pomere ku kolóniám, napr. Korint bol metropolou voči Syrakúzam, ktoré boli založené osadníkmi z Korintu. Metropoly sa členia na svetové (napr. New York, Paríž, Londýn), štátne (napr. Bratislava, Praha), alebo regionálne (napr. Banská Bystrica, Košice, Brno).

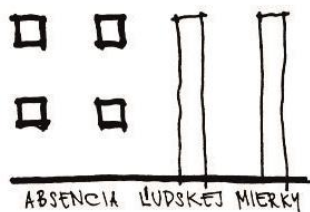
[Doruľa, 1997; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

149

MIERKA

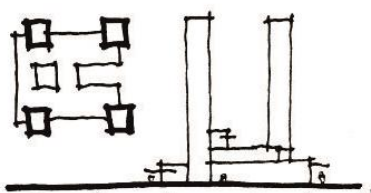
matematický pomer zmenšenia ku skutočným rozmerom objektu, resp. objektov (a urbanistických súborov) voči človeku. V oblasti architektonickej a urbanistickej kompozície mierka vyjadruje vnímanú veľkosť objektov voči návštevníkovi a je ovplyvnená celkovou veľkosťou objektu a jeho členením. Ľudská mierka je pojem často používaný v urbanistickej tvorbe a označuje priestor, ktorý je pre návštevníka príjemný a nepripadá mu príliš gigantický (opačný problém spravidla nenastáva). Zámerne porušiť mierku je opodstatnené pre celomestsky významnú budovu (napr. radnica, galéria, divadlo a iné.), ktorá tým na seba upúta pozornosť a v urbanistickej kompozícii vytvorí akcent alebo dominantu v kompozične významnom mieste (napr. ukončenie kompozičnej osi). V iných prípadoch vyvoláva porušenie mierky skôr negatívny dojem. Exponované miesta je nutné riešiť individuálne.

[Rozmanová-Gajdíkova, 2016; Štefancová, 2013; Trnkus, 1996]

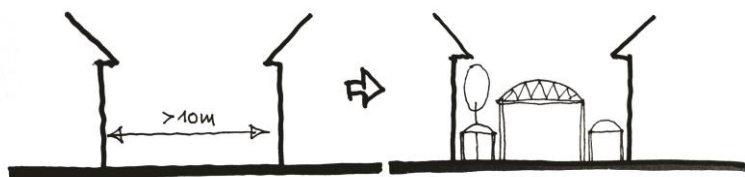

ABSENCIA ĽUDSKEJ MIERKY

↓
RIEŠENIE

RÔZNE ÚROVNE, ĽUDSKÁ MIERKA, ÚTVARNOSŤ

V otvorených priestoroch ulíc sa dá ľudská mierka dosiahnuť vkladáním vegetácie, menších prístreškov, pavilónov a inej drobnej architektúry.

Pobyt pod výškovými budovami nie je príjemný človeku – vytvorenie ľudskej mierky sa dá prostredníctvom podnože k výškovým stavbám. Na otvorených priestranstvách absentujúcich mestských blokov možno ľudskú mierku dosiahnuť intenzifikáciou, dostavbou, vkladáním nových úrovní a prestrešení.

150

MIMOÚROVŇOVÝ

križujúci sa v rôznych rovinách. Mimoúrovňové dopravné riešenie je takým riešením, pri ktorom sa dve (alebo viac) komunikácií v bode kríženia vzájomne nepretnú (sú vedené v inej výške). V mestách sa stretávame najmä s mimoúrovňovými prechodmi pre chodcov – chodník prechádza ponad cestu (nadchod, lávka, most) alebo popod cestu (podchod), respektíve cesta ide popod chodník (podjazd, tunel). Mimoúrovňové riešenia sa často používajú pri vzájomnom križovaní cestnej a železničnej dopravy alebo aj vzájomnom krížení dvoch ciest (mimoúrovňové križovatky). Mimoúrovňové riešenia vo všeobecnosti minimalizujú počet kolíznych bodov a umožňujú vyššiu plynulosť dopravy. Nevýhodou je ich priestorová náročnosť, vyššia hlučnosť, nevhodné vizuálne pôsobenie ako aj vyššia náročnosť ich prekonávania pre chodcov.

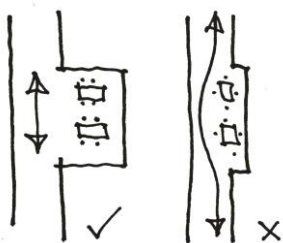
[Doruľa, 2020; Schreier, 2004]

151

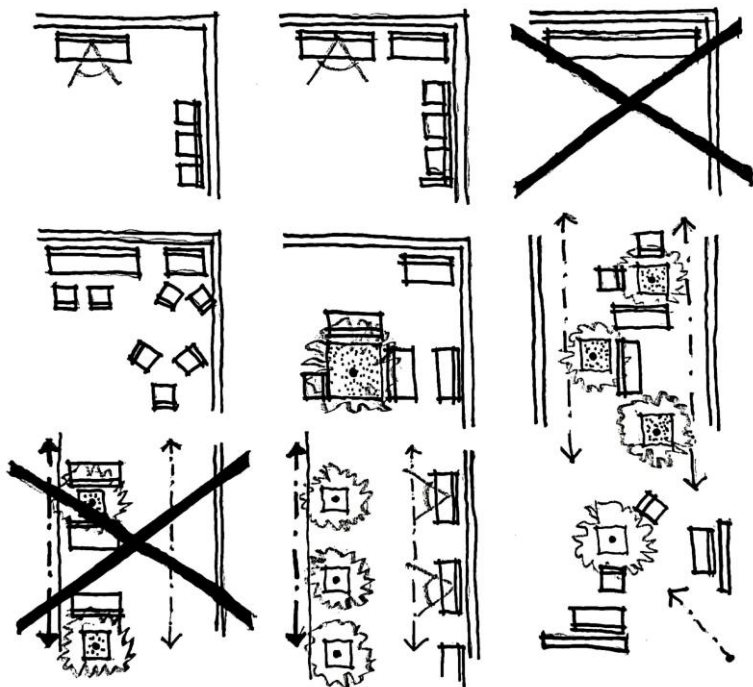
MOBILIÁR (MESTSKÝ)

súbor hnutelných a nehnuteľných zariadených predmetov v exteriérových priestoroch sídla, ktorých úlohou je prispôbovať verejné priestory pre pobyt a pohyb návštevníkov tak, aby ich užívateľom maximálne spríjemňovali pobyt v nich. Ak je mobiliár pevne spojený s terénom, je súčasťou stavby a musí mať povolenie, ak je mobiliár voľne položený, nie je súčasťou stavby, ale musí mať príslušný súhlas s osadením (napr. protipožiarna prístupnosť). K mobiliáru patria prvky verejného osvetlenia, lavičky a pobytové prvky, odpadkové koše, stojany na bicykle, informačný systém, dopravné značky, picie fontánky a fontány, prvky mobilnej zelene, ochrana stromov – kmeňov a koreňov, časomiera (hodiny), stĺpikové bariéry, reklamné vitríny a iné.

[Kováč, 2010; Petelen; 2011; Shore, 2012; Vinárčiková, 2009]

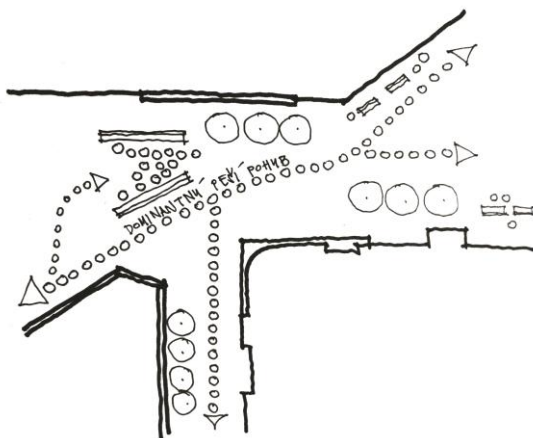
Vonkajšie sedenie na exteriérových terasách kaviarní je obľúbenejšie u zákazníkov vtedy, ak je „vo výklenku“, alebo na dostatočnej ploche na verejnom priestore (nie v komunikačnom koridore ulice). Exteriérové terasy sa nepovažujú za mestský mobiliár, sú súčasťou komerčnej občianskej vybavenosti. Ak sa vytvorí priestor rôznymi

úrovňami, každá skupina si nájde tú svoju. Ak sa úrovne prepoja, dochádza ku kombinácii a rôznym novým dimenziám – priestor sa v konečnom dôsledku môže využívať úplne inak, ako sa pôvodne predpokladalo.

Základným pravidlom pre umiestňovanie lavičiek (posedenia, mobiliáru, oddychových prvkov) je rôznorodosť výberu ako napr. zabezpečenie spoločenského kontaktu medzi ľuďmi, sedenie s bezpečným pocitom, tienením, príjemnou mikroklimou pod stromom alebo s výhľadom. Medzi vyhľadávané miesta oddychu patria tie lavičky, ktoré nie sú lokalizované na dynamickej pešej trase (tranzit územím) ale po okrajoch priestoru s bezpečnou pevnou hranou za chrbtom ako príjemné zorné miesto s výhľadom do prostredia. Nie je vhodné navrhovať oddychové miesta v tesnej blízkosti automobilovej komunikácie ani bez možnosti spoločenského kontaktu.

Umiestnenie alebo veľkosť lavičiek prirodzene ovplyvňuje množstvo ľudí, ktorí na nich budú sedieť. Princíp umiestnenia lavičiek v otvorenom priestore do písmená V vytvorí akýsi „košiar“, do ktorého ľudia prirodzene vojdú a zhromaždia sa.

152

MOBILITA

hybnosť obyvateľstva, ktorá vyjadruje civilizačnú úroveň a široké spektrum záujmov a potrieb človeka. Mobilita je umožnená rôznymi formami dopravy, preto je niekedy nežiadúca podobne ako nadmerná mobilita, ktorá je niekedy vynútená neúčelným usporiadaním urbanistickej štruktúry. Usporiadanie mesta a celej štruktúry by malo viesť k minimalizácii nutnosti dopravy (času a nákladov) a k maximalizácii možnosti pohybu v súlade s aktuálnymi ekologickými požiadavkami na prostredie (chôdza a bicyklovanie).

[Andraščík, 2008-2022; Hrůza, 1977; Uffelen, 2013]

153

MODEL

zmenšený fyzický priestorový návrh (maketa) riešeného územia alebo jeho časti zachytávajúci predovšetkým jeho hmotovo-priestorové prípadne funkčno-prevádzkové riešenie. Termínom model môžeme označiť aj priestorový návrh riešeného územia vymodelovaný v grafickom programe. Urbanistické modely sú najčastejšie realizované v mierkach 1 : 200 až 1 : 500 (verejný priestor); 1 : 1000 až 1 : 2000 (zóna); 1 : 5000 až 1 : 10 000 (sídlo alebo jeho časť). Detailnosť modelu sa odvíja od mierky. Špecifikom urbanistických modelov je prevyšovanie vertikálnych prvkov s cieľom dosiahnuť pôsobivejšie priestorové pôsobenie (budovy sa zvyknú prevýšiť 1,5-násobne). Model sa vďaka jeho fyzickej priestorovosti a možnosti preskúmať návrh z rôznych perspektív využíva predovšetkým ako veľmi efektívny prezentačný prostriedok – tzv. prezentačný model. Model je tiež vynikajúci nástroj tvorby, kde pri kreovaní urbanistického návrhu umožňuje rýchle vyhodnocovanie kompozičných vzťahov – tzv. pracovný model.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Štefancová a kol., 2020]

154

MONOFUNKCIA

územie alebo objekt plniaci len jednu funkciu; opak polyfunkcie (pozri funkcia, polyfunkcia). Typickým príkladom monofunkčnej zástavby sú štvrte rodinných domov plniace funkciu bývania či priemyselné zóny plniace funkciu práce (výroby). Monofunkčná výstavba je ekonomicky aj stavebne menej náročná na realizáciu, pričom jej výhodou je aj fakt, že v monofunkčnom území nedochádza k nežiadúcim funkčným kolíziám (napr. tiché obytné prostredie vs. hlučná priemyselná výroba produkujúca exhaláty). Nevýhodou je jej nízka flexibilita a závislosť od iných častí sídla poskytujúcich ďalšie funkcie. Aj keď monofunkcia dodnes nachádza v sídelnej štruktúre svoje opodstatnenie, z dôvodu udržateľnosti je vhodné ju primerane dopĺňať ďalšími vhodnými funkciami a kreovať funkčne zmiešané územie (pozri funkčne zmiešané územie).

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Prinz, 1999; Trnkus, 1988]

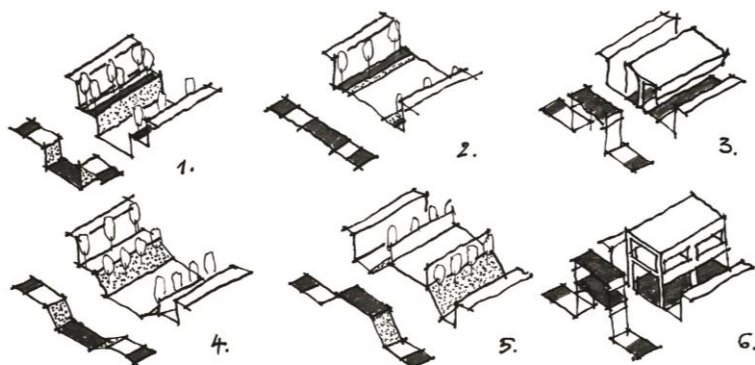
155

MORFOLÓGIA
TERÉNU

prírodné charakteristiky územia, zmena úrovne terénu a celkové tvarovanie a modelácia krajinných a urbánných

štruktúr v území, ktoré ovplyvňujú vzhľad sídla a možnosti jeho zastavania. Topografia a konfigurácia terénu predstavuje výškopisné a polohopisné zobrazenie a usporiadanie územia. V súvislosti s morfológiou terénu sa používa pojem reliéf, ktorý dokumentuje popis vonkajšieho výškopisného (výškového) obrysu krajiny a hovorí o jej tvarovaní. Pozri aj topografia. [Hauck a kol., 2011; Lešínská, 2000; Reháčková-Pauditšová, 2006]

Morfológia ulice – členenie verejného priestoru do rôznych úrovní podľa funkcie, prevádzky alebo s cieľom dosiahnutia ľudskej mierky.

156

MOST

dopravná stavba spájajúca brehy vodného toku, plochy alebo údolí, alebo tvorí mimoúrovňovú križovatku či mimoúrovňový nadjazd nad železnicou. Účelom mostu je dopravné a kompozičné prepojenie nad úrovňou terénu ponad prekážku. Pozri aj nadjazd, estakáda. [Laco, 2023; Schreier, 2004]

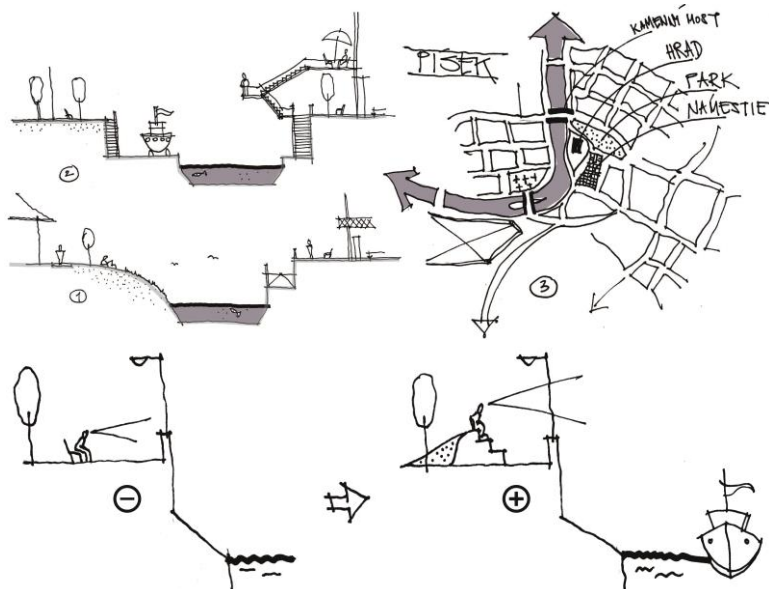
N

157

NÁBREŽIE

lineárny ťažiskový verejný priestor sídla vymedzený na jednej strane zástavbou a na druhej strane vodným tokom (riekou, potokom, jazerom a pod.). Nábrežie môže mať spoločenský charakter, prírodný charakter alebo je komponované duálne. Duálny princíp zabezpečuje forma striedania sa rekreačných a spoločenských priestorov v mieste kríženia mostov (lávok). V priestore nábrežia je pozdĺž vodného toku lokalizovaná hlavná lineárna prechádzková pešia trasa, tzv. promenáda (pozri promenáda). [Bašová – Štefancová, 2015; Miková-Paulíková-Pauliniová, 2010]

Nábřežie v Písku (ČR) je charakteristické dualitou prírodného a mestského charakteru, ktorá sa mení predelením mostov.

Častým problémom nábřeží je nutnosť akceptovať protipovodňové bariéry - múry, cez ktoré nie je vidieť. Pri návrhu vždy treba hľadať optimálne a prístupné riešenia pre návštevníkov tak, aby sa mohli dívať na brehy rieky aj tečúcu vodu.

158

NADCHOD

pešia trasa nad zemou určená na prekonanie dopravne frekventovanej komunikácie (alebo križovatky) formou objektu, alebo lávky. Prekonávanie výškových rozdielov nadchodom musí byť riešené podľa zásad univerzálneho navrhovania - popri schodisku musí byť navrhnutá rampa, alebo výtah (napr. pre bicykle, kočíky, invalidné vozíky a pod.). [Rollová, 2013; Nový, 1996]

159

NADJAZD

komunikačné teleso umožňujúce prejazd nad inou komunikáciou. Prevádzkovo môže byť súčasťou nadjazdu aj chodník a cyklotrasa. Nadjazd je typickým riešením mimoúrovňových križovatiek. [Zákon č. 8/2009 Z. z.]

160

NÁDVORIE

nezastrešený uzavretý (polouzavretý) priestor v rámci jednej budovy alebo komplexu budov spravidla tvoriacich mestský blok. Vnútroblok je termín označujúci priestor v rámci urbanistického bloku tvoreného obytnými domami. Pojem nádvorie sa najčastejšie spája s historickými budovami, napr. nádvorie paláca, hradu a pod. Pozri aj vnútroblok. [Brath, 2001; Vodrážka, 2000]

161

NÁMĚSTIE

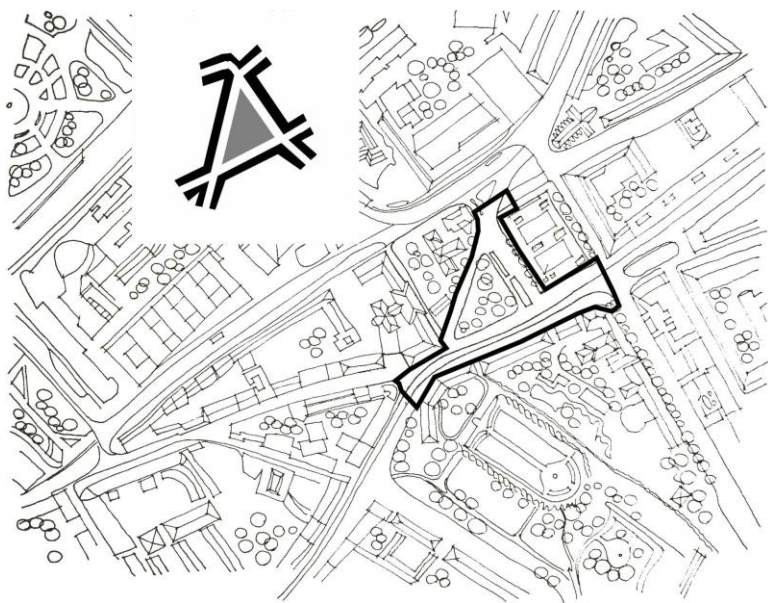
uzlový verejný priestor, hierarchicky najdôležitejší spomedzi ťažiskových priestorov mesta. Námestie je pevne ohraničeným alebo jasne vymedzeným spoločenským verejným priestorom, ktorý je lokalizovaný v križovaní kompozičných osí, resp. ulíc. Námestie je statickou formou uzla, spravidla s aktívnym parterom, ľudskou mierkou a lokalizovanou dominantou na jeho jasné zedefinovanie v urbanistickej štruktúre. Cieľom

návštevnosti námestia je spoločný kontakt, stretávanie sa, pozorovanie pohybujúcich sa ľudí, návšteva exteriérových a interiérových funkcií, prevádzok, aktivít, podujatí alebo demonštrácií. Je uzlovým priestorom, ktorý slúži orientácii a napomáha rozhodovaniu sa o výbere vhodnej trasy.

[Gatje – Robert, 2010; Gavena – Beazley, 2006; Gehl – Gemzoe, 2002; Kratochvíl, 1996; Petelen, 2011]

Námestie je priestor vymedzený budovami a už pri vstupe do námestia (ešte na ulici) návštevníci dimenzie námestia vnímajú, a tak ho treba aj v urbanistickej štruktúre vymedzovať.

Pri analýze námestia treba vychádzať z jeho pôvodného tvaru, čo je v prípade Amerického námestia v Bratislave, trojuholník.

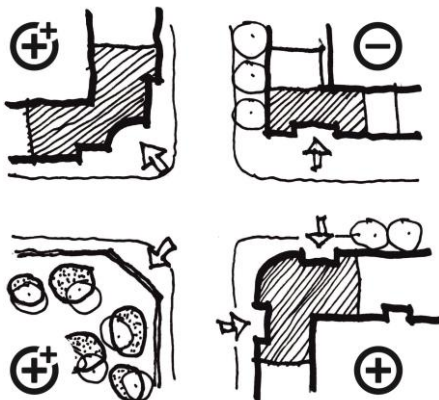

162 NÁROŽIE

skosený, alebo inak tvarovaný roh mestského bloku/budovy. Poloha nárožia býva orientovaná na uzlovom priestore na umocnenie svojej lokalizácie práve na dvoch alebo viacerých ťažiskových osiach, na dopravno-kompozičnom uzle (krížení osí) alebo križovatke. Vchod do budovy umiestnený na nároží smeruje do dvoch ulíc naraz, čím pozýva návštevníkov z viacerých priestorov. Nárožie je architektonickým akcentom v urbanistickej štruktúre.

[Nový, 1996; Mikoleit - Pürckhauer, 2011; Schmeidler, 2001]

Schéma uzlového priestoru s demonštráciou rôzneho architektonicko-funkčného využitia vstupu na nároží od najvhodnejšieho riešenia (++) cez prijateľné (+) až k nevhodnému riešeniu (-).

163

NÁVŠTEVNOSŤ

počet, pohyb, pobyt a frekvencia návštevníkov v danom čase dňa, priestore či ročnom období. Meranie návštevnosti je dôležitým nástrojom pri strategickom plánovaní a vyhodnocovaní užívateľskej popularity jednotlivých verejných priestorov.

[Kostroň, 2011; Schmeidler, 2001; Zibrin, 1988]

164

NETTO
(pozri aj brutto)

pojem používaný v urbanistickej ekonómii pri bilancovaní územia, ktorý vyjadruje, že pri výpočte jednotlivých ukazovateľov intenzity využitia územia sa tieto ukazovatele vzťahujú len k sledovaným funkčným plochám, respektíve k pozemkom. To znamená, že do celkovej výmery bilancovaného územia nie sú zahrnuté verejné priestory (komunikácie, ulice, námestia a pod.).

[Vitková, 2000; 2001]

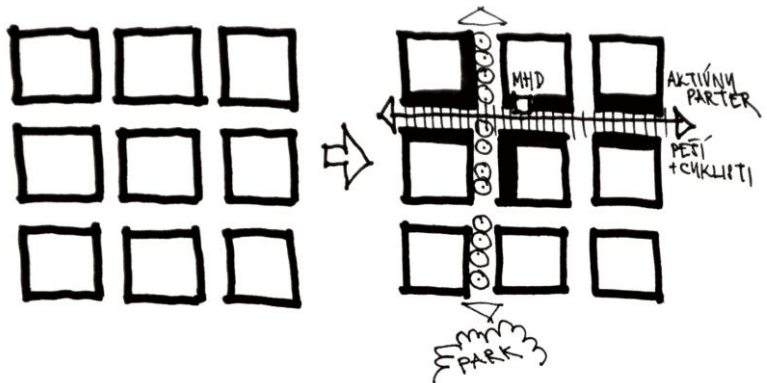
165

NOSNÁ
ŤAŽISKOVÁ
SÚSTAVA

hierarchicky nadradený systém (kostra mestskej štruktúry), ktorý integruje najvyššie hmotovo-priestorové, funkčno-prevádzkové a kultúrne hodnoty v ťažiskových polohách štruktúry. Priestory patriace do NŤS sú námestia, ulice, bulváre a mestské triedy, ktoré sú nositeľmi mestskej identity a genia loci daného mesta. NŤS uľahčuje orientáciu v sídle a permanentne synergicky sa zhodnocuje vývojovým prevrstvovaním, kumulovaním prevádzok a aktivít.

[Alexy, 1999; 2011; Nosko, 2008]

Schéma urbanistickej štruktúry sa kryštalizačnými procesmi formuje do systému hierarchicky vyšších priestorov v meste – námestia a ulíc = NŤS, kde sa prirodzene vytvára atmosféra, kumuluje sa množstvo ľudí a prevádzok, funguje na nej nosný systém MHD, aktívny parter a býva podporená kompozičnou vegetáciou.

166

NORMATÍV

štandard stanovujúci normu (záväzné pravidlo vynucované predpismi, zvykom a pod.). Pod normatívmi chápeme aj ukazovatele alebo predpisy technického riešenia.

[Vitková, 2008]

167

NOVÝ
URBANIZMUS

urbanistické hnutie, ktoré vzniklo v USA na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia. Predstavitelia hnutia sa zvyknú považovať za nasledovníkov hnutia záhradných miest. Ich cieľom je oživenie

predmestí tak, aby predstavovali udržateľné a obývateľné miesto pre život. Tento cieľ sa snažia dosiahnuť predovšetkým formálnymi prvkami, najmä prostredníctvom historizujúcej architektúry nesúcej prvky idealizovaného tradičného malého mesta. Príkladom nového mesta vybudovaného podľa zásad nového urbanizmu je Celebration, Florida, USA. [Rykwert, 2013; Scruton, 2012]

O

168

OBČIANSKA VYBAVENOSŤ

vybavenosť sídla súvisiaca s pracovným zaradením alebo napĺňaním potrieb obyvateľov, resp. návštevníkov. Občianska vybavenosť (skratkou OV) má viac zaužívaných delení. Podľa významu OV možno deliť na základnú, celomestskú a nadmestskú. Základná OV predstavuje súbor prevádzok naplňajúcich každodenné požiadavky obyvateľov. Mala by sa preto nachádzať v pešej dostupnosti (približne 5 min. chôdze). Za základnú OV sa považujú najmä: obchod s potravinami, škola, škôlka, lokálne centrum OV, všeobecná zdravotná starostlivosť, pošta, v širšom význame aj zastávka MHD a park. Celomestská a nadmestská OV predstavuje nadstavbu k základnej OV, pričom dochádzkové vzdialenosti k nej sú výrazne väčšie (pri nadmestskej to môže byť celý región, výnimočne štát). OV sa ďalej delí podľa segmentov na komerčný segment (komerčná OV), nekomerčný segment (nekomerčná OV) a voľnočasový segment (spravidla tvorí samostatnú funkčnú kategóriu športu a rekreácie). Do komerčnej OV zaraďujeme OV zameranú na generovanie zisku: obchod, verejné stravovanie, platené služby a administratíva. Špecifický význam z pohľadu vitality a psychologického vnímania urbanistickej štruktúry majú drobné prevádzky a obchody, ktoré utužujú pocit stotožnenia sa s prostredím. Do nekomerčnej OV zaraďujeme všeobecne-prospešné prevádzky, ktorých primárnym cieľom nie je generovanie zisku: školstvo, zdravotníctvo, kultúra, cirkev, ako aj niektoré služby (sociálne služby, polícia, hasiči a pod.) a niektorú administratívu (miestny úrad, ministerstvo a pod.). [Görner, 2016; 2017; Klepochová – Francová, 2008; Melcerová-Kollár, 2012; Šaman, 1986; Števková, 2009]

169

OBEC

základná územnosprávna jednotka charakterizovaná vlastným názvom, katastrálnym územím a súvislým domovým osídlením (sídлом) s občanmi, ktorí majú na jej území trvalý pobyt. Obec môže byť tvorená aj viacerými sídlami a skladať sa z viacerých katastrálnych území. V zmysle súčasnej legislatívy má mať každá obec alebo skupina obcí územný plán alebo byť súčasťou územného plánu mikroregiónu. Menšie obce poľnohospodárskeho charakteru nazývame vidieckymi obcami (dedinami). Väčšie obce spĺňajúce špecifické kritériá (vyšší

počet obyvateľov, schopnosť zabezpečovať služby aj pre svoje okolie, mestský charakter zástavby) nazývame mestami. Pozri aj sídlo, vidiecka obec, mesto.
[Doruľa, 2020; Görner, 2015; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

170 OBJEKT hmotový prvok sídelnej štruktúry. Objekt z hľadiska výstavby je priestorovo, funkčne a technicky definovaný celok (napr. dom, fontána, prípojka). V hmotovo-priestorovom zobrazení v tzv. schwarplane sú objekty (domy, stavby, budovy) zobrazované čiernou farbou, priestory (otvorené priestory, vnútrobloky, priestory ulíc a námestí) bielou farbou.
[Andračšík, 2008-2022; Gramblička, 1998]

171 OBJEKTOVÁ SKLADBA pôdorysné zobrazenie sídelnej štruktúry, v ktorom sú všetky hmotové prvky zobrazené prostredníctvom jednotlivých objektov (domov, stavieb, budov). Pozri aj objekt, schwarzplan, bloková skladba.
[---]

172 OBLASŤ všeobecný termín označujúci rozsiahlu časť sídla (územný celok, zónu, alebo súbor zón), ktorá sa vyznačuje zapamätateľnou špecifickou identitou alebo charakterom. Fyzické charakteristiky, ktorými je oblasť určená, sú tematicky spojené a skladajú sa z veľkého množstva jednotlivých prvkov identity: štruktúra, priestory, forma zástavby, detaily, symboly, typológia budov, funkcia a aktivity, obyvatelia a ich charakteristiky, stupeň údržby, morfológia terénu a iné. Niekedy môže byť pre oblasť typická dominantná funkcia (napr. rekreačná, ťažba surovín), inokedy môže byť oblasťou označený komplexne funkčný celok so špecifickou skupinou žijúceho obyvateľstva. Podľa teórie K. Lyncha je oblasť jedným z piatich základných elementov zapamätateľnosti a identity sídla. Pozri aj obraz mesta.
[Jehlík, 2016; Lynch, 2004]

173 OBNOVA MIEST údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia, rekonštrukcia alebo dostavba, respektíve čiastočná prestavba mesta, alebo jeho časti s cieľom uvedenia zničenej urbanistickej štruktúry do pôvodného, alebo zlepšeného stavu. K obnove miest dochádzalo už od nepamäti, keď bolo mesto čiastočne, alebo úplne zničené pod vplyvom pôsobenia živelných pohrôm, havárií, katastrof, požiarov alebo vojenských konfliktov. Z minulosti je známa obnova Londýna po veľkom požiari v roku 1666, ako aj relatívne nedávne obnovy európskych miest po druhej svetovej vojne (Varšava, Berlín, Dráždany a pod.). Stále aktuálnejšie sú aj obnovy miest po pôsobení živelných pohrôm (napríklad hurikán Katrina, New Orleans, 2005). Veľkú vlnu obnovy miest možno v Európe, žiaľ, očakávať aj v dôsledku vojenského konfliktu na Ukrajine.
[Doruľa, 1977; Hrůza, 1977; Zákon č. 49/2002 Z. z.]

vonkajší alebo vnútorný prejav identity mesta. Obraz mesta delíme na vonkajší obraz pri mierke sídla a vnútorný obraz pri mierke zóny a ťažiskových priestorov. Vonkajší obraz mesta reprezentujú panoráma a silueta mesta, v ktorých sa uplatňujú všetky kompozičné kategórie, krajinné, morfológické a klimatické zložky identity. Vnútorný obraz mesta reprezentujú perspektívne zobrazenia z horizontu chodca, v ktorých sa dokumentuje atmosféra ťažiskových priestorov mesta (pozri prostredie). V origináli pojem „Image of the City” prvýkrát zaviedol americký urbanista Kevin Lynch v rovnomennej knihe (1960), ktorý skúmal ako užívatelia vnímajú a ako si pamätajú priestorové informácie, keď sa pohybujú v meste. Výskum aplikoval na troch výrazom rôznorodých mestách – Boston, Jersey City a Los Angeles. Výsledkom výskumu bolo zistenie, že užívatelia si pamätajú svoje okolie súvislým a predvídateľným spôsobom a vytvárajú si mentálne mapy s piatimi prvkami: 1. cesty (ulice, chodníky a ďalšie pešie trasy), 2. hrany (vnímané hranice ako sú steny, budovy a brehy), 3. oblasti (rozsiahle časti mesta, ktoré sa vyznačujú špecifickou identitou alebo charakterom), 4. uzly (kontaktné miesta, križovatky alebo špeciálne lokality), 5. orientačné body (ľahko identifikovateľné komponenty slúžiace orientácii).

[Klepochová-Francová, 2008; Lynch, 2004; Trnkus, 1999]

osoba s odbornou spôsobilosťou na obstarávanie územnoplánovacích podkladov (ÚPP) a územnoplánovacej dokumentácie (ÚPD) poverená obcou, ktorá riadi a dozerá na celý proces spracovania a prerokovania územného plánu. Obstarávateľ komunikuje so spracovateľmi územného plánu, rovnako aj s predstaviteľmi obce, rozhoduje o vymedzení aj rozsahu spracovania riešeného územia, napr. územného plánu zóny či plánu územného rozvoja regiónu.

[Zákon 200/2022 Z. z.]

komunikácia typu C (C1, C2, C3) s výhradne obslužnou funkciou. V dopravnej urbanistickej hierarchii (A. rýchlostné, B. zberné, C. obslužné, D. prístupové) obslužné komunikácie slúžia obyvateľom zóny na prístup do zóny a prechod územím v rámci zóny.

[STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

urbanistický obvod (UO) predstavuje základnú sídelnú jednotku (administratívne vyčlenené územie), ktorého cieľom je presnejšia identifikácia územia, využívaná najmä pre štatistické účely. Urbanistické obvody boli zriadené vo všetkých okresných mestách, v mestách nad 10 000 obyvateľov a v mestských častiach Bratislavy a Košíc. Urbanistické obvody boli vymedzené najmä na základe funkčných a priestorových kritérií, sociálno-

kultúrnych kritérií, dochádzkových vzdialeností (približne 300 až 400 metrov k základnej občianskej vybavenosti) a počtu obyvateľov (približne 1800 až 10 000 obyvateľov v závislosti od veľkosti sídla a charakteru UO). Okrem urbanistického obvodu sa v minulosti zvykol používať aj termín obytný obvod, ktorý predstavoval vyššiu urbanistickú jednotku členenia územia obytnej zóny pozostávajúcu z niekoľkých obytných okrskov (pozri aj okrskov) a obvodového centra zabezpečujúceho okrem základnej aj vyššiu občiansku vybavenosť. Veľkosť obytného obvodu bola zvyčajne v rozmedzí 30 000 – 50 000 obyvateľov (pri menších mestách celé mesto, pričom funkciu obvodného centra prebralo mestské centrum) s dostupnosťou 1 až 1,2 km k obvodovému vybaveniu.

[Bartková-Vyšinka, 1980; Enviroportál, Urbion, 1981; Štatistický úrad SR]

178

OBYTNÁ SKUPINA

v minulosti najmenšia urbanistická jednotka členenia obytnej zóny, vyznačujúca sa istými sociálnymi kontaktmi medzi jej obyvateľmi a prvkami základnej občianskej vybavenosti (škola, materská škola, zastávka MHD a pod.). Počet obyvateľov obytnej skupiny sa pohyboval v rozmedzí niekoľkých stoviek až tisícov obyvateľov. Obytné skupiny sa potom skladali do obytných okrskov a tie do obytných obvodov (pozri aj obvod, okrskov). V súčasnosti namiesto obytnej skupiny používame skôr pojem obytný súbor (pozri aj obytný súbor).

[Bartková-Vyšinka, 1980; Kardoš, 1992; Urbion, 1981]

179

OBYTNÉ PROSTREDIE

fyzikálne, sociálne a kultúrne prostredie súvisiace s bývaním. Tvoria ho vonkajšie a vnútorné priestory primárne v obytných zónach, v ktorých sa človek regeneruje a realizuje základné biologické, fyziologické, sociálne, kultúrne a estetické potreby. V urbanistickej tvorbe obytné prostredie súvisí s prítomnosťou aktivít (ihriská, športoviská, oddychové plochy a i.), väčším množstvom vegetácie a typologicky charakteristickým vzhladom objektov na bývanie. Charakteristickými priestormi obytného prostredia sú obytná ulica, zdieľaný priestor, woonerf, obytný vnútroblok a pod.

[Czafík, 2021; Kardoš, 1992; Puškár, 2015; 2018; Sapirova a kol., 2017; Trnkus, 2002; Vitková, 2007; Vráblová – Czafík, 2014]

180

OBYTNÝ SÚBOR

plánovite riešená skupina objektov, predovšetkým obytných budov a základnej občianskej vybavenosti vrátane k nim prislúchajúcich (verejných, poloverejných, súkromných) priestorov.

[Bartková-Vyšinka, 1980; Kardoš, 1992; Kavan, 1983; Trnkus, 2002]

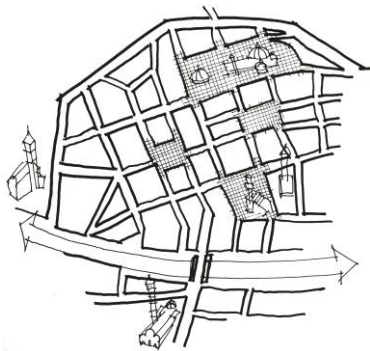
-
- 181** **OBYVATEĽSTVO** skupina ľudí žijúca na určitom území. V urbanistickej tvorbe rozlišujeme pojem obyvateľ (človek trvalo žijúci v zóne) a návštevník (turisti, zamestnanci, ktorí zónu navštívia v určitom časovom horizonte). Výskumom obyvateľstva sa zaoberá demografia, ktorej údaje sú dôležitými ukazovateľmi pre územné plánovanie a prognózy vývoja miest. [Hrůza, 1977; Schmeidler, 2001]
-
- 182** **ODVODNENIE** spôsob regulácie vody v území vrátane objektov prostredníctvom rôznych technických možností na odvedenie prebytočnej dažďovej vody z územia. Odvodnenie verejného priestoru znamená spádovanie terénu tak, aby dažďová voda stekala prirodzene do terénu na zelené plochy alebo do odtokových žlabov, z ktorých sa odvodní do kanalizácie. [---]
-
- 183** **OCHRANNÉ PÁSMO** vymedzená zóna v bezprostrednej blízkosti historických pamiatok, prírodných a technických prvkov alebo ich okolia, určená na zabezpečenie spoľahlivej plynulej prevádzky, na zabezpečenie ochrany života a hodnôt. V urbanistickej tvorbe sa najčastejšie stretávame s ochrannými pásmami dopravných systémov (cesty, železnice), s ochrannými pásmami vedení a zariadení technickej infraštruktúry, s ochranným pásmom lesa alebo cintorína či s ochranným pásmom vodného zdroja. [Schreier, 2004; Zákon č. 251/2012 Z. z.]
-
- 184** **OKRSOK** v minulosti základná urbanistická jednotka členenia obytnej zóny, zabezpečujúca optimálne podmienky pre funkciu bývania. Obytný okrsok by mal byť územím dopravného pokoja, v ktorom dominuje pešia doprava a tranzitná automobilová doprava je úplne vylúčená. Okrsok pre svojich obyvateľov zabezpečuje športovo-rekreačné zázemie, dopravnú a technickú infraštruktúru a najmä pešiu dostupnosť základnej občianskej vybavenosti. Teória členenia obytného územia na urbanistické jednotky sa rozvíjala už 20. rokoch 20. storočia. V druhej polovici 20. storočia sa stabilizovali pojmy a rozsahy týchto jednotiek: obytná skupina (niekoľko 100 obyvateľov), obytný okrsok (5000 až 10 000 obyvateľov), obytný obvod (30 000 až 50 000 obyvateľov). Koncom 20. storočia sa však toto členenie prestalo používať. Dôvodom bola náročnosť stanovenia optimálnej podoby týchto jednotiek, ako aj neskorší prechod z plánovaného na trhové hospodárstvo, ktorý ich praktickú realizáciu výrazne obmedzil. Hoci pojem okrsok sa v súčasnosti už nepoužíva, stále existuje snaha optimálnu obytnú jednotku definovať. Aj dnešná teória pritom pracuje predovšetkým s otázkami pešej dostupnosti základnej občianskej vybavenosti a počtom obyvateľov vyjadreným pomocou hustoty zaľudnenia. Pozri aj obvod, obytná skupina. [Bartková - Vyšínka, 1980; Hrůza, 1977; Urbion, 1981]
-

väčšie opevnené sídlo spravidla umiestnené na vyvýšenom mieste pochádzajúce z obdobia doby železnej v strednej Európe. Vznik oppid sa najčastejšie spája s kmeňmi Keltov a Dákov. Oppidá sú často označované za prvé protourbánné sídla (útvary s prvkami mesta). Na území Slovenska bolo najväčšie bójske Bratislavské oppidum, kde sa našli dôkazy o keltskej mincovni a tiež známy Havránok (dnes archeoskanzen) pri Liptovskej Mare.

[Hrůza, 2014; Vodrážka, 2000]

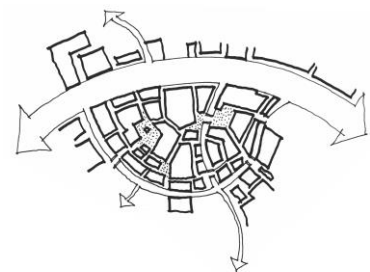
prírodný alebo architektonický prvok so silnými navádzajúcimi účinkami, ktorý slúži na jednoduchú navigáciu návštevníka, alebo vytvára zapamätateľný obraz a identitu mesta. Orientačný bod, ktorý navádza do ťažiska urbanistickej štruktúry je v terminológii urbanistickej kompozície označovaný pojmom „dominanta“ (napr. veža kostola, radnice). Orientačný bod, ktorý je rozpoznateľný z veľkej diaľky a udáva identitu sídla je v terminológii urbanistickej kompozície označovaný pojmom „dominanta nadmestského významu“ (napr. televízna veža, vyhliadková veža). Niektoré orientačné body nenavádzajú, ani nie sú nápadnými objektami v krajine, ale sú miestnymi či národnými symbolmi s ich zapamätateľným účinkom (napr. Eiffelova veža) angl. landmark. Podľa teórie K. Lyncha je orientačný bod (landmark) jedným z piatich základných elementov zapamätateľnosti a identity sídla. Pozri aj obraz mesta.

[Hruška, 1957; 1958; Kacej-Čerešňová, 2020; Rozmanová-Gajdíkova, 2016; Trnkus, 1996]

Florenca

– schéma dokumentujúca orientáciu peších v meste. Orientácia na princípe rovnakých profilov verejných priestorov, z ktorých v priehľadoch sú viditeľné dominanty – architektonické objekty (kostol, chrám) alebo ich veže. Tieto sú dobre viditeľné z rôznych uhlov a pohľadov a navádzajú svojou majestátnosťou na lokality námestí, na ktorých stoja.

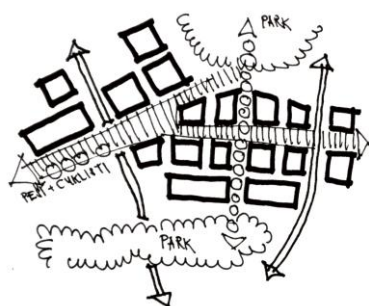

Benátky

– schéma dokumentujúca orientáciu peších v meste. Orientácia na princípe striedania profilov verejných priestorov – úzke uličky vedú do širších a tie až do námestí a naopak. V Benátkach nedominujú architektonické objekty (ako kostoly a chrámy). Spoza úzkych uličiek skoro vôbec nevidno kostolné veže a iné dominantné stavby napomáhajúce orientácii.

myslená priamka alebo nepravidelná línia prechádzajúca priestorom, ktorá súvisí s hlavnou myšlienkou urbanistickej koncepcie a predstavuje ťažisko návrhu. V urbanistickej tvorbe používame termíny kompozičná, rozvojová, dopravná alebo ťažisková os, pričom jednotlivé osi môžu byť aj vzájomne totožné. Kompozičná os predstavuje hlavnú kostru hmotovo-priestorovej štruktúry, ktorá súvisí s historickým vývojom sídla. Rozvojová os je línia budúceho rozvoja sídla. Dopravná os je spravidla zbernou komunikáciou, ktorá prevádzkovo obsluhuje väčšiu časť územia. Ťažisková os je lineárny priestor ulice s vysokým počtom a frekvenciou pohybu návštevníkov, ktorá spravidla prepája viaceré ťažiskové verejné priestory (námestia).

[Rozmanová-Gajdíkova, 2016; Štefancová-Görner, 2015; 2017; Thompson, 2011]

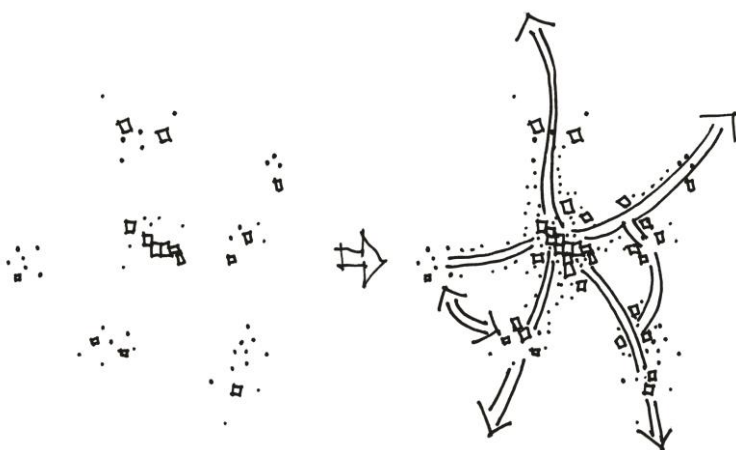

Kompozičná os alebo os vo forme prepájajúcej línie, býva spravidla podporená alejou, alebo stromoradiím. Dopravná os je ulicou s viacerými typmi dopravy ako napr. pešia, cyklistická, MHD, automobilová vrátane parkovania a pod.

všeobecný pojem pre komplex rôzne veľkých sídelných útvarov obývanými človekom, tvorených obytnými, výrobnými, dopravnými, technickými, prírodnými a inými objektmi, zariadeniami, plochami a koridormi.

[Hrůza, 1977; Pešeková, 2006]

V minulosti sa mestá (a mestskosť) vytvárali prítomnosťou a zoskupovaním ľudí. Dnes sa uskutočňujú developerské projekty, ktoré sa časom zmenia na novú mestskú štruktúru a pritiahnú do okolia ľudí.

svetlo so svojimi charakteristikami, ktoré dopadá na objekty alebo verejný priestor. Verejné priestory vnímame bežne pri prirodzenom slnečnom osvetlení, pri ktorom slnečné lúče oživujú farebnosť a zosilňujú priestorový prejav. Rozdielnosti prirodzeného osvetlenia v mestskej štruktúre sú charakteristické pre každý priestor - menej presvetlené priestory vyvolávajú dojem uzavretosti (stiesnenosti) a oslnené naopak dojem otvorenosti (priestrannosti). Osvetlením alebo zatienením vznikajú kontrasty ako vo farebnosti, tak aj v plastickom členení a v niektorých situáciách môžu vznikáť rôzne zrkadlenia či reflexy. Umelé osvetlenie alebo nočné osvetlenie mesta môže citlivo a cielene podporiť formálne prejavy ako jednotlivých častí, tak aj celej priestorovej štruktúry. Napr. umelým osvetlením dominant mestskej siluety sa posilní architektonický kontext, estetický účinok celkového obrazu a zvýrazia sa identifikačné znaky mesta. Okrem kompozičných účinkov má osvetlenie veľký význam z hľadiska bezpečnosti a psychickej pohody návštevníkov priestorov. [Gašparovský-Polomová, 2021; Kardoš, 2012]

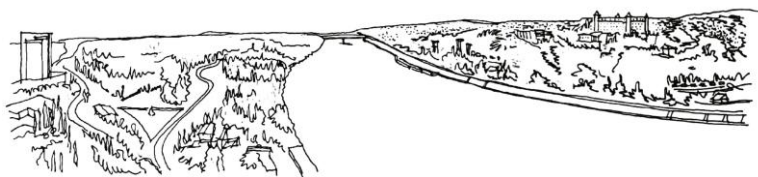
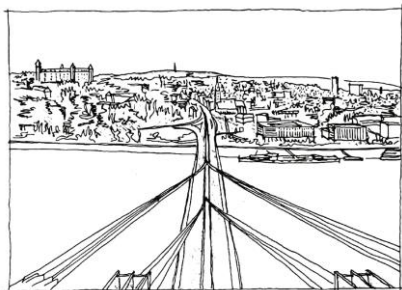
P

územie s historickým sídelným usporiadaním, územie kultúrnej krajiny s pamiatkovými hodnotami alebo územie s archeologickými nálezmi a archeologickými náleziskami, ktoré možno topograficky vymedziť. Pamiatkovú zónu vyhlasuje na návrh pamiatkového úradu ministerstvo rozhodnutím, v ktorom vymedzí jej územie. Účastníci konania sú o rozhodnutí informovaní verejnou vyhláškou. [Kavan, 1983; Polomová a kol., 2011; Zákon č. 49/2002 Z. z.]

výstavba, ktorej základným konštrukčným prvkom sú panely – prevažne prefabrikované železobetónové dielce. Prefabrikácia (výroba dielcov mimo miesta stavby) umožňuje zrýchlenie procesov výstavby, najmä elimináciou stavebných prác na stavenisku. Unifikácia panelových dielcov spojená s masívnou aplikáciou tejto stavebnej metódy pri výstavbe obytných súborov v druhej polovici 20. storočia viedla často k monotónnemu charakteru zástavby v dôsledku čoho sa táto metóda u nás prestala používať. Pojem panelová výstavba sa u nás spája aj s pojmami panelák (bytový dom postavený z panelov), hromadná bytová výstavba a sídliská (pozri hromadná bytová výstavba, sídlisko). [Halás-Džupinová, 2007; Moravčíková a kol., 2001; Pouš-Hlásny, 2010; Šimková a kol., 2004; Štefancová-Görner, 2018; Žak, 2009]

vonkajší obraz mesta vnímateľný z vyhlídkového bodu (alebo iného exponovaného miesta), na ktorom sú viditeľné typické prvky identity a zapamätateľnosti sídla. Panoráma je ovplyvnená konfiguráciou terénu, koncepciou a kompozíciou urbanistickej štruktúry, výškovou hladinou zástavby a súvisí s geniom loci mesta. Panoráma sídla zachytáva všetky kompozičné kategórie uplatnené v hmotovo-priestorovej štruktúre sídla a stáva sa nadradeným zobrazením a základom poznania jeho charakteristickej identity.

[Hruška, 1958; 1957; 1972; Rozmanová-Gajdíkova, 2016 Trnkus, 1996]

Panoráma Bratislavy pôsobí ucelene a harmonicky. Zachytáva všetky zapamätateľné prvky identity mesta – Bratislavský hrad, Slavín, Most SNP, Dóm Sv. Martina.

vzor, spôsob a model, akým vidíme svet v zmysle jeho chápania, porozumenia a interpretácie. Paradigma je skupina zaužívaných názorov a postupov, ktoré zdieľajú príslušníci istého spoločenstva. Pri urbanistickej tvorbe sa paradigmatou rozumie súhrn predpokladov, predsudkov a postojov skupiny architektov/urbanistov vo vzťahu k aktuálnej problematike navrhovania stavieb a tvorby územných plánov. Paradigmy sa priebehom času menia a vyvíjajú. Medzi známe paradigmy patrí staroveká paradigma, pri ktorej architekt predvádza autografický spôsob navrhovania (nie je len autorom dizajnu budovy ale aj staviteľom a konštruktérom). Albertiánska paradigma (definovaná L. B. Albertim 1404-1472) hovorí o alografickom spôsobe navrhovania, keď architekt je iba autorom návrhu budovy a nie staviteľom. Jednou z paradigiem 21. storočia je parametricizmus (aplikovanie digitálnych technológií v architektúre). Medzi súčasné urbanistické paradigmy patrí tvorba mesta za podmienok dodržiavania všetkých princípov, ktoré zlepšujú klímu planéty, zabezpečujú čo najvyššiu mieru energetickej sebestačnosti a podporujú politiku manažmentu vody vrátane ochrany pitnej vody.

[Borodáčová, 2015; Filozofický slovník, 1985]

pozemok, ktorý je geometricky aj polohovo presne určený v katastrálnej mape spolu so svojim vyznačeným parcelným číslom. Pomocou vnútornej kresby môže byť parcela rozdelená na jednotlivé časti, ako sú napr. spevnené plochy, trávnaté

plochy a objekt. Parcely eviduje kataster nehnuteľností. Parcely delíme na dva druhy – stavebné parcely a ostatné pozemky, ktoré nie sú stavebnými parcelami. Pozemkom môže byť jedna parcela aj viac parciel. Pozri aj pozemok.
[Doruľa, 2020; Zákon č. 50/1976 Z. z.; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

195 PARK

ťažiskový ucelený rekreačný verejný priestor s výmerou min. 0,5 ha a šírkou min. 25 m v pešej dostupnosti (približne 5 min/500 m od bydliska), v ktorom dominujú vegetačné plochy a slúži na krátkodobý oddych a športovo-rekreačné aktivity. Park môže mať aj vzdelávaciu, voľnočasovú alebo kultúrnu funkciu. Priestor parku je tvorený vo väčšej miere trávnatými plochami, drevinami a výsadbou, doplnený je spevnenými plochami chodníkov a drobnými architektonickými prvkami ako napr. pavilóny, fontány, besiedky a odpočívadlá, umelecké diela. Súčasťou parku môžu byť aj detské ihriská, športoviská a rôzne aktivity pre návštevníkov. Z urbanistického hľadiska je park chápaný ako funkcia – mestská rekreačná zeleň, ku ktorej patria aj záhrady v krajinárskom štýle (anglická, zámocká), zoológické záhrady a botanické záhrady, príp. iný druh rekreačnej zelene a areálu. V stavebno-architektonickej praxi je park označený ako technická stavba.

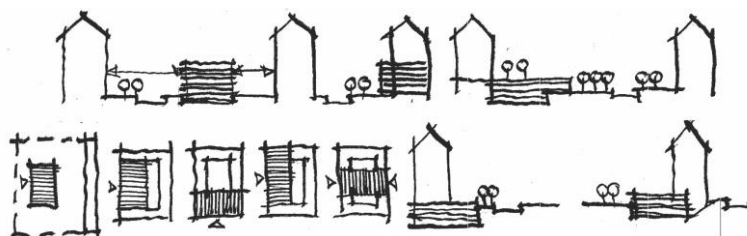
[Komrska, 2009; Lešínská, 2000; Pasečná, 2012]

196 PARKOVANIE

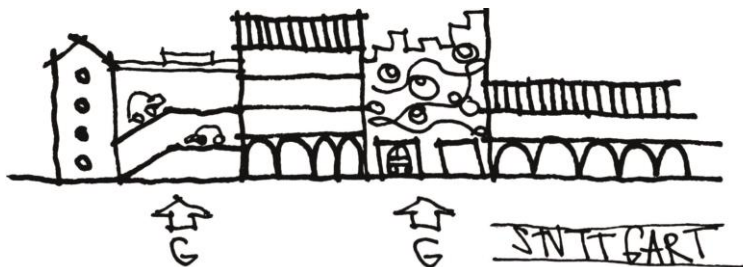
statická zložka dopravy, ktorú tvoria vonkajšie alebo vnútorné plochy slúžiace na odstavenie motorových a nemotorových vozidiel. Parkovanie môže byť riešené formou vonkajších záchytných spevnených plôch, ďalej formou uzavretých plôch objektov nadzemných resp. podzemných garáží, alebo prostredníctvom parkovacích domov. Z hľadiska mierky sídla sú práve záchytné parkoviská a ich prístupnosť k zastávkam MHD kľúčovým faktorom prieskumov a rozborov. Funkcia parkovania (parkovacie plochy a parkoviská) sa graficky spravidla zobrazuje šedou farbou a jej odtieňmi.

[STN 73 6110; Špaček, 2012; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

Možnosti umiestnenia hromadnej garáže v rámci obytnej budovy/ zóny (napr. ako solitér, v podnoží budov, polozapustená forma alebo parkovanie v podzemnej garáži).

Príklad zo Stuttgartu - Parkovanie vo forme parkovacích domov priradeným spôsobom zakomponovaných do ulice vhodne eliminuje statickú dopravu a odstráni „pocit veľkého množstva automobilov“. Parkovacie domy môžu byť riešené formou vlastného parkovania dostupného rampami, alebo zakladačom.

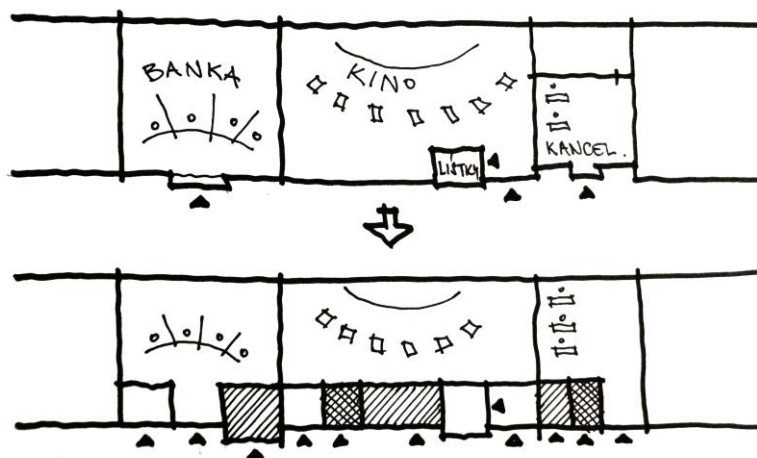
197

PARTER

prízemná časť urbanistickej štruktúry zahŕňajúca povrch terénu, prvky vybavenia (napr. kiosky, pútače, zastávky MHD) a časť podlažia objektu do výšky limitovanej zorným uhlom videnia chodca (zvyčajne do druhého nadzemného podlažia). Architektonickým parterom nazývame prízemnú časť budovy/objektu. Aktívnym parterom nazývame architektonický kontinuálne fungujúci parter so službami, občianskou vybavenosťou alebo aktivitami slúžiaci verejnosti. Verejné priestory ohraničené aktívnym kontinuálnym priestorom sú v hierarchii štruktúry mesta vnímané najvyššie - princíp mnohých za sebou organizovaných úzkych jednotiek s mnohými dverami (viacero prevádzok s rôznymi výkladmi) podporuje peší pohyb. Jedným z princípov urbanistickej kompozície je odsadenie alebo výškové prevýšenie parteru oproti ďalším podlažiam, čím sa kontinuálne zvyšuje mestskosť verejných priestorov.

[Brath, 1998; 2000; Kollár, 2004; Kováč, 2005; 2010; Vinárčiková, 2005; Zibrin, 1988]

Vnímanie priestoru sa hodnotí tým pozitívnejšie, čím viac vnemov poskytuje - viacero prevádzok s rôznymi výkladmi (obrázok dole) podporuje peší pohyb a zvyšuje tým atraktivitu lokality.

198

PARTICIPÁCIA

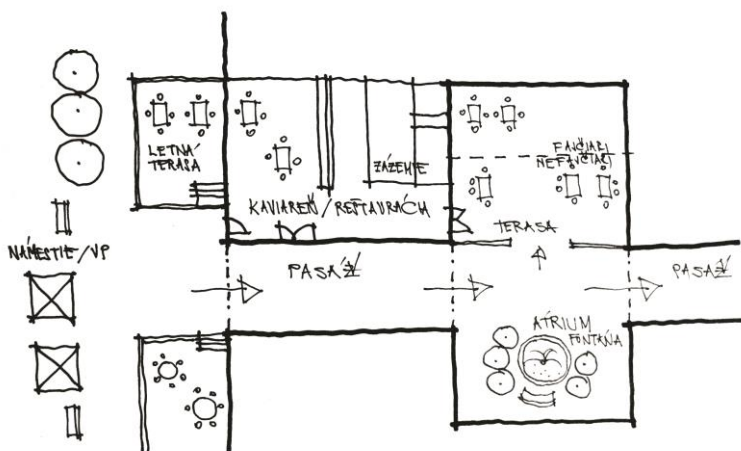
zapojenie a začlenenie občanov (obyvateľov, návštevníkov) do plánovania a realizácie projektu (napr. tvorby prostredia). Cieľom participácie je zmonitorovať potreby a požiadavky

obyvateľov, vytvoriť vzťah obyvateľov k pripravovanému projektu, podporiť spolunažívanie komunity, ale aj zvyšovať transparentnosť procesov rozhodovania verejnej správy a vytvárať nástroje a platformy, ktoré zvýšia zapojenie verejnosti a občianskej spoločnosti do tvorby verejných politík. [Czafík a kol., 2019; Fialová, 2011; Smatanová, 2015]

199 PASÁŽ

peší priechod budovou (alebo viacerými budovami) v architektonickom parteri, ktorý pohodlne a bezpečne prepája priestory s cieľom umožniť rýchlejší prechod územím. Pasáže podporujú mestskosť a priepustnosť územia, spravidla sú prestrešené a kumulujú prevádzky občianskej vybavenosti (kaviarne, obchody). Pasáže môžu byť aj viacpodlažné. [Alexy, 2012; Kardoš, 2006; Kollár, 2004; Štefancová, 2012]

Zamedzenie „nudnosti“ a monotónnosti fasády prostredníctvom druhej terasy v átriu. Týmto spôsobom sa môže dosiahnuť variabilita priestorov, neopakovateľná identita, imidž prostredia, pretože si každý návštevník vyberie, čo mu vyhovuje.

200 PÁSMOVÉ MESTO

lineárne mesto (pozri lineárne mesto) založené na paralelnom radení funkčných pásiem vedľa seba umožňujúcim ich najkratšie spojenie a ďalší perspektívny rast. Tvorcom pôvodnej koncepcie pásmového mesta z roku 1930 bol dezurbanista Nikolaj Alexandrovič Miljutin, ktorý ju považoval za vrchol logického usporiadania mesta. Rozčlenil mesto na niekoľko rovnobežných funkčných pásiem s poradím 1. priemyselná výroba – 2. bývanie – 3. rekreácia, resp. poľnohospodárstvo. Hlavná dopravná os prechádzala medzi pásmom bývania a priemyselnej výroby. Železnica mohla mať vlastný koridor vo väzbe na priemyselnú výrobu. Miljutinova koncepcia predstavuje snahu o spojenie priemyselného mesta s poľnohospodárskym osídlením, ako aj homogenizáciu štruktúry osídlenia zodpovedajúcu socialistickým predstavám o sociálne homogénnej spoločnosti. [Hrůza, 1977.; Rikwert, 2013.; Vodrážka, 2000]

201 PAVILÓN

samostatne stojaci alebo pridružený prvok drobnej architektúry vo verejnom priestore slúžiaci na aktivity, zábavu, oddych a pobyt návštevníkov, špecializované činnosti, informovanie

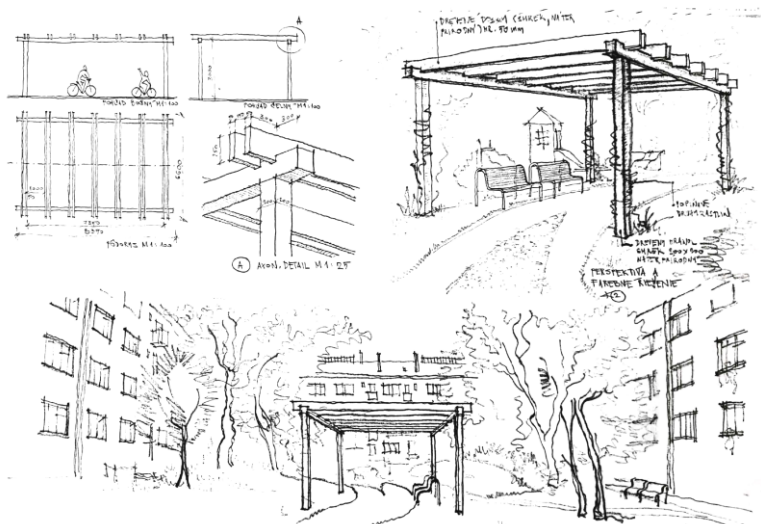
a iné. Termín „pavilónový systém“ znamená funkčne alebo hmotovo-priestorovo rozčlenený do viacerých samostatných, spravidla prevádzkovo prepojených objektov. [Boháčová, 2011; Brath, 2001; Gaventá-Beazley, 2001; Gehl-Gemzoe, 2002]

202 PERGOLA

prvok drobnej architektúry, ktorý tvorí jednoduchá ľahká konštrukcia zo stĺpov alebo rámov. Pergola môže byť zastrešená i nezastrešená a môže mať otvorené všetky, alebo len niektoré obvodové steny. Pergola je typickým prvkom parkovej a záhradnej architektúry, často je obrastená popínavými rastlinami a spravidla sa navrhuje za účelom posedenia. Bočná roštová konštrukcia na podporu rastu popínavých rastlín sa nazýva treláž. Pergola ako forma prestrešenia definuje vo verejnom priestore pobytové plochy (napr. zastávka MHD) alebo okrem navádzania dodáva verejnému priestoru charakteristickú identitu. Pod pojmom „pergolový systém“ chápeme typové prístrešky s markízami alebo žalúziami, ktoré slúžia primárne na zatienenie, avšak materiálovo a konštrukčne sa od pergol odlišujú. Pozri aj altánok.

[Budkeová – Puškár, 2005; Rockport publishers, 2006]

Príklad drevenej jednoduchej pergoly, ktorá je ústredným prvkom verejného priestoru a dodáva mu nielen tieň a ľudskú mierku, ale zároveň sa stáva akcentom a orientačným navádzacím prvkom priestoru.

PERIFÉRIA

pozri predmestie

203 PERSPEKTÍVA

priestorové zobrazenie zachytávajúce iluzívny optický jav, pri ktorom sa pomocou úbežníkov zachytáva hĺbka priestoru tak, že sa vzdialené objekty zobrazujú ako menšie a blízke objekty ako väčšie. Perspektívne zobrazenie vytvorené pomocou počítačovej podpory sa nazýva vizualizácia. Pozri vizualizácia, priestorové zobrazenie.

[Pazylbekova, 2016; Pešková – Svatoš– Kašpar, 2019; Zell, 2009]

PEŠÍ

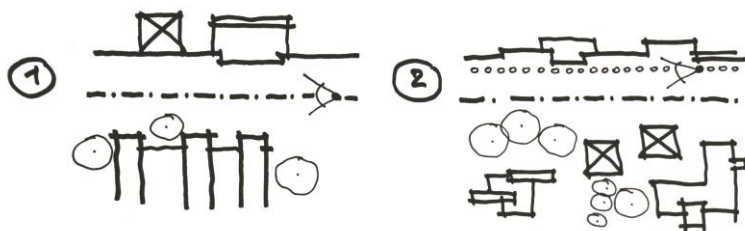
pozri chodec

204 PEŠÍ ŤAH

pešia trasa po chodníkoch a iných spevnených povrchoch, ktorá je primárne určená chodcom (pozri chodec). Dominantným (hlavným) peším ťahom označujeme predpokladanú najpreferovanejšiu trasu s najvyššou frekvenciou pešieho pohybu.

[Carmona-Tiesdell, 2010; Gehl, 2012; Kardoš, 2006; Zibrin, 1988]

Dominantný peší pohyb je vhodné viesť vo verejných priestoroch popri jednej strane priestoru (2) - získa sa tým výhľad i miera detailov. Ak je peší pohyb vedený centrom lineárneho priestoru (1), obe strany sa stávajú rovnocenné a z hľadiska vnímania nezaujímavé.

205 PEŠIA ZÓNA

územie s vysokým stupňom atraktivity prostredia a preferenciou pešej dopravy, spravidla vymedzené dopravnými značkami (na obmedzenie vjazdu automobilov, resp. prevádzky a rýchlosti), pričom môže zahŕňať uzlové aj lineárne priestory. Atraktivnosť pešej zóny vytvára okrem obchodov, drobných doplnkov a prírodným prvkov aj bývanie a pobytové priestory s možnosťou vytvárania spoločenských kontaktov. Pre súhrnné označenie peších zón, peších ťahov a rôznych peších prepojení sa používa termín „pešie priestory“.

[Brath, 2000; Kováč, 2006; 2010; Lachmannová, 2014; Loukaitou-Sideris - Ehrenfeucht, 2009]

206 PLÁN

predstava, alebo zámer zachytený prostredníctvom projektu, ktorý spravidla obsahuje textovú a grafickú časť. Grafická časť plánu je zhotovená formou mapového podkladu zachytávajúceho riešené územie so zamýšľanými zmenami. So slovom plán sa najčastejšie stretávame v územnom plánovaní v spojitosti s územným plánom (pozri územný plán). Špecifickým pojmom je schwarzplan, ktorý môže mať podobu plánu, ale aj mapového podkladu (pozri schwarzplan).

[Doruľa a kol., 2020; Oravec, 2007]

207 PLÁNOVANIE

koncipovanie, tvorba plánov. Pozri aj územné plánovanie.

[Doruľa a kol., 2020; Oravec, 2007]

208 POBYTOVÁ PLOCHA / ZÓNA

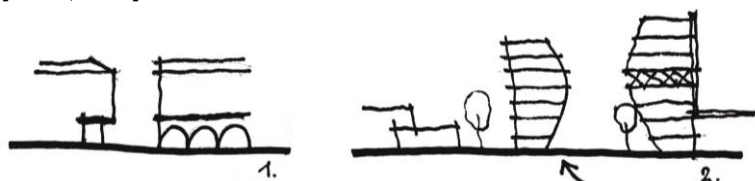
plocha (zóna) v blízkom kontakte dominantnej pešej trasy s posedením, lavičkami, oddychovými a relaxačnými prvkami, piknikovými plochami ale aj s aktivitami (pozri aktivita)

a detskými ihriskami. V súvislosti s pobytom a pohybom ľudí prebieha v pobytových plochách aj intenzívnejšia záhradnícka výsadba zahŕňajúca tvorbu kvetinových záhonov a zvýšenú starostlivosť o vegetáciu. [Brath, 2000; Gehl, 2012]

209 PODLUBIE

Tradičná forma podlubia vo forme historických arkád (1) v súčasnej forme konzolovitého prestrešenia pešej trasy pozdĺž objektov s aktívnym parterom (2).

prestrešená exteriérová polootvorená stĺpová chodba alebo priestor v dotyku budov/y (alebo parteri), ktorá chráni chodcov pred vplyvom počasia. Spravidla býva lokalizovaná na ťažiskových verejných priestoroch, kde umožňuje pohodlný pohyb, pobyt a využívanie občianskej vybavenosti, ktorá je v ňom zvyčajne situovaná. Samotné stĺporadie, ktoré podlubiu dominuje, sa nazýva kolonáda. Ak má kolonáda oblúky preklenujúce medzery medzi stĺpmi, voláme to arkáda. [Halík, 1996]

210 POZEMOK

časť zeme určená na stavebné (stavebný pozemok) alebo poľnohospodárske účely oddelená od susedných častí hranicou pozemkov. Za hranicu pozemkov sa považujú hranica skutočného majetko-právneho vzťahu (držby), hranica územnej správnej jednotky, katastrálneho územia, zastavaného územia obce, hranica druhu pozemku, alebo rozhranie spôsobu využívania pozemku. Pozemkom môže byť jedna parcela aj viac parciel. Pozri aj parcela. [Doruľa, 2020; Zákon č. 50/1976 Z. z.; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

211 PODCHOD

pešia trasa pod zemou určená na prekonanie dopravne frekventovanej komunikácie (alebo križovatky) formou podzemného priestoru. Prekonávanie výškových rozdielov podchodom musí byť riešené podľa zásad univerzálneho navrhovania – popri schodisku musí byť navrhnutá rampa, alebo výťah (napr. pre bicykle, kočíky, invalidné vozíky a pod.). Podchody bývajú spravidla lineárneho charakteru s dostatočnou šírkou pre zabezpečenie prevádzky a pocitovej bezpečnosti alebo sú budované ako veľkopriestorové podzemné niekedy aj viacúrovňové objekty s občianskou vybavenosťou. [Brath, 2001; Nový, 1996; Gehl, 2012]

212 PODJAZD

komunikačné teleso umožňujúce prejazd pod inou komunikáciou, resp. budovou. Chodník či cyklotrasa z hľadiska prevádzky a bezpečnosti nie sú súčasťou podjazdu. Typologicky špecifickým druhom podjazdu je tunel. [STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

213**PODLAŽNÁ
PLOCHA**

hrubá podlažná plocha, teda plocha celého podlažia vrátane konštrukcií a vnútorných otvorov. Špecifickým prípadom sú podkrovné priestory, do ktorých sa počíta len tá časť podkrovia (vrátane konštrukcií a vnútorných otvorov), kde svetlá výška dosahuje najmenej 1300 mm. V prípade ustúpeného podlažia plochu terasy do podlažnej plochy nezapočítavame. Podlažná plocha celého objektu predstavuje súčet všetkých podlažných plôch jednotlivých podlaží (nadzemných aj podzemných). Pokiaľ podlažnú plochu stanovujeme na výpočet indexu podlažných plôch (pozri index podlažných plôch), počítame len s nadzemnými podlažiami.

[STN 73 4301; Vyhláška č. 259/2008 Z. z.]

214**PODLAŽNOSŤ /
PODLAŽIE**

počet nadzemných (zriedkavejšie podzemných) podlaží daného objektu. Objekty (zástavbu) z tohto hľadiska zvykneme deliť na málopodlažné (nízkopodlažné, malopodlažné) – do 4 nadzemných podlaží, strednopodlažné – od 5 do 8 nadzemných podlaží a vysokopodlažné – nad 9 nadzemných podlaží. Priemernú podlažnosť v sledovanom území možno vypočítať ako podiel nadzemných podlažných plôch a zastavaných plôch. V územnoplánovacej dokumentácii je pojem podlažnosť (max.) používaný ako regulatív vyjadrujúci maximálny povolený počet nadzemných podlaží. Vzhľadom na možnú variabilitu výšky nadzemných podlaží býva niekedy doplnený alebo úplne nahradený regulatívom výšky zástavby vyjadrujúcim limity zástavby v metroch od najnižšieho bodu styku budovy s pôvodným terénom. Počet nadzemných podlaží nemá vplyv len na vnímanie hmotovo-priestorovej štruktúry, ale aj na efektivitu využitia územia. Napríklad pri obytnej zástavbe sa dá dosiahnuť najvyššia efektivita využitia územia pri 3 až 7 podlažných objektoch. Efektivita však prirodzene závisí aj od mnohých ďalších faktorov (poloha, orientácia, technológia výstavby a pod.).

[A+t research group, 2015; Görner, 2016; Kováč, 2009; STN 73 4301; Vitková, 2008; Vyhláška č. 259/2008 Z. z.]

215**PODZEMNÝ
URBANIZMUS**

tvorba podpovrchových urbanistických štruktúr a priestorov. K najväčším výhodám podzemného riešenia mestskej infraštruktúry patrí ekonomické šetrenie pozemkov, technická výstavba bez porušenia nadložia, spoľahlivé vedenie dopravy a TI, ktoré zároveň zvyšujú kvalitu života a ekologické hľadisko ochrany životného prostredia. Podzemné diela možno kategorizovať z mnohých kritérií ako je napr. hĺbkové umiestnenie alebo účel využitia. Z hľadiska hĺbky delíme podzemné štruktúry na 1. minimálnej úrovni pod povrchom 1 až 2 m (vedenie sietí, podchody), 2. s plytkým nadložím 2 až 5 m (podchody pre peších, kanalizačné stoky, kolektory), 3. s nízkym nadložím 5 až 20 m (obchodné centrá, garáže, tunely), 4. s vysokým nadložím 20 až 50 m (cestné tunely,

metro) a 5. s veľmi vysokým nadložím viac ako 50 m (objekty civilnej ochrany, viacpodlažné križenie metra). Z hľadiska významu delíme podzemné diela na vodohospodárske stavby (kanalizačné stoky, vodojemy), komunálne stavby (tunely, teplovody), halové a plošné podzemné stavby (obchodné centrá a objekty kultúrneho vybavenia a občianskej vybavenosti – divadlá, štadióny a pod.) a na stavby zvláštneho určenia (energetické zásobníky a objekty CO).
[Barták, 2007; Hrůza 1977; Sopirová, 2023]

216

POLNOHOSPODÁR
STVO

funkcia v sídle, ktorú tvoria plochy a objekty súvisiace s pestovaním kultúrnych rastlín a chovom hospodárskych zvierat, ktoré zabezpečujú potraviny pre obyvateľstvo alebo suroviny pre priemysel. Funkcia poľnohospodárstva sa graficky spravidla zobrazuje hnedou farbou a jej odtieňmi.
[Doruľa, 2020]

217

POLOSÚKROMNÝ
PRIESTOR

menej frekventovaný pojem, niekedy zamieňaný s pojmom poloverejný priestor. Vo svojej podstate ide o súkromný priestor, ktorý svojimi atribútmi vo väčšej, alebo menšej miere navodzuje dojem, že ide o priestor verejný, alebo poloverejný. Príkladom môže byť súkromná ulica, súkromný vnútroblok, alebo aj neoplotená predzáhradka rodinného domu či bytového domu. Do polosúkromného priestoru môžu v špecifických prípadoch vstúpiť aj návštevníci bez predošlého súhlasu majiteľov (návšteva niektorého z obyvateľov priľahlých objektov, poštové a kuriérske služby a pod.). Pozri aj verejný, poloverejný a súkromný priestor.
[Jehlík, 2016; Kaliská, 2002]

218

POLOVEREJNÝ
PRIESTOR

vo svojej podstate verejný priestor (pozri verejný priestor), ktorý však svojimi atribútmi (hmotovo-priestorové a funkčno-prevádzkové riešenie, majetkovo-právne vzťahy, zodpovednosť za vybavenie a údržbu, miera spoločenskej kontroly, všeobecne zaužívané konvencie vo vzťahu k priestoru a ďalšie) vo väčšej, alebo menšej miere navodzuje dojem, že ide o priestor súkromný. Pre poloverejné priestory je charakteristické, že ich užívateľov možno rozdeliť na „domácich“ (obyvateľov alebo zamestnancov susediacich objektov) a návštevníkov. „Domáci“ vnímajú priestor ako verejný, zatiaľ čo návštevníci sa v ňom cítia ako hostia. Poloverejné priestory hrajú kľúčovú úlohu v obytnom prostredí bytovej zástavby, kde do istej miery suplujú absenciu súkromných priestorov. Ich charakteristickým reprezentantom je verejný obytný vnútroblok. Do vnútrobloku môžu vstupovať tak obyvatelia bloku, ako aj návštevníci. Obyvatelia väčšinou cítia náležitosť k vnútrobloku, starajú sa oň a dohliadajú na aktivity, ktoré v ňom prebiehajú. Naopak, návštevníci sa tu cítia ako hostia pod drobnohľadom obyvateľov.
[Jehlík, 2016; Kaliská, 2002]

219**POLYCENTRIZMUS**

organizačný princíp viacerých centier, pri ktorom sa územná štruktúra snaží vyhnúť prílišnému sústredeniu na jedno miesto tým, že sa územná správa sústreďuje okolo viacerých administratívnych, hospodárskych či kultúrnych stredísk. Polycentrická štruktúra je založená na vzájomnej spolupráci blízkych miest ako aj na vytváraní kompaktných aglomerovaných sídelných sústav s cieľom zvýšenia konkurencieschopnosti, sídelnej komplexnosti a obsluhy obyvateľov. Polycentrický koncept môže byť koncepčným riešením na subregionálnej ale aj lokálnej úrovni.
[Buchtelová a kol. 2008, KURS – Aurex, 2001]

220**POLYFUNKCIA**

laické (a nesprávne) pomenovanie pre zmiešané územie. Tradičný polyfunkčný objekt je obytná budova s prevažujúcou funkciou bývania, ktorá je doplnená na princípe integrácie rôznych funkcií, ktoré na seba nadväzujú, alebo navzájom spolupôsobia. Medzi integrované funkcie patrí parkovanie (garáže), sklady, administratívne priestory alebo drobné prevádzky napr. v parteri.
[Alexy, 1999; Buchtelová a kol. 2008; Vitková, 1998]

221**POTENCIÁL**

predpoklad alebo podmienka pre vytvorenie úspešného návrhu alebo rozvoja územia. Medzi potenciály územia patrí napríklad rieka (potenciál pre vytvorenie nábregia) alebo špecifický prvok identity v kontakte riešeného územia (potenciál na vytvorenie ťažiskového verejného priestoru), vybudované inžinierske siete (potenciál pre ekonomický rozvoj), alebo blízkosť centra mesta (potenciál podpory pešieho pohybu).
[Alexy, 1999; 2012; Fernández Per – Mozas, 2011]

222**PREDMESTIE**

periféria, resp. zázemie mesta, okrajová časť špecifická pre veľké mestá s charakterom premiešavania priemyslu, dopravných zariadení a bývania.
[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Krier, 2001; Smatanová, 2018;]

223**PREDPRIESTOR**

otvorený reprezentatívny priestor pred vstupom do objektu s vysokou frekvenciou pešieho pohybu, alebo zhromažďovania. Predpriestory obohacujú verejné priestory a predstavujú simulované námestia v okolí administratívnych budov, nákupných centriér, priemyselných areálov, alebo štadiónov. Forma stvárnenia predpriestoru potom súvisí s atmosférou, akú bude objekt vytvárať. Prísne a monumentálne stvárnený priestor dokáže vyvolať aj z malej stavby honosné sídlo. Predpriestory slúžia zároveň aj ako rozptylové plochy.
[Hrůza, 2014; Kardoš, 2006; Thompson, 2011]

224 PRECHODNÉ UBYTOVANIE

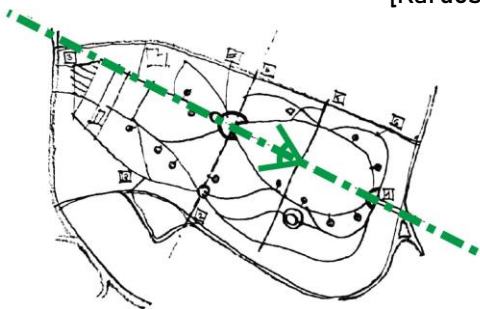
funkčná zložka občianskej vybavenosti, ktorá zahŕňa najmä objekty alebo zóny s ubytovacími zariadeniami na krátkodobý (nie trvalý) pobyt návštevníkov. Ubytovacie objekty a plochy sa delia podľa druhu na kategórie, a podľa vybavenia, úrovne a rozsahu poskytovaných služieb na triedy. Medzi základné kategórie ubytovacích zariadení patria hotely, botely, penzióny, apartmány, turistické ubytovne, chatové osady, kempingy, táboriská či ubytovanie v súkromí. Ubytovacie zariadenia (okrem táboriska), v závislosti od kategórie sa zaraďujú do piatich tried (od najnižšej triedy (*) po najvyššiu triedu (****)). Funkcia prechodného bývania sa graficky spravidla zobrazuje odtieňmi červenej až fialovej farby.
[Vyhláška č. 277/2008 Z. z.]

225 PRIEČELIE

stena budovy (pozri fasáda), na ktorú sa sústreďuje pohľad návštevníka.
[Koch, 1975]

226 PRIEHLAD / PRIEZOR

línia, ktorej pohľadové ukončenie („pohľadový cieľ“, „point-de-vue“, „prospekt“) má zvláštnu hodnotu v obraze miesta. Obvykle je priehľad pohľadom na významný prvok identity urbanistickej štruktúry rámovaný objektami, prípadne vegetáciou. Najzaujímavejšie priehľady sú súčasťou pozorovania v nosnej ťažiskovej štruktúre mesta (ulica, námestie, nábrežie a pod.), pričom nie všetky prvky identity musia byť na ťažiskovej osi, niektoré sú dostupné v lokálnych uliciach a priehľad je dômyselným nástrojom prepojenia a zvyšovania mestskosti.
[Kardoš, 2006; Kratochvíl, 1996; Rozmanová-Gajdíkova, 2016]

Priehľad (ale aj diaľkový pohľad) v smere hlavnej kompozičnej osi parku (Sad Janka Kráľa, Bratislava) lemovaný vegetáciou a ukončený dominantou (Most SNP).

227 PRIELUKA

voľný otvorený pozemok medzi budovami v kompaktno zastavanom území. Priestor môže byť nezastavaný úmyselne a stáva sa súčasťou verejného priestoru (spravidla ulice) alebo ide o pozemok priamo určený na zastavanie (podľa územného plánu). Dlhodobu nevyužívaný pozemok prieluky býva výrazným problémom územia, pretože často ide o pozemok zanedbaný či znehodnotený náletovou zeleňou, čím pôsobí pre okolie rušivo.
[Gehl, 2012; Thompson, 2011]

228**PRIEMYSEL**

funkcia v sídle, ktorú tvoria plochy a objekty súvisiace s výrobnou činnosťou, so získavaním nerastných surovín a s výrobou a rozvodom energie každého druhu. Funkcia priemyslu si častokrát vyžaduje ochranné pásmo a spája sa aj s funkciou skladovou. Obe sa graficky zobrazujú sivou farbou a jej odtieňmi.

[Hrůza, 1977]

229**PRIESKUMY A ROZBORY**

úvodná analytická fáza urbanistickej práce, v ktorej sa zhromažďujú a vyhodnocujú všetky zistené poznatky o území, ktoré ďalej slúžia ako podklad pre návrh budúceho rozvoja. V prieskumoch a rozboroch sa sleduje funkčné členenie územia a stav zástavby, dopravný systém územia, kompozičné usporiadanie a výšková hladina zástavby, stav a funkčnosť vegetácie, prírodné podmienky, história, genius loci územia a iné. Prieskumy a rozborov nie je možné robiť mechanicky alebo podľa stanovenej šablóny. Každé územie je iným urbanistickým problémom a vyžaduje si aj individuálny prístup v stanovení rozsahu, obsahu a zamerania prieskumov a rozborov. Výsledkom prieskumov a rozborov územia je problémový výkres, iným názvom výkres problémov, limitov a potenciálov územia, kde je graficky zhrnuté to najpodstatnejšie z analýzy o území. Problémový výkres je základným analytickým podkladom pre budúci návrh územia.

[Hrůza, 1977; Štefancová a kol., 2020; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

230**PRIESTOR**

architektonickými objektami čitateľne vymedzené alebo ohraničené miesto. Pojmom priestor sa okrem predošlej definície týkajúcej sa mierky verejného priestoru (1 : 500) ďalej v širšej urbanistickej dimenzii (1 : 10 000) označujú celé územné celky alebo sídelné sústavy označované ako napr. európsky priestor, stredoslovenský priestor. Urbanistická terminológia často používa pojmy ako priestorové plánovanie, priestorové usporiadanie alebo priestorová kompozícia, pre ktorú je tvorba priestoru jednou zo základných tém. Pozri aj verejný priestor, súkromný priestor a iné.

[Hruška, 1958; Kardoš, 1996; Kavan, 1974; Thompson, 2011]

231**PRIESTOROVÁ ENDOSKOPIA**

modelová simulácia, ktorá umožňuje robiť interaktívny prieskum v prostredí fyzického modelu s grafickým výstupom na monitore. Základným poslaním modelovej simulácie je zobrazit' účastníkovi kontinuálny zážitok priestorovej scenérie v reálnom čase a v reálnom modelovanom prostredí za pohybu v prirodzenej rovine (v pešom horizonte). Simulácia sa vykonáva prostredníctvom endoskopu – „zariadenia s kamerou na konci“, ktorý sa vkladá do fyzického modelu a pohybuje sa modelovaným priestorom. Kamera zachytáva obraz, ktorý sa premieta na monitore, čím účastník nadobúda dojem, akoby sa

sám pohyboval priestorom. Prostredníctvom endoskopu sa môžu zaznamenávať videá alebo obrazové statické sekvencie. Priestorová endoskopia je jednoduchou a veľmi efektívnou metódou na overenie návrhu v pracovnom modeli, čím podporuje proces rozhodovania sa pri navrhovaní.
[Kardoš, 1996; Ohno-Sonoda-Soeda, 1995; Siitonen, 1995]

232 PRIESTOROVÉ ZOBRAZENIE

grafické zobrazenie, pri ktorom je zachytená výška, šírka a hĺbka priestoru. Medzi priestorové zobrazenia patrí perspektíva a axonometria. Perspektívne zobrazenie je iluzívny optický jav, pri ktorom sa pomocou úbežníkov zachytáva hĺbka priestoru tak, že sa vzdialené objekty zobrazujú ako menšie a blízke objekty ako väčšie. Axonometria je jednoduchším spôsobom zobrazovania, kde sa vynášaním do zvoleného smeru stanoví hĺbka priestoru. V urbanistickej tvorbe sa najčastejšie používajú axonometrie, vtáčie perspektívy (z nadneseného horizontu) a perspektívy z horizontu chodca. Priestorové zobrazenie, ktoré nie je skicované voľnou rukou, ale vzniká za pomoci počítačovej podpory, nazývame vizualizácia.
[Campanario, 2012; Kavan - Trnkus; 1974; Štefancová a kol., 2020]

233 PRIESTRANSTVO

rozsiahly priestor bez presného vymedzenia. Ekvivalentom slovenského pojmu priestranstvo je v českej literatúre pojem „prostor“.
[Trnkus, 1998; Wittmann; 2017]

234 PRINCÍP

všeobecne uznávané pravidlo (zásada) v urbanistickej tvorbe, ktorého použitie dokáže pozitívne ovplyvniť výsledný projekt. Medzi princípy patrí napr. princíp polarity, princíp dostredivej gradácie, princíp umiestnenia dominanty na námestí a pod. Pozri aj zákonitosť.
[Norberg-Schulz, 2010; Vitková, 1998]

235 PRÍSTUPNOSŤ

ľudsko-právny, sociálny a ekonomický princíp alebo spôsob zabezpečenia, prístupu k fyzickému prostrediu, k doprave, k informáciám ako aj k prostriedkom a službám pre všetkých. Pojmom „všetci“ rozumieme najmä chodcov (pozri chodec), ku ktorým patria aj osoby s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie, osoby, ktoré tlačia detský kočík alebo vedú zvieratá, deti, starší ľudia a hendikepovaní (tí, ktorí majú aktuálny, resp. dočasný zdravotný problém). Prístupnosť fyzického prostredia je zabezpečená napríklad prostredníctvom bezobrubníkových riešení, rámp, výťahov, orientačných prvkov a navádzacieho systému vodiacich línií vo verejných priestoroch.
[Rollová, 2013; Rollová-Čerešňová, 2010; Vyhláška č. 532/2002 Z. z.]

236

PRÍSTUPOVÁ
KOMUNIKÁCIA

komunikácia typu D (D1, D2, D3) s výhradne obslužnou funkciou objektov a budov. V dopravnej urbanistickej hierarchii (A. rýchlostné, B. zberné, C. obslužné, D. prístupové) prístupové komunikácie slúžia obyvateľom zóny na prístup na miestne parkoviská a obsluhu objektov a budov. [STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

237

PROBLÉMOVÝ
VÝKRES

súhrnný výkres graficky dokumentujúci všetky problémy a limity územia spolu s hlavnými stretmi záujmov v lokalite. Problémový výkres je výsledkom prieskumov a rozborov územia, kde je graficky zhrnuté to najpodstatnejšie z analýzy o území. Problémový výkres je základným analytickým podkladom pre budúci návrh územia. Prezentácia problémov vo výkrese musí dokumentovať negatíva a tie musia byť aj zreteľne vyhodnotené v legende. Napr. popis „železničná trať“ je nedôsledne zaznamenaný jav s vhodnejším názvom „hluk a slabo izolovaná železničná trať“. Variantom problémového výkresu býva „výkres problémov, limitov a potenciálov“, v ktorom sú okrem negatív naznačené aj pozitívne javy a východiská pre budúci nový návrh. Textovou obdobou grafického problémového výkresu je S-W-O-T analýza (en. „strengths – weaknesses – opportunities – threats“, v preklade „silné stránky – slabé stránky – potenciály – ohrozenia“). [Štefancová a kol., 2020]

238

PROGNÓZA
(urbanistická,
územná)

vedecky zdôvodnený predpoklad ďalšieho vývoja urbanistickej štruktúry. V terminológii územného plánu prognóza zastupuje tretí stĺpec legendy „výhľad“ (legenda: stav-návrh-výhľad), ktorý je z podstaty slova „prognóza“ otázkou vzdialeného časového horizontu. Účelom územnej prognózy je riešiť možnosti dlhodobého priestorového usporiadania a funkčného využitia územia. Spracováva sa na podklade vyhodnotenia územno-technických, ekonomických, environmentálnych a sociálnych podmienok územia. Pri jej tvorbe je dôležitá stratégia sociálneho a ekonomického rozvoja územia. [Koolhaas, 1995; Rikwert, 2013; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

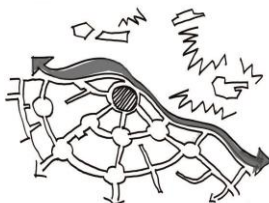
1. KOMPOZIČNÁ SCHÉMA

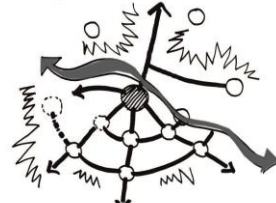
2. PROGNÓZA S NÁVRHOM

3. PLOŠNÝ MODEL

4. LINEÁRNY MODEL

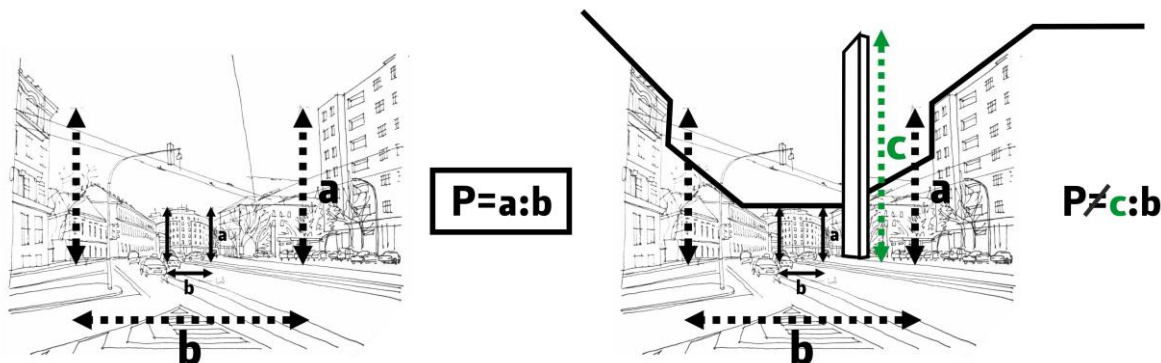
Prognóza s návrhom mesta Žilina (dipl. práca L. Štefancovej, 2011) spočíva v zokruhovaní čiastočného radiálno-okružného systému a postupnom pripojení severných vidieckych sídel.

239 PROMENÁDA

lineárna pešia trasa na nábreží, pobreží alebo v parku spravidla dostatočnej šírky na zabezpečenie príjemného pohybu aj pobytu návštevníkov. Promenáda je atraktívnym verejným priestorom doplneným vegetáciou s výhľadom na vodu, ktorý je spájaný najmä s funkciou relaxu a prechádzania sa, ale viaže na seba aj drobné prevádzky súvisiace s naplnením potrieb návštevníkov. [Bašová-Štefancová, 2015; Buchtelová a kol., 2008; Leontievová, 2010; Marcelli, 2009; Miková-Paulíková-Pauliniová, 2010]

240 PROPORCIA

matematický pomer veľkostí jednotlivých častí objektu voči celku, alebo pomer častí celku medzi sebou navzájom. V oblasti architektonickej a urbanistickej kompozície proporcia udáva vzťah výšky zástavby k šírke verejného priestoru a definuje priestory ako uzavreté (1 : 1 a menej), polootvorené (1 : 2), alebo otvorené (1 : 3 a viac). Proporcia tým súvisí s mierkou, pretože definícia vnímaného priestoru ovplyvňuje vzťah k človeku a tým definuje, či priestor má alebo nemá ľudskú mierku. [Gehl, 2000; Trnkus, 1996]

Proporcia priestorov sa dynamicky mení, preto pri kompozičnej analýze uvažujeme v priestore o priemerných hodnotách šírky ulice, alebo zdôrazňujeme výrazné odchýlky. Výška hladiny zástavby sa podobne uvažuje ako priemerná. V tomto prípade sa ale nikdy nesmie posudzovať výška solitérnej zástavby (napr. veže kostola) voči šírke ulice, vždy sa musí rátať s priemernou okolitou výškou hladiny zástavby.

241 PROSTREDIE

súbor hmotných, prírodných a spoločenských podmienok a zložiek, ktoré umožňujú systém fungovania v priestore. Prostredie je priestor obohatený o sociálno-psychologickú dimenziu - interakcia a prítomnosť návštevníkov dodáva priestoru atmosféru a tým ho mení na prostredie. [Hrůza, 1977; Trnkus, 2002]

242 PSEUDOBLOK

urbanistická typológia zástavby, ktorá formou pripomína tradičnú blokovú zástavbu, avšak popiera jej funkčno-prevádzkové princípy a priestorové usporiadanie (čitateľné oddelenie verejných a poloverejných priestorov). Ulice v pseudoblokovej zástavbe sú často mierkovo predimenzované, dopravné komunikácie zasahujú do priestoru vnútrobloku.

Zástavba pseudobloku spravidla nie je uzavretá, vytvára tvary písmen U, L, I a ich kombinácie. Vnútrobloky jednotlivých pseudoblokov sú nezriedka vzájomne prepojené, pričom ich súčasťou bývajú aj solitérne objekty občianskej vybavenosti. Pseudobloky predstavujú jednu z charakteristických typológií sídlisk. Pozri aj sídlisko.
[Hrůza, 1977; Kohout, 2013; 2016]

243 PSYCHOLÓGIA

empirická veda na rozhraní medzi prírodnými a spoločenskými vedami, ktorá sa zaoberá štúdiom správania sa a prežívania človeka. Skúmanie psychológie je založené na skúsenostiach a metóde pozorovania. Aj keď objektom záujmu nie je hmotný predmet skúmania, možno dokázať jej význam na základe vonkajších prejavov správania sa a zmenami správania sa po psychologickom zásahu. Psychológia je modernou vedou, ktorá využíva výsledky ďalších vied ako sú napr. fyziológia, neurobiológia, biochémia či štatistika. Jej výsledky sú použiteľné pri ovplyvňovaní ľudského správania napr. v obchodnej sfére, dokonca na vojenské účely. Z hľadiska urbanistickej tvorby sú základy psychológie nevyhnutné pri práci s občanmi, pozri aj participácia. Psychologickým vnímaním priestorov sa zaoberal Kevin Lynch prostredníctvom rozhovorov s občanmi, na základe ktorých vytváral mentálne mapy. Mentálne mapy dokumentovali schopnosť orientácie človeka a zapamätateľnosť priestorov prostredníctvom 5 elementov vnímania. Pozri aj obraz mesta.
[Lynch, 2004; Kostroň, 2011; Pešeková, 2006]

Q

244 QUAI

verejný priestor spravidla v kontakte s vodou, nábrežie, prístavná hrádza, prístavisko, perón (aj na železničnej stanici), nástupisko
[Andraščík, 2008-2022; Buchtelová a kol., 2008]

R

245 RADIÁLNO-OKRUŽNÝ systém

systém usporiadania urbanistickej štruktúry väčšiny európskych miest, v ktorom radiály (lúče, lúčovité kompozičné osi) vychádzajú z centra mesta k jeho okrajom a naprieč sú prepojené okruhmi (priečnymi osami), ktoré odľahčujú dopravu a prevádzkovo zabezpečujú zväčšujúce sa urbanistické bloky smerom k predmestiu. V pretínaní lúčovitých a okružných osí sa prirodzene tvoria kompozičné uzly, ktoré sú nadradenými

zložkami NĽS (pozri nosná ťažisková sústava). Niektoré mestá ako napr. Krakow alebo Viedeň mali historicky zakladané tzv. zelené prstence okolo centra mesta, ktorými bolo centrum hierarchicky odčlenené od zvyšku zástavby prostredníctvom okružného lineárneho parku. S približovaním sa do centra mesta graduje účinok štruktúry prostredníctvom zvyšovania intenzity zástavby a pribúdania historických objektov, ktoré dodávajú návštevníkovi schopnosť navádzania sa a jednoduchej orientácie ako aj zapamätateľnosti identity mesta. [Alexy, 1999; Bogdanovič, 2002; Hruška, 1972; Kardoš, 2006]

246 RAMPA

šikmá komunikácia pre peších alebo dopravné prostriedky, ktorá slúži na prekonanie výškových rozdielov úrovní na vlastnej ploche verejného priestoru alebo v styku verejného priestoru s budovou. Rampa umožňuje kontinuálny pohyb na kolesách. Pri výbere prekonania výškových rozdielov prostredníctvom rampy alebo schodov počas dobrého počasia väčšina chodcov preferuje práve rampy na pohodlnejšie prekonanie úrovne. Pre navrhovanie rámp pre peších platia len pravidlá univerzálneho navrhovania: 1. najmenšia šírka rampy na verejné používanie je 1100 mm, 2. v prípade prekrytia zvislá podchodná výška nesmie byť menšia ako 2100 mm, 3. rampa musí mať zdrsnený povrch, 4. zábradlie rampy musí mať vodiacu tyč vo výške 30 cm (kvôli vedeniu kolies vozíka), vodiaca tyč musí byť po oboch stranách rampy, 5. pozdĺžny sklon rampy je najmenej 1 : 12 (optimálne 1 : 20), ak je rampa dlhšia ako 3,0 m, môže mať výnimočne sklon najviac 1 : 8, 6. rampa dlhšia ako 9,0 m musí mať odpočívadlo (medzipodestu) s dĺžkou min. 2,0 m, 7. prechod rampy na chodník musí byť plynulý. Rampu so sklonom väčším ako 1 : 20 nazývame rampový chodník. Pre navrhovanie rámp pre dopravné prostriedky platia menej prísne pravidlá a sklony sa menia s druhom dopravného prostriedku. Pri osobných vozidlách sa sklon pohybuje v rozmedzí 10 až 30 % a u poľnohospodárskych strojov sa pohybuje medzi 25 a 30 %. Ak sa veľkosť sklonu nedá odhadnúť, všeobecne sklon nájazdu môže byť max. 30 %.

Pozri aj chodec, univerzálne navrhovanie.

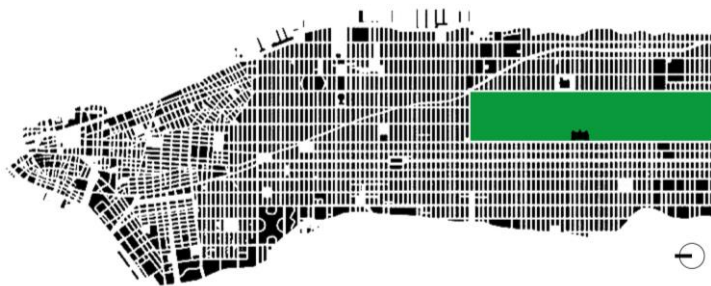
[Rollová-Čerešňová, 2016; STN 73 6110; Vyhláška č. 532/2002 Z. z.; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

247 RASTER

systém usporiadania urbanistickej štruktúry napr. amerických, alebo ázijských miest, v ktorom je urbanistická štruktúra usporiadaná do rovnakých opakujúcich sa blokov v mriežke resp. v sieti. Táto pravidelná bloková štruktúra býva spravidla narušená iným kompozičným princípom napr. diagonálou alebo kontrastom s iným typom susediacej územnej štruktúry, ktorý napomáha orientácii návštevníka. V angličtine ale aj v hovorovej reči sa pojem raster používa nahradenou formou slova „grid“.

[Trnkus, 1996; 1998]

Príklad New Yorku, kde pravidelný raster „streets“ (východo-západné ulice) a „avenues“ (severo-južné ulice) je narušený uhlopriečnou kompozičnou osou – ulicou Broadway.

248 REGENERÁCIA

aktívny proces stavebnej obnovy a údržby miest s cieľom zrušenia nevhodných spôsobov využitia a prinávratenia funkčnosti územia. Špecifickým druhom regenerácie je rekultivácia, pri ktorej sa odstraňujú devastačné zásahy ľudskej činnosti v okolitej krajine miest a v prírodnom prostredí (napr. ťažba surovín, skládky odpadov, výrobné procesy). [Hrůza, 1977; Kardoš, 2014]

249 REGIÓN

geopoliticky vymedzená oblasť, najčastejšie územie, ktorého územný obvod je zhodný s územným obvodom samosprávneho kraja. Územné plánovanie sa v záujme zosúladenia aktivít v území musí zaoberať aj väčšími územnými celkami presahujúcimi hranice miest a obcí. V tejto súvislosti sa hovorí o tzv. regionálnom plánovaní. Medzi územnoplánovaciú dokumentáciu usmerňujúcu územný rozvoj tejto úrovne patria plány aglomerácií, mikroregiónov, regiónov, štátov (krajín) až celých kontinentov. Na Slovensku sem v súčasnosti radíme tri stupne územnoplánovacej dokumentácie: Konceptia územného rozvoja Slovenska, Konceptia územného rozvoja regiónu a Územný plán mikroregiónu. [Andraščík, 2008-2022; Hrůza, 1977; Zákon 200/2022 Z. z.]

250 REGULÁCIA

súbor predpisov používaných v územnom plánovaní, ktorých cieľom je prostredníctvom regulačných nástrojov (pozri aj regulatív) definovať udržateľný spôsob priestorového a funkčného usporiadania územia. Súčasťou územnoplánovacej dokumentácie je spravidla výkres priestorovej a funkčnej regulácie. Keďže regulácia je kľúčovým poslaním územného plánovania, v minulosti sa na označenie územných plánov rôzneho stupňa bežne používal termín regulačný plán. [Hrůza, 1977; Kováč, 2009; Zákon 200/2022 Z. z.]

251 REGULÁČNÁ JEDNOTKA

vymedzená časť územia, na ktorú sa vzťahuje príslušná regulácia podľa danej územnoplánovacej dokumentácie. Môže sa skladať zo stavebných pozemkov, pozemkov verejného priestoru a pozemkov vegetácie a vodstva. Okrem pojmu regulačná jednotka sa používa aj pojem regulačný blok, alebo podľa aktuálnej legislatívy priestorovo-funkčný celok. Regulačné jednotky sa niekedy v rámci sprehľadnenia regulácie zvyknú združovať do charakteristických celkov (lokalít),

ktoré vykazujú isté spoločné vlastnosti ako sú poloha, charakter urbanistickej štruktúry, regulácia daného celku. Pozri aj blok.

[Kováč, 2009; Vyhláška č. 392/2023 Z. z.]

252 REGULAČNÝ PLÁN dnes už zriedkavejšie používaný všeobecný pojem označujúci územný plán obce, zóny, alebo regiónu, prípadne samotný regulačný výkres.
[Andraščík, 2008-2022; Kováč, 2009]

253 REGULATÍV regulačný nástroj územného plánovania, ktorého cieľom je definovať funkčné, alebo priestorové podmienky využívania územia v konkrétnom atribúte. Regulatívy môžu byť vyjadrené textovo, numericky, graficky alebo kombináciou týchto možností a môžu mať kvantitatívny, kvalitatívny alebo zmiešaný charakter. Medzi najfrekvencovanejšie regulatívy patria regulatívy zastavanosti, podlažných plôch, výšky zástavby, vegetačných plôch, ekoindexu, vodopriepustných plôch, podzemnej stavby, veľkosti stavebného pozemku, sklonu zastrešenia, ekvivalentného uhla tienenia, líniových a pásmových limitov, uličnej čiary, stavebnej čiary, hranice umiestnenia stavby, verejného priestoru, urbánneho kontextu, urbanistickej formy, urbanistickej dominanty, významného priehľadu prepojenia verejných priestorov, aktívneho parteru, informačných konštrukcií a regulatívy farebnosti.
[Andraščík, 2008-2022; Kováč, 2009; Vyhláška č. 392/2023 Z. z., Zákon č. 200/2022 Z. z.]

254 REKONŠTRUKCIA funkčno-prevádzková alebo hmotovo-priestorová obnova urbanistickej štruktúry prostredníctvom prestavieb, dopĺňania, prepracovania foriem zástavby, alebo účelu a pod. s cieľom výsledného lepšieho fungovania štruktúry. Medzi priority pri procese rekonštrukcie patria komplexnosť a kvalita prostredia, preferencia tvorby verejných priestorov pre peších, eliminácia dopravy formou skľudňovania automobilovej dopravy, rozvoj MHD, podpora tvorby cyklotrás, interdisciplinárny prístup s cieľom udržateľnosti.
[Alexy 1982, 1999; Krier, 2001; Per, 2012; Rodríguez, 2000; Trnkus, 2002]

255 REKREÁCIA funkcia zahŕňajúca všetky aktivity voľného času spojené s relaxáciou, odpočinkom a zotavením návštevníka, predovšetkým pohyb na čerstvom vzduchu, pobyt v prírodnom prostredí a športovanie. Rozlišujeme každodennú rekreáciu napr. v parku a verejnej zeleni v blízkosti bydliska, krátkodobú rekreáciu danú rytmom týždňa a dlhodobú rekreáciu, ktorá si vyžaduje cestovanie a prechodné ubytovanie.
[Hrůza, 1977; Šaman, 1986]

256 RELIÉF plošný obrys krajinných a urbánnych štruktúr, ktorý predstavuje členitosť a tvárnosť terénu. Zjednodušene si reliéf vieme predstaviť ako tenkú fóliu, ktorá kopíruje tvary a prekryva mesto.
[Buchtelová, 2008; Doruľa, 2020; Koucký, 2014; Reháčková-Pauditšová, 2006]

257 REVITALIZÁCIA obnova urbanistickej štruktúry s cieľom oživiť lokalitu a zvýšiť návštevnosť.
[Alexy 1982, 1999; Krier, 2001; Trnkus, 2002]

258 RIEŠENÉ ÚZEMIE územie, ktoré je predmetom záujmu riešenia územnoplánovacej dokumentácie, územnoplánovacích podkladov alebo urbanistického výskumu. V mierke sídla alebo zóny býva riešené územie spravidla vymedzené osami komunikácií a takto vymedzená lokalita sa v závere bilancuje. Aj keď je riešené územie vymedzené osami komunikácií, vždy sa pri tvorbe navrhuje aj územie v kontakte s touto hranicou, pretože ulica je dôležitým lineárnym priestorom, ktorý nemôže mať navrhovanú len jednu hranu. Riešené územie v mierke regiónu býva spravidla vymedzené hranicami katastrov alebo prírodnými charakteristikami. Pri urbanistickej tvorbe sa územie vymedzuje tzv. záujmovým územím, ktoré je v kontakte s riešeným územím, priamo ho ovplyvňuje alebo v ňom prevládajú súčasné alebo výhľadové vzťahy k riešenému územiu a v ktorom sa usporiadanie musí riešiť vo vzájomnej funkčnej alebo technickej závislosti s riešeným územím.
[Zákon o územnom plánovaní č. 200/2022 Z. z.]

259 RODINNÝ DOM bytová budova určená predovšetkým na rodinné bývanie alebo na bývanie inej sociálnej skupiny so samostatným vstupom z vonkajšej (verejnej alebo súkromnej) komunikácie. Môže mať najviac dva byty, dve nadzemné podlažia, podkrovie alebo ustúpené podlažie. Vzhľadom na urbanistickú tvorbu rodinné domy predstavujú štruktúru s najnižšou intenzitou využitia územia. Rodinné domy sa typologicky členia na izolované, radové či dvojdomy. Môžu byť zoskupené do rôznych foriem zástavby ako sú napr. hniezda, komunitné bývanie, kobercová zástavba alebo riadková zástavba. Rodinné domy sú v územnom plánovaní definované funkciou bývanie v rodinných domoch, ktorá sa spravidla značí odtieňmi svetločervenej farby.
[Prinz, 1999; STN 73 4301]

ROZHODNUTIE
O UMIESTNENÍ
STAVBY

pozri územné rozhodnutie

260 ROZVOJOVÁ PLOCHA

plocha určená na novú výstavbu na doteraz nezastavanom území alebo na zásadnú zmenu funkčného využitia, alebo na zmenu spôsobu zástavby veľkého rozsahu. Rozvojová plocha býva spravidla regulovaná funkciou a optimálnou hodnotou intenzity využitia územia stanovenej na základe druhu funkcie a polohy v rámci sídla. V územnoplánovacej dokumentácii zvyknú byť územia rozdelené na rozvojové a stabilizované. Stabilizovaného územia je plocha, ktorému územný plán ponecháva súčasné funkčné využitie alebo predpokladá mieru stavebných zásahov prevažne formou dostavieb, prístavieb, nadstavieb, prestavieb a novostavieb, pričom sa zásadne nezmení charakter stabilizovaného územia.

[Zákon č. 200/2022 Z. z.]

261 RÝCHLOSTNÁ KOMUNIKÁCIA

diaľnica alebo komunikácia typu A (A1, A2, A3) s výhradne dopravnú-spájacou funkciou. V dopravnej urbanistickej hierarchii (A. rýchlostné, B. zberné, C. obslužné, D. prístupové) rýchlostné komunikácie slúžia obyvateľom na základnú prepravu medzi sídlami, alebo ako zrýchlená preprava v rámci intravilánu sídla na väčšie vzdialenosti.

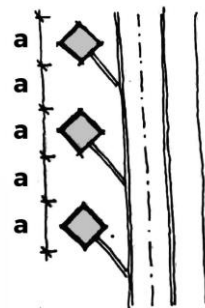
[STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

262 RYTMUS

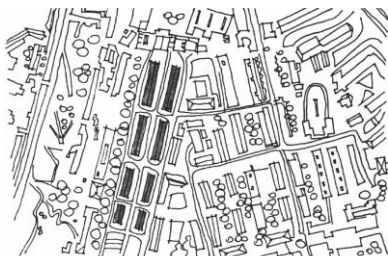
opakovanie (radenie, sled) minimálne 3 prvkov v rámci celku. rytmus zavádza kompozičnú zákonitosť ale aj napätie systému radenia tvarov alebo prvkov - rytmizácia. Rytmus môže byť otvorený (a-b-a-b) alebo uzavretý (a-b-a-b-a). Rytmus možno zvýrazniť pravidelným opakovaním cezúry (abc-abc-abc) alebo zdôraznením niektorého z prvkov (abc-d-abc-d-abc). Z urbanisticko-architektonického hľadiska rozoznávame rytmus jednoduchý (pravidelné opakovanie prvkov), odstupňovaný (vzdialenosti prvkov sa menia podľa aritmetických a geometrických pravidiel), kombinovaný (kombinovanie viacerých rytmov) a integrovaný (vzniká nadradeným rytmickým rádom ako napr. opakovanie kompozičných uzlov). Pri veľkom počte opakovaných prvkov rytmus pôsobí monotónne a je vhodné ho kompozične narušiť.

[Hruška, 1958; Lynch, 2004; Kardoš, 2012; Trnkus, 1996]

*Jednoduchý rytmus (a-a-a-a-a)
Tomášikova ul. Bratislava
- plasticosť objektov,
primeraná výška zástavby
a natočenie o 45° nepôsobia
negatívnym dojmom
a monotónnosťou ulice.*

Kombinovaný rytmus (a-b-a-b)
Komárnická ul. Bratislava
 – monotónne fasády a vysoká výška zástavby strácajú ľudskú mierku a prostredie pôsobí na návštevníka neosobne a monumentálne.

Odstupňovaný aritmetický rytmus (a-2a-3a-4a)
Budovateľská ul. Bratislava (lokalita „500 bytov“)
 Pri prechode ulicou vzniká dojem nekonečnosti, ktorý je umocnený tým, že zástavba je absolútne symetrická. Peší nadobudne dojem uzavretosti a stiesnenosti.

Odstupňovaný geometrický rytmus (a-2a-4a-8a)
Vrakuňa, Bratislava
 Dĺžkou zástavby tvoriacej rytmus vzniká dojem nekonečnosti, ktorý sa ale pre chodca potláča dostatočne širokým priestorom medzi oboma stranami ulice a stočením ulice.

Integrovaný rytmus
Bratislava – Karadžičova ul.,
 kompozičné uzly: Štúrovo nám., Šafárikovo nám., Mlynské Nivy, Záhradnícka ul., Trnavské Mýto, Račianske Mýto.

Integrovaný rytmus nie je pôdorysne pravidelný, dojem pravidelnosti sa vytvára opakovaním uzlov pri dynamickom pohybe na bicykli, alebo v dopravnom prostriedku. Uzly sú radené po rytmicky po určitej trase, pričom uzol predstavuje miesto rozptylu a samotná trasa je úzkym parametrom voči nemu kontrastom.

*„3 veže“ Bajkalská ul. v Bratislave
– príklad jedného objektu so spojenou podnožou (parkovací dom), z ktorého „vyrastajú“ 3 veže sa z urbanistického hľadiska tiež považuje za rytmus. V tomto prípade je celá budova považovaná za urbanistický blok.*

S

263

SAKRÁLNE STAVBY

stavby plniace náboženskú funkciu. V širšom ponímaní sa radia pod nekomerčnú občiansku vybavenosť. Patria sem kostoly, synagógy, mešity a ďalšie chrámové (cirkevné) stavby rôznych vierovyznaní. Kresťanské kostoly sú v našich podmienkach niektorými autormi zaraďované aj do základnej občianskej vybavenosti (pozri aj občianska vybavenosť). Kresťanské kostoly z hľadiska urbanistickej kompozície predstavujú dominanty európskych sídel a tým základné orientačné prvky v krajine.

[Buchtelová a kol., 2008; Vnuk, 2020]

264

SATELITNÉ MESTO

prirodzene vzniknuté, alebo plánovite založené mesto, respektíve osídlenie v blízkosti veľkého mesta, ktoré je od jadra aglomerácie do určitej miery závislé (pozri aj aglomerácia). S myšlienkou satelitných miest, ako riešenia preľudnenia Milána počas hroziacej morovej epidémie, prišiel už Leonardo da Vinci v 15. storočí. V 19. storočí bola myšlienka satelitných miest opäť oživená, pričom v prvej polovici 20. storočia sa objavilo viacero plánov a realizácií, ktoré stavali najmä na princípoch záhradného mesta (pozri aj záhradné mesto). Posledný rozmach satelitných miest nastal po druhej svetovej vojne, keď satelitné mestá sledovali model dopravného, štruktúrovaného a rozvoľneného mesta s uplatnením princípu funkčnej segregácie. Novozakladané satelitné mestá mali v tomto období často charakter sídlisk (pozri aj sídlisko), pričom boli takmer plne závislé od jadra aglomerácie. Takéto satelitné mestá sa označujú aj ako trabanty (z nemeckého Trabantenstadt = satelitné mesto). Satelitné mestá tvoria dodnes významnú súčasť veľkých mestských aglomerácií, pričom dôraz v ich rozvoji je kladený na dobré dopravné prepojenie (najmä verejnou dopravou) a primeranú občiansku vybavenosť.

[Götz a kol., 2010; Hnilička, 2005; Hrůza, 1977; Rodríguez, 2000]

265

SEGMENT

časť urbanistickej štruktúry, ktorá je centrálnie definovaná lúčovitou rozvojovou osou mesta, pozdĺžne na obe strany vymedzená do vzdialenosti 250 m a priečne vymedzená

priečnymi (okružnými) rozvojovými osami. Vzďalenosť 250 m zodpovedá štandardnej pešej dostupnosti (napr. zastávok MHD) v prostredí vyššej mestskej. Vzďalenosť 500 m zodpovedá priemernému pešiemu pohybu do 5 minút. Pozri aj mestskosť. [Görner – Štefancová, 2015; 2021; Ivanová-Šalingová - Maníková, 1983; Štefancová, 2013]

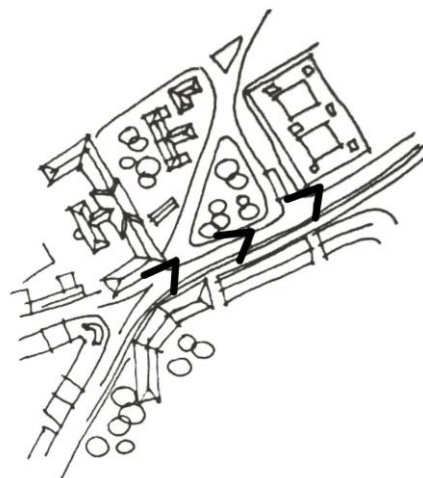
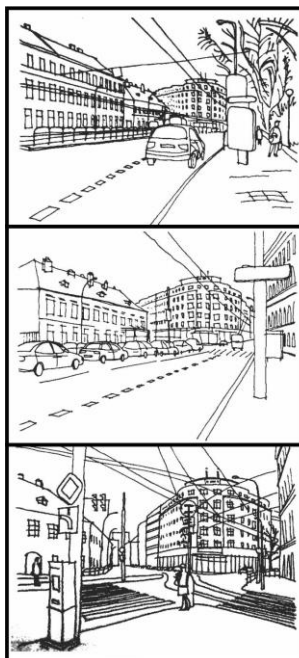
266 SEKVENCIA

statický grafický výstup záberov z jedného priestoru na definovanej trase v postupnom slede za sebou. Obrazová sekvencia ulice je priestorové zobrazenie najčastejšie z uzlových alebo charakteristických priestorov orientované jedným smerom, ktoré vidíme pri postupnom absolvovaní trasy. [Kardoš, 1996; Kavan-Trnkus, 1974; Ohno a kol., 1995]

Americké námestie v Bratislave

- Sekvencia so zakreslením 3 pohľadov do situácie s naznačeným zorným miestom a uhlom a k nim prislúchajúce 3 perspektívne pohľady.

Sekvencia zachytáva dominantnú dopravnú funkciu námestia, jeho dynamiku a identitu prostredia.

267 SCHÉMA

Výstižné znázornenie dokumentujúce základnú koncepciu, ktorá slúži na stručné vyjadrenie súvislostí a uľahčenie prezentácie. Medzi základné urbanistické schémy patrí schéma funkcií, prevádzky, kompozície, vegetácie a ťažiskových verejných priestorov. Schéma je vždy zameraná na podstatné skutočnosti a vizuálne využíva vysokú mieru abstrakcie. Pozri aj abstrakcia. [Štefancová, 2013; Uffelen, 2013; Wejchert, 1977]

268 SCHWARZPLAN

pôdorysné zobrazenie sídelnej štruktúry, v ktorom je objektová skladba zobrazená z pohľadu zhora jednoliatou farbou (najčastejšie čiernou farbou) v kontraste k priestorom (zobrazených najčastejšie bielou farbou). Schwarzplan môže byť objektový, keď je zobrazený prostredníctvom jednotlivých objektov, alebo blokový, keď je zobrazený prostredníctvom

urbanistických blokov, v ktorých sú napr. vnútrobloky graficky zanedbané a farbené kompletne s budovami. Schwarzplan zóny/sídla sa používa ako mapový podklad pre tvorbu schém na vysvetlenie komplexného návrhu. Termín schwarzplan sa z nemčiny neprekladá, nakoľko sa doposiaľ nenašiel vhodný slovenský ekvivalent rovnakého významu. Pozri aj bloková skladba, objektová skladba.

[Götz a kol., 2010; Pešková a kol., 2019]

Schwarzplan mesta Rožňava objektový

Schwarzplan mesta Rožňava blokový

Schwarzplan výseku bratislavskej mestskej časti Nové Mesto - vľavo je princíp základnej hmotovo-priestorovej štruktúry, ktorý člení priestory a zástavbu, vpravo je schwarzplan analytickým podkladom, v ktorom sú navyše zobrazené trávnaté, vegetačné a vodné plochy.

269

SÍDELNÁ KAŠA

rozvolnená forma urbanistickej štruktúry, ktorá je protikladom kompaktného, funkčne zmiešaného mesta krátkych vzdialeností. Sídelná kaša (angl. urban sprawl) je charakteristická nekonceptnosťou, riedkou zástavbou s monofunkčnými zoskupeniami nákupných centier, administratívnych objektov a obytnej zástavby. Špecifickým problémom je riedka forma obytnej zástavby na predmestí, kde neexistuje (alebo nie je rešpektovaný) územný plán. Jednotlivé budovy (prevažne rodinné domy) sú rozmiestnené monotónne bez tradičných mestských ťažiskových verejných priestorov a bez dostatočne

dimenzovanej občianskej vybavenosti a služieb (škôlky, školy, obchodov). Následkom výstavby sídelných kaší je miznutie ornej pôdy, strata mestskosti a rastúca závislosť od individuálnej automobilovej dopravy.

[Hnilička, 2005; Krier, 2001; Tachieva, 2010]

270

SÍDELNÁ SÚSTAVA

zoskupenie miest a obcí vyznačujúce sa špecifickými vzájomnými vzťahmi. Sídelné sústavy môžu vznikať na monocentrickej alebo polycentrickej báze. V monocentrických je ťažiskom sídelnej sústavy jadrové mesto tvoriace správne, spoločenské, ekonomické a vybavenostné centrum. V polycentrických sídelných sústavách sú tieto funkcie rovnomerne prerozdelené medzi viacero miest a obcí, respektíve dochádza k špecializácii jednotlivých miest a obcí na určitú funkciu. Sídelné sústavy možno vnímať v rôznych dimenziách – od úrovne kontinentov až po úroveň zoskupenia menších vidieckych obcí.

[Hrůza, 1977]

271

SÍDELNÝ ÚTVAR

priestorovo oddelené obývané zoskupenie bytových objektov, vrátane hospodárskych objektov, dopravnej a technickej infraštruktúry. Ide o najvšeobecnejší pojem zahŕňajúci ako skupinové formy osídlenia, tak aj jednotlivé obce, mestá, prípadne ich časti. Sídelný útvar môže označovať celú aglomeráciu rovnako ako mesto, vidiecku obec (dedinu), osadu, samotu, či jednotlivé mestské časti. Pozri aj obec, mesto, sídlo.

[Doruľa a kol., 1997; Götz, 2010; Hrůza, 1977]

272

SÍDLO

priestorovo oddelené, obývané zoskupenie bytových objektov, vrátane hospodárskych objektov, dopravnej a technickej infraštruktúry. Pojem sídlo býva nesprávne zamieňaný s pojmom obec. Pozri aj obec.

[Doruľa a kol., 1997; Görner, 2015; Götz, 2010; Hrůza, 1977; Vitková-Kováč, 2012]

273

SÍDLISKO

obytný súbor (skupina obytných súborov) realizovaný podľa princípov moderného urbanizmu, ktorého základným znakom je urbanistická štruktúra popierajúca tradičné hmotovo-priestorové a funkčno-prevádzkové usporiadanie mesta. hoci sídliská z historického hľadiska vznikali najmä v druhej polovici 20. storočia, v období hromadnej bytovej výstavby, v zmysle tejto definície môžeme aj niektoré v súčasnosti realizované obytné súbory nazvať sídliskami. Naopak, niektoré sídliská môžu postupnou premenou stratiť toto pomenovanie.

[Doruľa a kol., 1997; Götz, 2010; Halás-Džupinová, 2007; Hrůza, 1977; Kohout, 2016; Melcerová, 2013; Moravčíková a kol., 2001; Pouš-Hlásny, 2010; Šimková a kol., 2004; Žak, 2009]

274 SILUETA

ortogonálny priemet obrysu sídla, alebo jeho zonálnej časti, resp. kontúra panoramatického prejavu sídla. Silueta je svojím dvojrozmerným charakterom vyjadrenia protipólom zobrazenia urbanistickej štruktúry v pôdoryse. Silueta sídla zachytáva všetky kompozičné kategórie uplatnené v hmotovo-priestorovej štruktúre sídla a stáva sa nadradeným zobrazením a základom poznania jeho charakteristickej identity. Siluetu nemožno nakresliť z nadhľadu, nakoľko charakteristické prvky identity sa stratia v štruktúre.

[Hruška, 1957; 1958; 1972; Rozmanová-Gajdíková, 2016]

Silueta Bratislavy dokumentuje významné dominanty mesta – hrad, Dóm Sv. Martina a výškovú hladinu centra mesta.

275 SITUÁCIA

jeden z prvých výkresov projektovej dokumentácie, ktorý rieši umiestnenie stavieb a objektov na pozemku, prípadne v území. Situácia v mierke zóny predstavuje ortogonálny pohľad zvrchu na riešené územie. Dokumentuje pohľad zhora na strechy objektov spolu s tieňmi, ktoré zachytávajú výškovú hladinu zástavby. V legende situácie sa značia okrem stavieb a drobnej architektúry aj ťažiskové priestory, ulice a námestia spolu s legendou povrchov a terénov. Situácia v mierke verejného priestoru môže predstavovať ortogonálny pohľad zvrchu alebo môže byť dokumentovaná pôdorysom 1. NP dotknutých objektov, ktoré tvoria riešený verejný priestor. V tomto prípade sú pôdorysy objektov vykresľované v podrobnosti mierky 1 : 500 a dokumentujú zjednodušenú formu dispozície.

[Gramblička, 1998]

276 SLUM

chudobná obytná štvrť s nízkou životnou úrovňou, pozostávajúca z provizórnych alebo ošarpaných stavieb s minimálnou, alebo žiadnou technickou infraštruktúrou. najčastejšie ide o neformálne – živelne zakladané obytné štvrte, lokalizované na okrajoch rýchlorastúcich veľkomiest, zriedkavejšie vo vnútornom meste, prípadne územia so schátranou historickou zástavbou. Slumy obyčajne obývajú imigranti, ktorí hľadajú v mestách lepšie životné podmienky, no ešte nenašli svoje sociálne uplatnenie. Pre slumy sa v rôznych oblastiach sveta používa rôzne označenie: favelas (Brazília), villas miserias (Argentína), barridas (Peru), osady (Slovensko) a iné.

[Buchtelová a kol., 2008; Smatanová, 2004]

277 SLUŽBY

hospodárska činnosť v sídle, ktorá zabezpečuje a uspokojuje potreby jeho obyvateľov, resp. návštevníkov. Služby nemajú

hmotnú podstatu a patria k funkčným zložkám sídla. Môžu sa deliť na kolektívne a individuálne či komerčné a nekomerčné. Medzi základné služby v mierke zóny a verejného priestoru zaradujeme napr. kaderníctva, opravovne, cestovné kancelárie, čistiarne a pod. Služby sú zložkou občianskej vybavenosti, a preto sa graficky značia odtieňmi fialovej farby. [Števková, 2009]

278 SMERNÝ (informatívny) (územný plán)

nezáväzný, informatívny, podávajúci doplňujúcu informáciu na vytvorenie komplexného obrazu. Smerná časť územnoplánovacej dokumentácie má svoju textovú i grafickú podobu (podľa aktuálnej legislatívy sa smerná časť označuje už ako informatívna časť). Obsahom smernej časti sú napr. základné údaje, širšie vzťahy, vyhodnotenie doterajšej územnoplánovacej dokumentácie, vyhodnotenie funkčno-prevádzkovej, hmotovo-priestorovej, sociálnej, ekonomickej, ekologickej štruktúry riešeného územia, stanovenie urbanistickej koncepcie rozvoja územia, zdôvodnenie a vysvetlenie navrhovanej územnoplánovacej dokumentácie a pod. vrátane základných výkresov. Aj keď v smernej časti nie sú záväzné požiadavky podliehajúce striktnému dodržaniu, vzhľadom na záujmy územia je vhodné sa so smernou časťou oboznámiť a v čo najväčšej miere ju rešpektovať.

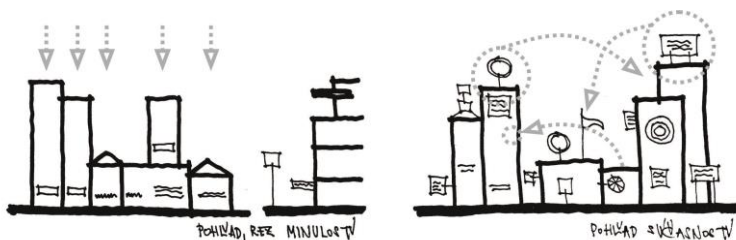
[Zákon č. 50/1976 Z. z.; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

279 SMOG (reklamný, urbánny, vizuálny)

vizuálny smog predstavujúci zmes vizuálne rušivých (dráždivých) prvkov (reklám, nevhodných farebných riešení fasád a pod.) s potenciálne negatívnym dopadom na psychickú pohodu človeka.

[Ivanová-Šalingová-Maníková, 1983; Shore, 2012]

V minulosti boli prevádzky služieb a obchodu označované (a reklamované) priamo na fasáde nad vstupom do alebo v tesnej blízkosti obchodu. V súčasnosti reklamné pútače nezodpovedajú polohe ani označeniu obchodných prevádzok a sú neúmerne umiestňované vo verejnom priestore, čím spôsobujú „reklamný smog“.

280 SOCIOLOGIA

veda o spoločnosti, ktorá sa zaoberá skúmaním spoločenských javov, spoločenských vzťahov a zákonitostami medzi nimi. V skúmaní spoločnosti sa sociológia prelína s ďalšími spoločenskými vedami – históriou, politológiou, etnológiou, ekonómiou, psychológiou a pod. Sociológia skúma súčasnú spoločnosť s výhľadom do budúcnosti a psychológii poskytuje

poznanie, ktoré jej umožňuje vnímať širšie súvislosti. Ako samostatná vedecká disciplína vznikla v polovici 19. storočia. Pozri aj psychológia.
[Pešeková, 2006; Petříková-Kusý, 1999; Schmeidler a kol., 2001; Štefancová, 2013]

281 SOLÁRNY URBANIZMUS

tvorba sídelných štruktúr založená na princípe efektívneho aktívneho alebo pasívneho využívania energie zo slnka. Pasívne spôsoby (orientácia a tvarovanie objektov, odrazivé a akumulčné schopnosti materiálov a pod.) sa využívali pri stavbe miest už od nepamäti. V súčasnosti sa čoraz intenzívnejšie využívajú aj aktívne spôsoby využívania slnečnej energie (fotovoltaika, solárne panely). Medzi najznámejšie súčasné realizácie opierajúce sa o princípy solárneho urbanizmu patria napríklad Solar City Linz – Pichling, obytný súbor Am Schlierberg vo Freiburgu, obytná zóna Nieuwland v Amersfoorte a mnohé ďalšie.
[Legény, 2012; Legény-Morgenstein, 2015]

282 SPEVNENÉ PLOCHY

všetky exteriérové plochy riešeného územia okrem vegetačných zelených a zastavaných plôch. Spevnenými plochami sú terasy a chodníky, vydláždené priestranstvá, automobilové komunikácie a plochy statickej dopravy a pod. Index spevnených plôch (Isp) vyjadruje pomer medzi spevnenými plochami a celkovou výmerou riešeného územia. Pozri aj index, koeficient.
[---]

283 SPRACOVATEĽ

fyzická alebo právnická osoba, ktorá spĺňa požiadavku odbornej kvalifikácie a autorizácie podľa osobitného predpisu na spracovanie územnoplánovacích podkladov a územnoplánovacej dokumentácie.
[Zákon č. 138/1992 Z.z.; Zákon č. 200/2022 Z. z.; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

284 STAVBA

stavebná konštrukcia postavená stavebnými prácami pevne spojená so zemou. K stavbám patria napr. stavby dopravnej infraštruktúry a technickej infraštruktúry, stavby určené na vybavenosť v oblasti výchovy a vzdelávania, sociálnych služieb, zdravotnej starostlivosti a verejnej správy, stavby určené na výrobu, ochranu kultúrneho dedičstva, historického dedičstva, prírodného dedičstva a ochranu a tvorbu krajiny a stavby určené na rozvoj alebo ochranu územia štátu, regiónu, obce alebo zóny vymedzené v územnoplánovacej dokumentácii.
[Zákon č. 200/2022 Zz.]

285 STAVBA MIEST

v súčasnosti málo používané alternatívne pomenovanie pre urbanizmus. Kým v niektorých krajinách toto pomenovanie pretrváva dodnes (Rusko - gradostroitel'stvo, Nemecko - Städtebau), u nás sa ustálil pojem urbanizmus, ktorý chápeme

nielen ako odbor zaoberajúci sa výstavbou miest, ale aj vidieckych sídiel a organizácie sídelnej štruktúry v širších regionálnych súvislostiach. Pojem stavba miest sa u nás v súčasnosti používa najmä v kontexte historického vývoja osídlenia – dejiny stavby miest. Pozri aj urbanizmus.

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Neubauer, 2010; Svetlík, 1978; Scruton, 2012]

286

STAVEBNÁ ČIARA

regulačný prvok používaný v územnom plánovaní na bližšie definovanie požiadaviek na umiestnenie stavby. Graficky sa obyčajne značí červenou hrubou čiarou, pričom priebeh čiary predstavuje záväznú líniu styku stavby s upraveným terénom. Presná charakteristika stavebnej čiary býva bližšie špecifikovaná v predmetnej územnoplánovacej dokumentácii (možné ustúpenie od stavebnej čiary, vzťah stavebnej čiary k parteru či vyšším nadzemným a podzemným podlažiam a pod.). Základný rozdiel medzi stavebnou čiarou a hranicou umiestnenia stavby je, že kým stavebná čiara určuje kde sa stavať „musí“, hranica umiestnenia stavby určuje pokiaľ sa stavať „môže“.

[Kováč et al., 2022; Vyhláška č. 392/2023 Z. z.]

287

STATICKÁ
DOPRAVA

nepohyblivé, stojace dopravné prostriedky. Pod statickou dopravou sú spravidla myslené parkujúce osobné automobily na uliciach, vo verejných priestoroch, parkovacích domoch, podzemných garážach a na záchytných parkoviskách.

[Ivanová-Šalingová-Maníková, 1983; STN 73 6110; Vyhláška č. 94/2004 Z. z.]

288

STAVEBNÁ
UZÁVERA

rozhodnutie, ktorým sa dočasne zakazuje, alebo obmedzuje stavebná činnosť v určitom území. K rozhodnutiu o stavebnej uzávere dochádza najmä v prípadoch, ak by stavebná činnosť mohla sťažiť, alebo znemožniť budúce využívanie územia alebo jeho organizáciu podľa pripravovaného územného plánu. Detaily o možnom rozsahu a dĺžke stavebnej uzávery podrobne špecifikuje stavebný zákon.

[Gramblička, 1998; Zákon č. 50/1976 Z. z.; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

289

STREŠNÁ KRAJINA

strešný reliéf sídla, ktorý charakterizuje jeho identitu, individualitu a pôsobenie vonkajšieho obrazu v rovine jeho striech. V prípade solitérneho objektu sa používa pojem „piata fasáda“ (strecha). Ďalším z používaných pojmov z nadhľadu je „vrtuľníkový urbanizmus“, ktorý charakterizuje navrhovanie zóny spôsobom, kedy je výtvarný princíp vnímateľný jedine z veľkej výšky a návštevník ho z horizontu chodca nemá ako definovať.

[Liptai, 2005; Scruton, 2012]

rytmický rad solitérnej vysokej mestskej zelene/stromov vysadený pozdĺž ulice, obyčajne popri cestnej komunikácii s cieľom segregovať pešiu a automobilovú dopravu a zatriktívniť priestor. Obdoba stromoradia ako hmotovo-priestorového prvku kompozície je stĺporadie. Stromoradie a stĺporadie sú architektonické motívy, ktoré umožňujú členiť či organizovať aj rozsiahly priestor, akcentovať ho a prepožičať mu určitý spoločenský či neutrálne výtvarný význam. Ako doprovod hlavných kompozičných osí a námestí, nástupných čestných dvorov alebo spojnic dvoch oddelených architektonických objektov je slávnostný symbolický architektonický prostriedok, odvodený zo stĺporadií egyptských a gréckych chrámov a agor. [Gécová, 2012; Koucký a kol., 2014; Nový, 1996, Štefancová, 2013]

proces, pri ktorom sa obyvatelia veľkomiest alebo metropol sťahujú z centrálnych lokalít sídla na jeho okraje. Suburbanizácia je jednou z dezurbanizačných tendencií, pri ktorej dochádza k sťahovaniu stredných sociálnych vrstiev obyvateľstva mimo centra mesta/aglomerácie s cieľom nájsť lepšie a lacnejšie bývanie najmä v rodinných domoch. Ťažiskovým prejavom rezidenčnej suburbanizácie je prímestská zóna a vidiecke sídla v aglomerácii. Suburbanizácia má výrazné ekonomické, sociálne a environmentálne dôsledky. Pri nízkej hustote zástavby bývania v rodinných domoch dochádza k úpadku verejnej hromadnej dopravy, narušeniu tradičných vidieckych sídelných štruktúr, vznikajú uzavreté komunity závislé od dochádzky osobným automobilom do zamestnania, školy, za vybavenosťou i kultúrou. Charakteristickým prejavom suburbanizácie je sídelná kaša. Suburbanizácia sa začala prejavovať v 20. rokoch 20. storočia vo Veľkej Británii a USA. Pozri aj dezurbanizácia, sídelná kaša. [Hrůza, 1977; Prinz, 1999; Šveda-Šuška, 2019]

opak verejného priestoru (pozri verejný priestor). Vonkajšie ohraničené prostredie v zastavanom území vrátane prvkov jeho vybavenia, ktoré je v majetku a správe fyzickej alebo právnickej osoby, respektíve viacerých osôb, ktoré neumožňujú jeho aktívne využívanie všetkými obyvateľmi a návštevníkmi daného územia. Súkromný priestor býva spravidla oplotený a uzamknutý, alebo inak označený, pričom k vstupu a vykonávaniu aktivít v súkromnom priestore je potrebný súhlas majiteľa. Medzi charakteristické súkromné priestory patria pozemky rodinných domov, súkromné záhradky, átriá súkromných objektov a podobne. Keďže hranica medzi súkromnými a verejnými priestormi nie je vždy jednoznačná, pre priestory, ktoré sa nachádzajú na pomedzí týchto dvoch protikladov sa zaužíval pojem poloverejný priestor. Pozri aj poloverejný priestor, polosúkromný priestor. [Doruľa a kol., 2020; Gebuľa, 2024; Hertzberger, 2012]

293**SUPERBLOK**

urbanistická typológia zástavby reprezentovaná objektami usporiadanými do tvaru podobnému bloku extrémnych rozmerov, ktorý predstavuje výraznú tvarovo vymedzenú hmotovo-priestorovú jednotku nezávislú na tradičnom uličnom systéme. Superbloky sú často usporiadané do skupín, ich charakteristickým znakom je silný hmotovo-priestorový koncept. Superbloky podobne ako iné typologické druhy zástavby typické pre sídliská, popierajú tradičné blokové priestorové usporiadanie - zreteľné oddelenie verejných a poloverejných priestorov. Pozri aj sídlisko. [Hrůza, 1977; Kohout, 2013; 2016]

294**SUPERURBANIZÁ-
CIA**

urbanizačná tendencia založená na extrémnych prejavoch vertikálnej alebo horizontálnej koncentrácie miest s cieľom dosiahnutia vysokého stupňa urbanity. V priebehu 20. storočia sa superurbanizácia rozvíjala spoločne s ďalšími tendenciami v stavbe miest (satelitné a záhradné mestá, decentralizácia, dezurbanizácia, regenerácia miest), ako odozva na problémy priemyselného mesta. Superurbanizačné koncepcie sa opierajú o najnovšie technické poznatky v stavbe miest. Príkladmi plošnej formy superurbanizácie sú novozaložené mestá Chandigarh a Brasilia. Príkladom výškovej formy je Le Corbusierovo Súdobé mesto (Ville contemporaine), v ktorom navrhol sústrediť 3 milióny obyvateľov v 60 poschodových mrakodrapoch pri hustote zaľudnenia až 1000 obyvateľov na hektár. [Vodrážka, 2000]

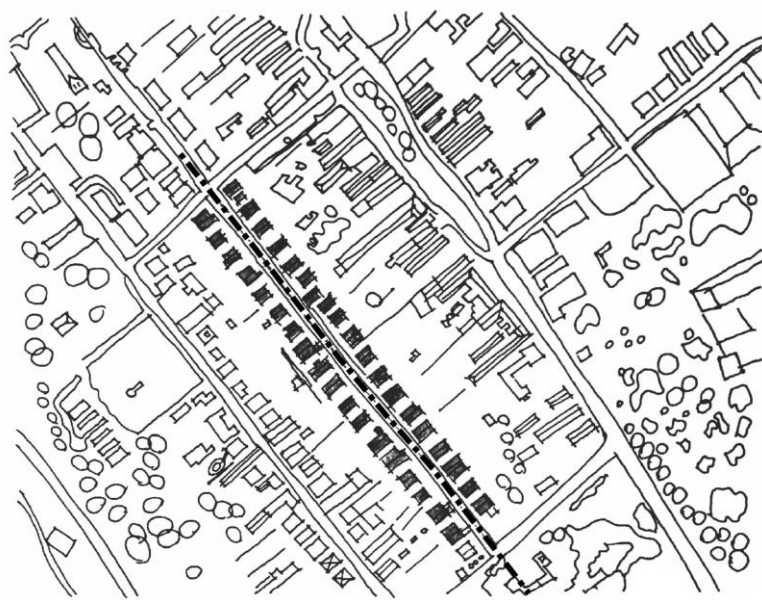
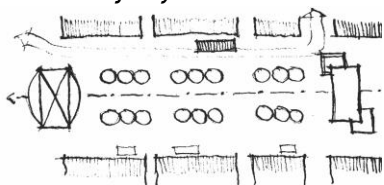
295**SYMETRIA**

polohová kategória urbanistickej kompozície, ktorá predstavuje súmernosť podľa jednej osi, viacerých osí alebo bodu (stredú súmernosti). uplatnenie symetrie v kompozícii pôsobí veľmi staticky, reprezentatívne a zvýrazní kompozičný účinok scény. Symetria je jedným z najjednoduchších prostriedkov výtvarnej jednoty a tradične je považovaná za prejav dokonalosti, vážnosti a monumentalitu. Protipólom symetrie je asymetria. [Hruška, 1957; 1958; Rozmanová – Gajdíkova, 2016; Trnkus, 1996]

Vpravo Bratislava, Rusovce, Ulica Pohraničníkov – príklad symetrie:

Kompozičná os ulice je rovnako osou symetrie, kde sú objekty rodinných domov pravidelne rozmiestnené aj vzdialené od uličnej čiary. Symetria je umocnená ukončením osi formou osovo-symetrickej budovy zdravotného strediska.

Dole – princíp symetrie zostáva aj keď fasáda objektu na osi nie je symetrická, resp. ak sa aj vo verejnom priestore objavia voľné objekty.

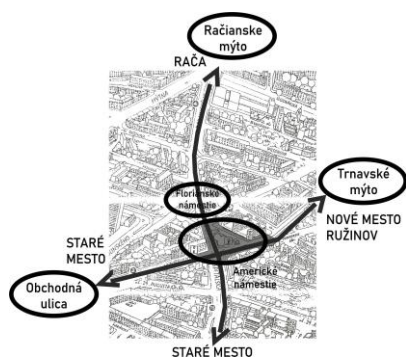

296

ŠIRŠIE VZŤAHY

výkres dokumentujúci širšie územné súvislosti a väzby riešeného územia k okolitému príslušnému územiu alebo v rámci celého sídla. Širšie vzťahy zahŕňajú funkčné, dopravné a hmotovo-priestorové vzťahy riešeného územia v rámci väčšieho celku.

[---]

Širšie vzťahy dokumentujú polohu Amerického námestia v štruktúre mesta Bratislavy. Naznačujú polohu v rámci sídla, okolité námestia a iné dôležité skutočnosti o prevádzke, doprave, kompozícii, vegetácii, či funkciách.

297

ŠKOLSTVO

funkčná zložka sídla, ktorá obsahuje objekty, zariadenia, plochy a areály materských, základných, špeciálnych, stredných a vysokých škôl a univerzít. Funkcia školstva sa spravidla graficky značí odtieňmi fialovej farby nekomerčnej občianskej vybavenosti.

[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983]

298

ŠPORT
A REKREÁCIA

funkčná zložka sídla, ktorá obsahuje športové haly a zariadenia, športové plochy, športoviská, ihriská a ich areály. Funkcia športu úzko súvisí s rekreáciou, pretože spoločne poskytujú radosť a pôžitok z cvičenia ako aj oddych. Šport sa spravidla graficky značí odtieňmi oranžovej farby.
[Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Schmeidler, 2001]

299

ŠTRUKTÚRA
(sídelná)

sústava skladobných prvkov a vnútorných vzťahov, ktoré organizujú zložky sídla do hierarchicky usporiadaného celku, ktorý sa prejavuje funkčnosťou a špecifickým vizuálnym charakterom. sídelnú štruktúru možno ďalej rozdeliť na zložky: hmotovo-priestorová štruktúra, funkčno-prevádzková štruktúra, sociálna a ekonomická štruktúra. systémovou podstatou sídelnej štruktúry je symbiotický vzťah dvoch jej základných množín: skladobných (objekty a plochy) a zväzujúcich (dopravná, technická, sociálna a imaginárna infraštruktúra).
[Šovčík, 1986; Trnkus, 1998]

300

ŠTÚDIA
(urbanistická,
urbanisticko-
architektonická,
územná)

urbanistická štúdia predstavuje urbanistickú víziu alebo novú koncepciu riešeného územia. Štúdia zároveň overuje podmienky zmien v území, posudzuje možnosti udržateľnosti a predkladá návrh a možné riešenia vybraných problémov v území. Štúdia je územnoplánovacím podkladom. Štúdia ďalej môže slúžiť aj ako spodrobnenie či overenie územného plánu a pri zmene a doplnkoch územného plánu. Urbanistická štúdia obsahuje analytickú časť (prieskumy a rozbor) vrátane problémového výkresu a návrhovú časť, ktorá rieši funkčno-prevádzkové aj hmotovo-priestorové usporiadanie navrhovanej štruktúry.
[Kavan – Trnkus; 1974; Meeda a kol., 2006; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

T

TECHNICKÁ
INFRAŠTRUKTÚRA

pozri infraštruktúra

301

TERASA/
PLATÓ

plochá otvorená časť stavby, najčastejšie strechy budovy so zábradlím určená a upravená na pobyt osôb. Terasy bývajú súčasťou systému verejných priestorov mesta. Verejné priestory na terasách môžu byť súčasťou širšieho konceptu mimoúrovňového riešenia segregácie pešej a automobilovej dopravy.
[Kováč, 2015; 2021; 2022]

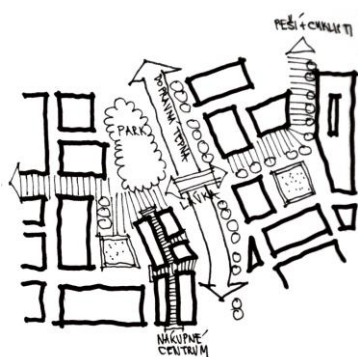
-
- 302** TERÉN zemský povrch – územie, pozemok, stavebná plocha. Úroveň terénu je v pôdoryse a reze označovaný ± 0 m a v reze sa kreslí hrubou čiarou, aby dokumentoval rozdiel medzi nadzemnou a podzemnou časťou objektu/ov a zároveň, aby „usadil“ objekt/zónu na výkrese.
[Campanario, 2012; Rozmanová-Gajdíková, 2016; Zell, 2009; Zibrin, 1988]
-
- 303** TIOP skratka pre „Terminál integrovanej osobnej prepravy“, ktorý reprezentuje združenú zastávku verejnej dopravy umožňujúcu prestup, spravidla „suchou nohou“, medzi železničnou osobnou dopravou a mestskou hromadnou dopravou, prípadne inými druhmi verejnej dopravy. Cieľom TIOPov je integrovať železničnú osobnú dopravu do systému mestskej hromadnej dopravy a celkovo tak zvýšiť efektivitu, komfort a atraktivitu verejnej dopravy v meste. Pri návrhu TIOPu je vhodné integrovať do jeho dopravnej funkcie aj funkciu občianskej vybavenosti a napojiť ho na systém ťažiskových verejných priestorov.
[Schreier, 2004]
-
- 304** TOPOGRAFIA podrobné grafické výškopisné a polohopisné zobrazenie formou topografickej mapy. Topografia je zároveň vedecko-technická disciplína, ktorá študuje povrch a povrchové útvary Zeme, opisuje ich tvary vlastnosti a rozmiestnenie. Úzko súvisí s kartografiou a mapovaním terénu.
[Andraščík, 2008-2022; Koucký et al. 2014]
-
- 305** TRANSFORMÁCIA funkčno-prevádzková alebo súčasne aj hmotovo-priestorová premena jestvujúcej degradujúcej alebo nefunkčnej urbanistickej štruktúry s cieľom opätovne využívať lokalitu pri nových spoločenských požiadavkách. Slovo transformácia sa najčastejšie spája s nefunkčnými lokalitami brownfieldov a ich ďalšou premenou na nové mestské štvrte. Pozri aj brownfield.
[Andraščík, 2008-2022; Buchtelová a kol., 2008; Per, 2012]
-
- 306** TRH/
TRHOVISTKO exteriérová plocha, na ktorej sa uskutočňuje verejný predaj najčastejšie domácich výrobkov alebo vypestovaných produktov ako sú napr. ovocie a zelenina, orechy, med, syry, mäso a údeniny, ovocné stromy a bylinky. Trh môže byť voľnou plochou alebo je tvorený samostatnými stánkami, ktoré bývajú prestrešené. Samostatný uzavretý a prestrešený objekt, v ktorom sa koná trh, nazývame tržnica.
[Buchtelová a kol. 2008; Brath, 1998; Lachmannová, 2014]
-
- 307** TYPOLÓGIA
(urbanistická) metóda klasifikácie foriem zástavby, typov štruktúr či iných urbanistických modelov na základe zhôd a rozdielov špecifických javov. Výsledkom typológie je systematizovaný
-

súbor konkrétnych typov zástavby a štruktúr na základe funkčno-prevádzkového alebo hmotovo-priestorového usporiadania. Napr. z hmotovo-priestorového hľadiska rozlišujeme dve základné formálne usporiadania sídiel – radiálno-okružný systém alebo rastrová pravidelná forma založenia sídla.
[Jehlík, 2016; Kaliská, 2002]

308 ŤAŽISKOVÝ VEREJNÝ PRIESTOR spoločenský a rekreačný

prepojený systém hlavných centrálnych verejných priestorov, spravidla námestí a ulíc, na ktorý hierarchicky nadväzujú ďalšie verejné priestory. Ťažiskový verejný priestor môže mať spoločenský alebo rekreačný charakter. Najvyššou kategóriou spoločenského verejného priestoru sú námestia, predpriestory a ulice a naopak, najvyššou kategóriou rekreačného verejného priestoru sú parky, mestské záhrady, cintoríny a pod. Systém oboch typov verejných priestorov sa vzájomne prepája a dopĺňa a ich rôznorodosť a pozícia v sídle by mali byť vyvážené. Pozri aj verejný priestor.

[Bašová – Štefancová, 2017; Carmona a kol., 2000; Kováč, 2010; Sopirová a kol., 2017; Wittmann; 2017]

Nielen veľké množstvo, ale aj spojitosť verejných priestorov prispôbených pre človeka je šancou na rozšírenie nemotorizovaného pohybu človeka v sídle. Aj zdanlivo bezvýznamné ulice či priestory môžu nájsť nové funkčné uplatnenie a impulz na svoju premenu. Vhodnou polohou OV (napr. nákupného centra) v meste napojením na pešie trasy a prepojením verejných priestorov možno obnoviť verejný život. Zobrazené nákupné centrum by poskytovalo služby a obchody širokému okoliu. Pri zhodnotení a vylepšení verejného prostredia by ho navštívili nielen cieľení návštevníci, ale aj okoloidúci, ktorí by ho nešli cielene navštíviť.

Mníchov – spoločenská atmosféra ťažiskového priestoru centrálného námestia počas pívneho sviatku „Oktoberfest“.

309 UDRŽATELNOSŤ

3 základné piliere udržateľnosti sú spoločnosť, životné prostredie a ekonomika. Udržateľnosť možno dosiahnuť len harmóniou a vyváženosťou týchto pilierov.

tvorba harmonického kultúrneho prostredia prostredníctvom efektívneho a k životnému prostrediu šetrného stavebného procesu, ale aj vyvážené a ekologické užívanie vytvorených verejných priestorov tak, aby neboli ohrozené potreby budúcich generácií. Medzi ciele udržateľnosti v urbanizme patria sebestačnosť urbánnych celkov (t. j. nezávislosť prísunu zdrojov); zameranie sa na bioregióny (zdroje na výstavbu a fungovanie mesta by mali pochádzať z priľahlých oblastí a snaha o uzatvorenie lokálneho kolobehu energie, vody, materiálov); princípy Ecocity; zavádzanie veľkoplošných zelených striech a fasád; ako i decentralizovaného vodného hospodárstva na zlepšenie klímy a miernenie výkyvov teplôt; efektívne využívanie plochy a zabraňovanie rozrastaniu sídiel do nezastavaných území; transformácia a prestavba jestvujúcich urbánnych území (opustených priemyselných areálov, prístavov, nefunkčných území...); presadzovanie niekoľkopodlažnej zmiešanej zástavby namiesto monofunkčných, riedko osídlených území s rodinnými domami; budovanie efektívnej dopravnej siete, ktorá zabezpečuje pešiu dostupnosť každej aktivity a redukuje automobilizmus; prioritou by mal byť peší pohyb osôb – podpora systémov pešej a cyklistickej dopravy (vytvorenie príjemného a bezpečného prostredia pre chodcov a cyklistov) a vytváranie optimálnych systémov mestskej vegetácie, pretože presadzovanie optimálnej miery vegetácie je udržateľné.

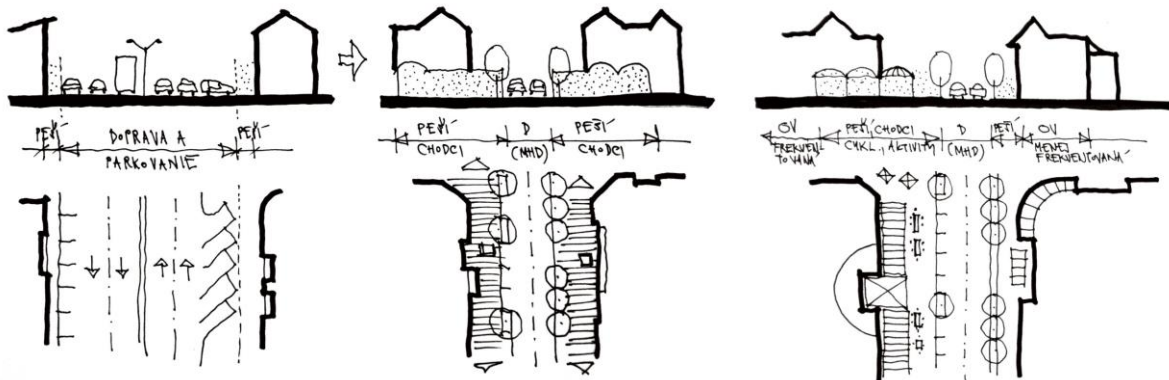
[Görner – Štefancová, 2021; Haas, 2012; Milošovičová, 2012; Štefancová, 2013; Turancová – Šubová, 2008]

310 ULICA

lineárny verejný priestor, hierarchicky druhý najdôležitejší spomedzi ťažiskových priestorov mesta (pozri námestie). Ulica je pevne ohraničeným alebo jasne vymedzeným spoločenským verejným priestorom, ktorý je súčasťou hierarchického systému (kostry sídla, pozri aj NĽS). Ulica prepája uzlové priestory (námestia, križovatky) a na základe množstva ľudí, funkcií a hmotovo-priestorovej štruktúry sa dá odhadnúť jej hierarchické zaradenie v systéme sídla. Ulica je aktívnou dynamickou formou verejného priestoru prostredníctvom toku návštevníkov, automobilov, MHD a pod. Cieľom návštevnosti ulice je prepájanie zón (dynamický presun štruktúrou sídla), spoločenský kontakt, stretávanie sa, pozorovanie pohybujúcich sa ľudí, návšteva exteriérových a interiérových funkcií, prevádzok či aktivít. Obdobnou formou priestoru ulice je nábrežie, ktoré je vymedzené zástavbou z jednej strany a vodným tokom z druhej strany (pozri nábrežie). Hierarchicky najvyšším typom ulice je mestský bulvár (pozri bulvár). Obytnou ulicou nazývame priestor, kde dominuje peší pohyb, aktivity

a pobyt v priestore nad automobilovou dopravou. Spomalenie automobilovej dopravy prostredníctvom zmeny šírky, dĺžky, či trasy automobilovej komunikácie zabezpečuje vyššiu mieru bezpečnosti a vyššiu pravdepodobnosť vzniku obytnej ulice typu „woonerf“ (pozri woonerf).

[Havaš, 1993; Hruška, 1958; 1959; 1985; Kardoš, 1996; Trnkus, 1996; Štefancová, 2013]

Príklady rôznych charakterov ulíc, v ktorých sa redukciou dopravy (obrázok vľavo) získava priestor na kvalitné prostredie pre život s aktivitami pre návštevníkov (obrázok v strede a vpravo).

311

ULIČNÁ ČIARA

regulatív využívaný v územnom plánovaní, ktorého cieľom je vymedziť priestor ulice, alebo verejného priestoru. Využitie tohto regulatívu má význam v situácii, keď je vhodné zreteľne vymedziť verejný priestor ulice, najmä ak je ulica (alebo jej časť) v súkromnom vlastníctve a potenciálne by hrozilo napr. vytvorenie súkromných oplotených priestorov, alebo iných zásahov, ktoré by redukovali rozsah verejného priestoru.

[Vyhláška č. 392/2023 Z.z.; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

312

UNIVERZÁLNE NAVRHOVANIE/ DIZAJN

navrhovanie fyzického prostredia, výrobkov, programov a služieb takým spôsobom, aby ich mohli v čo najväčšej miere využívať všetci bez nevyhnutnosti úprav. Základom univerzálneho navrhovania je zabezpečenie prístupnosti prostredníctvom 7 základných princípov: 1. rovnocennosti v užívaní (vyhnúť sa segregácii - nie vedľajší bezbariérový vstup ale spoločný pre všetkých), 2. flexibilita v používaní (možnosť výberu - schody alebo rampa), 3. jednoduché a intuitívne používanie (prehľadné riešenia, dobrá orientácia), 4. vnímateľné informácie (používať viaceré spôsoby zmyslového vnímania, multisenzorické expozície), 5. minimalizácia rizík a nebezpečenstva, 6. nízka fyzická námaha, 7. veľkosť a riešenie priestoru tak, aby bol použiteľný pre všetkých (pre deti, staršie osoby, rodičov s kočíkmi, vrátane osôb na vozíku). Iné alternatívne termíny označenia univerzálneho navrhovania používané celosvetovo sú "inkluzívne navrhovanie" (používa sa vo Veľkej Británii) alebo "navrhovanie pre všetkých" (používa sa v dokumentoch Európskej únie). Využitie primeraných úprav

a rekonštrukčných zmien na zabezpečenie prístupnosti priestoru nazývame debarierizácia priestoru, po ktorej priestor môžeme označiť ako bezbariérový. Debarierizácia sa týka vždy dodatočných úprav a zmien a pre novonavrhované objekty a verejné priestory platí termín prístupnosti.

[Čerešňová – Rollová, 2015; 2015; Rollová, 2013; Vyhláška č. 532/2002 Z. z.]

313

URBANISTICKÝ
UKAZOVATEĽ

merateľný kvantitatívny údaj (parameter) vypovedajúci o intenzite využitia určitého územia (sídla, zóny, súboru, parcely a pod.). Urbanistické ukazovatele sú vyjadrené formou podielu, indexu, alebo počtu. Najfrekventovanejšími urbanistickými ukazovateľmi sú: zastavanosť (alternatívne index zastavanosti), index podlažných plôch, priemerná podlažnosť, podiel vegetačných plôch (alternatívne index vegetačných plôch), počet bytov, počet obyvateľov a hustota zaľudnenia. Urbanistické ukazovatele sa uplatňujú v územnom plánovaní aj v urbanistickom výskume. V územnom plánovaní sú súčasťou prieskumov a rozborov (analýz) riešeného územia, ako podklad na vyhodnotenie sociálnych, ekonomických a územno-technických charakteristík urbanistických štruktúr. Zároveň sa v územnoplánovacej dokumentácii využívajú ako regulačné nástroje (v tomto prípade slúži urbanistický ukazovateľ na určenie maximálnej, alebo minimálnej intenzity využitia územia, respektíve jeho cieľového stavu). Medzi regulačné nástroje tohto typu patria regulatívy zastavanosti, podlažných plôch, výšky zástavby, vegetačných plôch, ekoindexu, vodopriepustných plôch a podobne. Urbanistický výskum sa štúdiom parametrov zaoberá predovšetkým s cieľom určiť ich optimálne alebo limitné hodnoty a poskytnúť tak vedomostnú základňu na územné plánovanie.

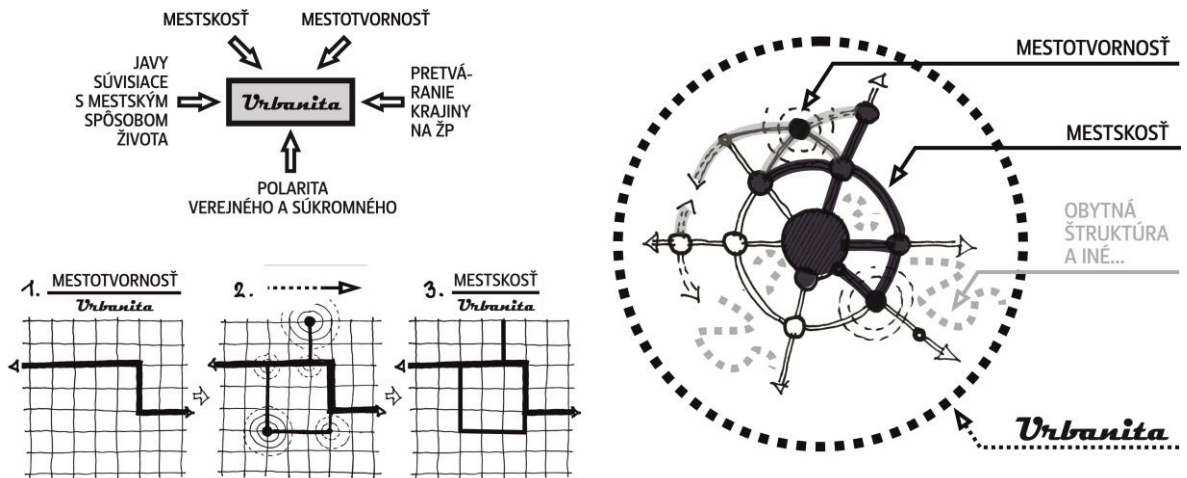
[Doruľa a kol., 1997; Kováč-Komrska, 2005; Vitková, 2008]

314

URBANITA

širší pojem pre všetky javy a stavy súvisiace s mestom. Urbanita je spoločným menovateľom pre mestskosť, mestotvornosť, javy súvisiace s mestským spôsobom života, pretváranie krajiny na životné prostredie, polaritu verejného a súkromného a pod. Urbánnosť znamená „prináležiaci mestu“. Vzhľadom na definície pojmov mestskosť a mestotvornosť platí zásada, že „všetko, čo je mestské je urbánne, ale nie všetko urbánne je aj mestské“ (definícia vystihuje rôzne stupne urbanity). Pozri aj mestskosť a mestotvornosť.

[Buchtelová a kol., 2008; Hruža, 1977; Reháčková-Pauditšová, 2006; Štefancová, 2012; 2013]

Znázornenie hierarchických rozdielov medzi mestskosťou, mestotvornosťou a urbanitou.

315 URBANIZÁCIA

v širšom kontexte proces formovania a rozvoja mestského spôsobu života, v užšom zmysle označenie pre sústreďovanie obyvateľov do miest a tým rast počtu obyvateľstva žijúceho v mestách.

[Buchelová a kol. 2008; Hruška 1985; Hrůza, 1977; Štefancová, 2013]

316 URBANIZMUS

odbor na rozmedzí výtvarnej tvorby, technického riešenia a vedeckej práce súvisiaci s tvorbou ľudských osídlení, najmä však s tvorbou sídel. Zjednodušene urbanizmus znamená tvorbu mestotvorných štruktúr alebo priestorový rámc architektúry. V súčasnosti málo používané alternatívne pomenovanie pre urbanizmus je stavba miest. V bežnej praxi sa urbanizmom veľmi nesprávne označuje návrh urbanistickej štruktúry ako napr. „návrh urbanizmu rieši obytnú štruktúru...“ alebo „urbanizmus novonavrhnutej zóny vytvára 3 lokality...“ Slovo urbanizmus v tomto kontexte treba správne nahradiť pojmom koncept, koncepcia alebo štruktúra.

[Hruška 1985; Kardoš 2014; Meeda a kol., 2006; Svetlík, 1978; Štefancová, 2013; Trnkus, 1998]

317 ÚROVNŮVÝ

križujúci sa v jednej rovine. Úrovňové dopravné riešenie je takým riešením, pri ktorom sa dve (alebo viac) komunikácií v bode križenia vzájomne pretínajú (sú vedené v jednej výške). Úrovňové riešenia križovatiek sú konštrukčne jednoduchšie a podstatne frekventovanejšie ako mimoúrovňové (pozri mimoúrovňový). Limitujúcim faktorom úrovňových riešení je ich dopravná priepustnosť a bezpečnosť. S ohľadom na dopravné požiadavky sa vyvinulo viacero typov úrovňových dopravných križovatiek. Pri dopravne vyťaženejších úrovňových križovatkách sa spravidla používajú semaforey, prípadne závary, v dôsledku čoho dochádza striedavo k obmedzeniam dopravy

v závislosti od smeru, respektíve druhu dopravy (napr. keď idú pešiaci, autá stoja a naopak).
[STN 73 6110; Vyhláška č. 94/2004 Z. z.]

-
- 318** UTÓPIA idealistická, neuskutočiteľná predstava, návrh, alebo plán. Názov Utópia je odvodený od rovnomenného diela Thomasa Mora. Utopické myšlienky sa často spájajú so zámerom vytvoriť dokonalé spoločenské zriadenie, prípadne sa zaoberajú riešením iných celospoločenských problémov, pričom sa nezriedka dotýkajú aj stavby miest. Význam utópií spočíva najmä v hľadaní progresívnych ideí, ktoré môžu byť v budúcnosti realizované, alebo môžu pozitívne ovplyvniť zmýšľanie budúcich generácií.
[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Mitchell, 2004]
-
- 319** ÚZEMIE vymedzená časť zemského povrchu, oblasť alebo priestor osobitnej charakteristiky, ktoré patrí určitému spoločenstvu alebo má špecifický význam pre komunitu. Špecifickými územiami sú chránené územia (napr. vtáčie územie).
[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Lynch, 2004]
-
- 320** ÚZEMNÉ KONANIE správne konanie, ktorého výsledkom je vydanie územného rozhodnutia o konkrétnom využití pozemku na stanovený účel. Hlavnou podmienkou vydania územného rozhodnutia je, aby navrhovaná zmena v území bola v súlade s územným plánom obce a územným plánom zóny (ak je spracovaný). Ďalšími podmienkami sú predloženie dokumentácie, ktorá zohľadňuje podmienky určené v týchto plánoch a ktorá obsahuje všetky zákonné náležitosti. Účastníkom územného konania je navrhovateľ, inštitúcie (orgány štátnej správy) a občania, ktorých vlastnícke alebo iné práva k pozemkom alebo stavbám vrátane susedných pozemkov a stavieb môžu byť stavbou dotknuté.
[Gramblička, 1998; Zákon č. 201/2022 Z. z.]
-
- 321** ÚZEMNÉ PLÁNOVANIE súbor činností, ktoré usmerňujú priestorové usporiadanie územia a funkčné využívanie územia v duchu zásad udržateľnosti. Pozri aj udržateľnosť.
[Šaman, 1986; Turancová – Šubová, 2008; Zákon o územnom plánovaní č. 200/2022 Z.z.]
-
- 322** ÚZEMNÉ ROZHODNUTIE záväzné rozhodnutie o umiestnení stavby na pozemku vrátane jej funkcie, prípadne ďalších podmienok (v záujme účastníkov konania) stanovené príslušným stavebným úradom. K územnému rozhodnutiu pripojí stavebný úrad overený situačný výkres (koordinačná situácia) so zakreslením predmetu územného rozhodnutia na podklade katastrálnej mapy. Pozri aj územné konanie.
[Gramblička, 1998; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

323**ÚZEMNO-
PLÁNOVACIA
DOKUMENTÁCIA**

súbor dokumentov (ďalej ÚPD) komplexne riešiacich urbanistickú a krajinnú koncepciu vymedzeného územia. ÚPD zosúladzuje záujmy a činnosti v území a určuje podmienky a regulatívy priestorového usporiadania a funkčného využívania územia. ÚPD obsahuje informatívnu a záväznú časť, ktoré majú textovú a grafickú formu. Hierarchicky sa člení na stupne, pri ktorých platí, že záväzná časť ÚPD vyššieho stupňa je záväzná pre nižší stupeň ÚPD:

- Koncepcia územného rozvoja Slovenska (najvyššia ÚPD)
- Koncepcia územného rozvoja regiónu,
- Územný plán mikroregiónu,
- Územný plán obce,
- Územný plán zóny (najnižšia ÚPD).

K ÚPD sa radia aj zmeny a doplnky ÚPD príslušného stupňa.

ÚPD je záväzným podkladom na rozhodovanie o stavebnom zámere podľa zákona o výstavbe a na povoľovanie činností podľa osobitných predpisov a na projektovú činnosť.

[Šaman, 1986; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

324**ÚZEMNO-
PLÁNOVACIE
PODKLADY**

dokumenty obsahujúce informácie o území alebo dokumenty overujúce respektíve navrhujúce možnosti rozvoja územia, ktoré majú textovú a grafickú formu. Územnoplánovacie podklady sú podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie, alebo overením možností pre budúci rozvoj lokality. Delíme ich na územnotechnické podklady a územné štúdiá. Územnotechnické podklady sú zamerané na popisovanie existujúceho stavu územia, zatiaľ čo územná štúdiá posudzuje možnosti budúceho využitia územia. Medzi územnoplánovacie podklady okrem toho patrí aj krajinný plán, dokumentácia ochrany prírody a krajiny, mapa povodňového ohrozenia, projekt pozemkových úprav, zásady ochrany pamiatkového územia (ak ide o pamiatkové územie), odvetvové koncepcie, prípadne ďalšie dokumenty.

[Zákon č. 200/2022 Z. z.]

325**ÚZEMNÝ GENEREL**

územnoplánovací podklad, ktorý podrobne rieši otázky vybranej zložky (zložiek) urbanistickej štruktúry (doprava, technická infraštruktúra, bývanie a pod.). Aktuálna legislatíva pojem územný generel spolu s urbanistickou štúdiou a územnou prognózou nahrádza spoločným pojmom územná štúdiá.

[Andraščík, 2008-2022; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

326**ÚZEMNÝ PLÁN**

skrátene ÚPN je jeden zo základných nástrojov územného plánovania, ktorý patrí do územnoplánovacej dokumentácie. Jeho cieľom je definovať urbanistickú a krajinnú koncepciu vymedzeného územia, zosúladiť záujmy a činnosti v území a určovať podmienky a regulatívy priestorového usporiadania a funkčného využívania územia. ÚPN sa skladá z textovej

a grafickej formy pričom obsahuje informatívnu a záväznú časť. Súčasťou grafickej formy záväznej časti ÚPN je regulačný výkres, ktorého obsahom je priestorová a funkčná regulácia rozvoja územia. Súčasťou textovej formy sú regulačné listy jednotlivých priestorovo-funkčných celkov územia. ÚPN je záväzným podkladom na rozhodovanie o stavebnom zámere podľa zákona o výstavbe a na povoľovanie činností podľa osobitných predpisov a na projektovú činnosť. Podrobnosť a obsah ÚPN závisí od stupňa územnoplánovacej dokumentácie (rozlohy a druhu územia, ktoré je predmetom jeho riešenia). V zmysle súčasnej legislatívy rozlišujeme územný plán mikroregiónu, územný plán obce a územný plán zóny. [Hrůza, 1977; Šaman, 1986; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

327 ÚZEMNO- TECHNICKÉ PODKLADY

územnoplánovacie podklady (pozri územnoplánovacie podklady), ktoré formou textu a grafiky popisujú skutočný stav územia platný v čase ich spracovania. Hovoria najmä o využívaní územia, jeho urbanistických hodnotách, stave a hodnotách krajiny a jej zložiek, obmedzeniach využívania územia z dôvodu vlastností a daností územia a o zámeroch na uskutočnenie zmien v území.

[Vyhláška č. 392/2023 Z. z.; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

328 UZLOVÝ PRIESTOR

strategický priestor kríženia kompozičných alebo dopravných osí, uzol, križovatka. Systém striedania ťažiskových uzlových a lineárnych priestorov mesta sa nazýva nosná ťažisková sústava (pozri NĽS). Uzlový priestor je ohnisko s dvojnásobným potenciálom než má ťažisková os. Návštevník doňho vstúpi a na ňom sa rozhodne, ktorým smerom sa vydá (má na výber viac ako 2 smery). Rôznorodosť uzlových a lineárnych priestorov vyvoláva odlišné pôsobenie. Inak vnímame lineárnu ulicu, ktorá je dynamická a inak statické námestie – uzol, ktorý nás núti zastaviť sa a pozorovať prostredie v pokoji.

[Kardoš, 1996; Lynch, 2004; Štefancová, 2013]

V

329 VALORIZÁCIA

komplexný proces formovania mestskosti (pozri mestskosť). proces valorizácie kontinuálne prebieha v sídelnej štruktúre, pričom sa štruktúra zhodnocuje a nadobúda vyššiu mieru mestskosti. Medzi základné procesy valorizácie patrí intenzifikácia, humanizácia, revitalizácia, kompletizácia a pod.

[Alexy, 1999; Baláž, 2007; Štefancová, 2013]

330 VARIANT

mierne modifikované (podobné) riešenie toho istého urbanistického problému poskytujúce možnosť výberu. V urbanistickej tvorbe sa najčastejšie stretávame s variantmi návrhu riešenia urbanistickej štruktúry, v ktorých koncepcia alebo dopravný systém zostáva nezmenený. Pozri aj alternatíva.

[Buchtelová, 2008; Calvino, 1993]

3 varianty návrhu urbanistickej štruktúry, v ktorých základný motív kostry relaxačných priestorov zostáva rovnaký a okolitá zástavba mení svoju skladbu a hustotu.

331 VEDUTA

významové priestorové zobrazenie mestskej štruktúry s typickými znakmi identity mesta (významnými objektmi, resp. dominantami v sídle). Veduty sú charakteristické priestorovou hĺbkou, veľkým množstvom detailov a grafickým prevyšovaním i zvýraznením významných objektov s čiastočnou idealizáciou. Počiatky maľovania vedút datujeme do 17. storočia, keď bol zobrazovaný panoramatický pohľad na sídlo znázornený spolu s erbom a písaným textom o meste.

[Andraščík, 2008–2022; Koch, 1975; Rozmanová–Gajdíkova, 2016]

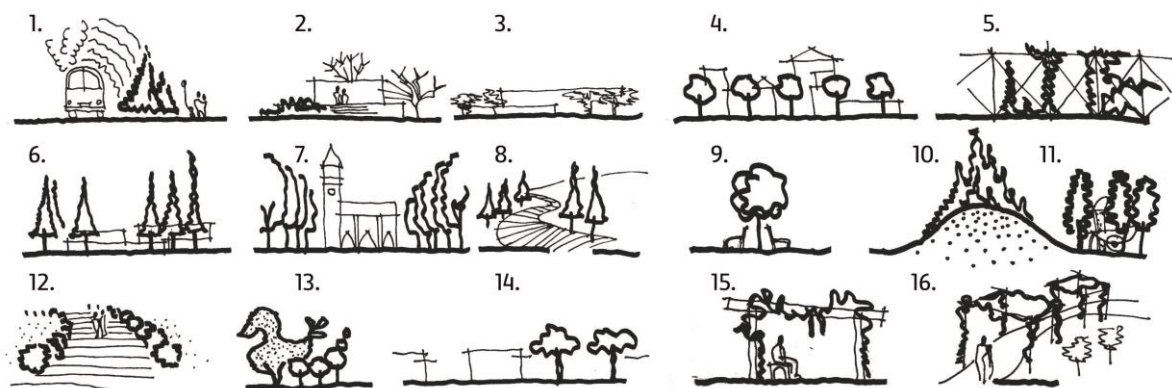
332 VEGETÁCIA

súbor organizovaných alebo aj neorganizovaných (náletová vegetácia) rastlinných spoločenstiev na určitom území. Sídlná zeleň je žánrovým označením pre systém vegetačných plôch a prvkov v sídle. Pojmy zeleň a vegetácia sú zaužívané a považované za synonymické. Oba výrazy reprezentujú prvky tvoriace „zelenú“ infraštruktúru sídiel, avšak urbánna vegetácia je správnejším výrazom na označenie plôch s vegetačnou pokrývkou lokalizovaných v urbánnom prostredí. Koncepciu sídelnej vegetácie tvorí systém plošných (parky, cintoríny, botanické záhrady), líniových (aleje, stromoradia) a bodových (významné solitéry, menšie parkové plochy a úpravy) prvkov.

[Komrska, 2008; Koucký a kol., 2014; Kremer, 1995; Reháčková, 2006; Rodrigéz, 2000]

Pri komponovaní rastlín (ale aj stĺpov a anorganických geometrických foriem) sa ich forma a rozmery môžu zámerne využívať na rôzne účely, ako je to znázornené na obrázku:

1. Tvorba fyzickej, vizuálnej alebo akustickej bariéry, 2. oživenie geometrie konštrukcie, 3. zdôraznenie horizontálnosti, 4. prírodné zjednotenie, 5. skrášlenie oplotenia, 6. kontrast k horizontálnosti, 7. zarámovanie pohľadu alebo otvorenie okna do krajiny, 8. tvorba slávnostného prostredia, 9. tvorba tienistých miest na posedenie, 10. umocnenie topografie, 11. zakrytie negatívnych vizuálnych pohľadov, 12. usmernenie ciest, 13. tvorba figúr, 14. tvorba priestoru, 15. formovanie pergol a interiérových stvárnení, 16. zdôraznenie peších trás a tvorba drobnej architektúry.

333 VELKOMESTO

mesto s viac ako 100 000 obyvateľmi. Na Slovensku sa nachádzajú dve veľkomestá – Bratislava a Košice, vo svete je viac ako 2500 veľkomiest. So stúpajúcim počtom obyvateľov žijúcich v mestách silnie trend, ktorý presadzuje definíciu veľkomesta ako sídla s viac ako 500 000 obyvateľmi.

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977]

334 VEREJNÝ PRIESTOR

vonkajšie ohraničené prostredie v zastavanom území vrátane prvkov jeho vybavenia, ktoré je voľne prístupné a aktívne využívané všetkými obyvateľmi a návštevníkmi daného územia a to buď nepretržite alebo s časovým obmedzením (niekedy označované aj ako verejné priestranstvo). Medzi verejné priestory patria predovšetkým námestia, ulice, nábrežia, parky, ihriská a podobne. Na formovaní charakteru verejného priestoru sa podieľa viacero atribútov: hmotovo-priestorové a funkčno-prevádzkové riešenie, majetkovo-právne vzťahy, zodpovednosť za vybavenie a údržbu, miera spoločenskej kontroly, všeobecne zaužívané konvencie vo vzťahu k priestoru a ďalšie. V širšom ponímaní možno medzi verejné priestory zaradiť aj interiérové priestory, ktoré spĺňajú charakteristiku verejného priestoru. Známym príkladom vnímania spojitosti exteriérových a interiérových verejných priestorov je Nollhiho Veľký plán Ríma z roku 1748. Opakom verejného priestoru je priestor súkromný (pozri aj súkromný priestor). Keďže hranica medzi verejnými a súkromnými priestormi nie je vždy jednoznačná, pre priestory, ktoré sa nachádzajú na pomedzí týchto dvoch protikladov sa

zaužíval pojem poloverejný priestor (pozri aj poloverejný priestor). V českej literatúre je ekvivalentom slovenského pojmu „verejný priestor“ slovo „veřejný prostranství“. Pozri aj ťažiskový verejný priestor.

[Carmona a kol., 2000; Hrůza, 1977; Melková, 2014; Hertzberger, 2012; Sopiřová a kol., 2017; Štefancová, 2013; Wittmann, 2017; Zákon č. 200/2022 Z. z. Zákon o územnom plánovaní]

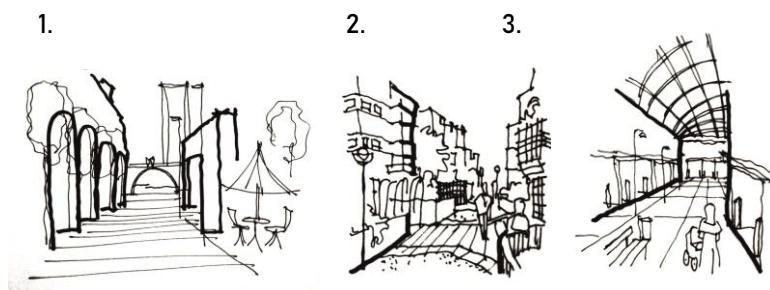
Tri príklady priestoru, ktoré sú voľne prístupné návštevníkom.

Podľa atmosféry a kompozície

1. spoločenský verejný priestor

2. relaxačný alebo obytný verejný priestor

3. polosúkromný priestor nákupného centra.

335 VIDIECKE SÍDLO

sídlo alebo zoskupenie sídiel s počtom obyvateľov do 2000 s tradične prevažujúcou funkciou poľnohospodárstva alebo s obytnou funkciou prepojenou na prírodu. Charakteristikami vidieckeho sídla je nízka zástavba aj zastavanosť, autentická miestna architektúra a vidiecky spôsob života (pozri aj vidiek). Vidiecky typ osídlenia, ktorého štruktúru charakterizuje sídelná a hmotová rozvoľnenosť, územná nekompaktnosť, funkčná nekomplexnosť, pešia dostupnosť a ruralita, nazývame dedina.

[Hrůza, 1977; Kaliská, 2002; Löw-Wittmann-Dohnal, 2022; Sopiřová, 2001; 2004; Vitková-Kováč, 2012]

336 VIDIEK

územie mimo mestského osídlenia charakterizované nižšou hustotou zaľudnenia (menšou ako 150 obyvateľov/km²) tradične zamerané na poľnohospodárstvo, súčasne zamerané na spôsob života prepojeného s prírodou, inou sociálnou štruktúrou a chovom hospodárskych zvierat.

[Buchta, 2017; Buchtelová a kol., 2008; Gebuľa, 2024; Hrůza, 1977; Sopiřová, 2001; 2004]

337 VIZUALIZÁCIA

priestorové trojrozmerné zobrazenie, ktoré nie je skicované voľnou rukou, ale vzniká pomocou počítačovej podpory. Cieľom realistických počítačových vizualizácií je simulovať dojem skutočného interiéru alebo exteriéru pre lepšiu predstavivosť pozorovateľa. Pozri aj perspektíva, priestorové zobrazenie.

[Pazylbekova, 2016; Pešková – Svatoš – Kašpar, 2019; Zell, 2009]

338 VNÚTORNÉ MESTO

časť územia mesta obklopujúca centrum, ktorá disponuje funkčne zmiešaným mestským charakterom zástavby, vyššou intenzitou a kompaktnosťou zástavby, jasne definovanými verejnými priestormi a hierarchicky usporiadanou štruktúrou. Vnútorne mesto je ohraničené vonkajším mestom, ktoré plynulo

prechádza do periférie a suburbií (zázemia mesta). Pozri aj vonkajšie mesto, predmestie.

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Smatanová, 2018; Trnkus, 1999]

339

VNÚTROBLOK

vnútorný uzavretý alebo polouzavretý priestor mestského bloku využívaný predovšetkým obyvateľmi tohto bloku, v ktorom je pokojné prostredie oddelené od rušných ulíc s dominantnou funkciou vegetácie, detských ihrísk a v negatívnom prípade s funkciou parkovania. Vnútrobloky v obytnej štruktúre predstavujú veľký potenciál, pretože umožňujú vznik bezpečných kontrolovateľných priestorov pre hry detí, krátkodobý pobyt v zeleni a spoločenský kontakt susedov. Vnútrobloky na sídlisku medzi panelovými domami sú na rozdiel od priestorov v tradičnej blokovej zástavbe otvorené a ťažko identifikovateľné. Z urbanistického hľadiska nemôžeme hovoriť jednoznačne o vnútroblokoch, ale stále je vnútorný priestor definovaného urbanistického bloku chápaný ako pobytová oddychová plocha s charakterom vnútrobloku, kde sa nachádzajú detské ihriská, parkové formy vegetácie a výbehy pre psov. Pozri aj pseudoblok, superblok.

[Brath, 2001; Hruška, 1957; Carmona a kol., 2010; Smatanová a kol., 2018]

340

VODA
/VODSTVO
/VODNÉ PLOCHY
/VODNÉ PRVKY

esenciálne dôležitý fenomén plniaci rôzne funkcie v meste ako sú dopravná, ekologická, rekreačná, kompozičná, technická a pod. Studne zásobovali obyvateľstvo pitnou vodou až kým sa nezačali využívať podzemné a nadzemné distribučné systémy. Fontána je symbolom prapôvodnej studne a predstavuje špecifický atraktívny prvok verejného priestoru. Vodné prvky delíme na prírodné a umelé. K prírodným vodným prvkom patria jazerá, jazierka, rieky, potoky, moria, minerálne pramene a dažďové záhrady. K umelým vodným prvkom patria fontány, bazény, kanály a studne. Fontány môžu byť tečúce, stojaté, picie, striekacie (chrliče), vaporizačné (rozprašovacie), vodné steny a prvky, kaskády.

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Štefancová-Görner, 2017]

341

VONKAJŠIE MESTO

časť územia mesta ohraničená vnútorným mestom a perifériou, ktorá disponuje obytným a funkčne zmiešaným charakterom, nižšou intenzitou a kompaktnosťou zástavby, menej definovanými verejnými priestormi a rôznorodou formou štruktúr. Vonkajšie mesto je ohraničené perifériou, ktorá plynulo prechádza do suburbií (zázemia mesta). Pozri aj vnútorné mesto, predmestie.

[Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977; Smatanová, 2018]

VYBAVENOSŤ

pozri občianska vybavenosť

342**VYHLIADKOVÝ BOD**

pohľadové stanovisko v sídle alebo v jeho okolí, z ktorého je možné vnímať diaľkové vizuálne prepojenie sídelnej štruktúry s významnými prvkami identity, ktoré dodávajú vnútornej atmosfére sídla zážitkovú hodnotu. Špeciálnym typom vyhladkového bodu je panoramatický bod, z ktorého možno vnímať diaľkový „malebný pohľad“ a zažiť hodnoty celej panorámy sídla – nielen obrazu mesta, ale aj hodnoty krajinného a kultúrneho kontextu v priestore. Vysoko hodnotené sú vyvýšené vyhladky umiestnené na okraji s posedením, poprípade ohraničené na jednej strane so zábradlím, o ktoré sa môže užívateľ oprieť a odkiaľ môže sledovať dianie v priestore. [Miková–Paulíková–Pauliniová, 2010; Rozmanová–Gajdíková, 2016]

343**VÝROBA**

komplex zariadení a plôch určených na výrobu produktov, jedna zo základných funkčných plôch zastavaného územia sídla. Funkcia výroby najčastejšie zahŕňa všetky priemyselné odvetvia výroby vrátane ich logistického zázemia (skladov a dopravných zariadení), ako aj poľnohospodársku výrobu (s výnimkou poľnohospodárskej pôdy). Výroba bola jednou z prvých funkčných zložiek, ktoré sa vyčlenili z bývania pod vplyvom rozvoja manufaktúr a neskorších tovární v priemyselných mestách 19. storočia. V dôsledku vysokých nárokov na dopravu, ako aj negatívnych dopadov na funkciu bývania (hluk, exhaláty) bola postupne funkcia výroby vytlačená na okraj miest. Napriek ekologizácii výroby a zámerom minimalizovať negatívne dopady funkčnej segregácie integrovaným akceptovateľných zložiek výroby do funkčne zmiešaného územia, ostáva výroba naďalej prevažne oddelenou funkciou v rámci sídelnej štruktúry, ktorú spravidla označujeme sivou farbou. [Buchtelová a kol., 2008; Hrůza, 1977]

344**VÝTVARNÉ DIELO**

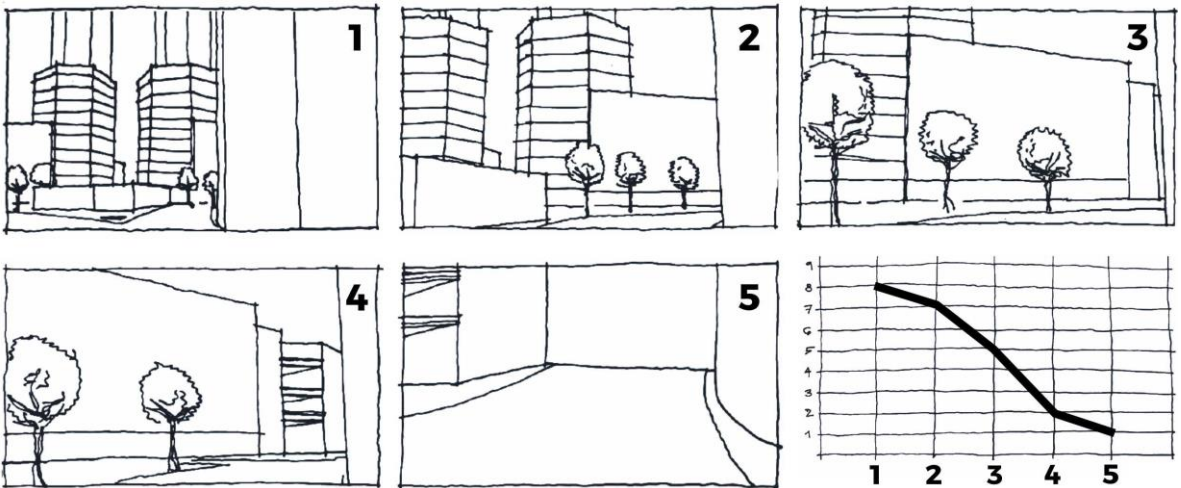
umelecké dielo vytvorené tvorivou činnosťou umiestnené v exteriéri s cieľom akcentovať, vytvoriť príjemné pobytové prostredie alebo dodať identitu a zapamätateľnosť priestoru. Medzi najčastejšie výtvarné diela vo verejnom priestore patria sochárske diela, plastiky a reliéfy umiestňované samostatne alebo ako súčasť fontán, fasád, stĺpov a pod. Výtvarné diela, môžu mať edukačnú, informačno-orientačnú ako aj približovacia funkciu, ako napr. kovové plastické modely zmenšených stavieb, alebo urbanistických štruktúr. Zmyslom modelov nielen pre deti a zrakovo postihnutých je priblížiť priestor ako aj základné architektonické formy prostredníctvom dotykov. [Brath, 2001; 2011; Kardoš, 2006; 2014; Nový, 1996]

grafické vyjadrenie hodnoty subjektívneho priestorového zážitku v analyzovanej časti verejného priestoru. Krivka vznikne grafom, kde sa na osi x označujú jednotlivé zorné miesta a na osi y sa udáva bodová hodnota vnímania v rozsahu od 1 (min) po 10 (max).

[Kardoš, 2014; Wejchert, 1978]

Kazimierz Wejchert v r. 1977 vytvoril 10 bodovú stupnicu hodnôt zážitku v tejto interpretácii:

1. Jednotvárne prejavy štruktúr bez výrazu a s ohraničeným pohľadom.
2. Jednotvárne prejavy (scenérie) opakujúcich sa prvkov, oživené skupinami so zaujímavým výrazom v priestore sa prejavujúcimi urbanistickými detailmi.
3. Jednoduché skupiny s výrazovou kvalitou a s priehľadmi, ktoré signalizujú alebo sčasti naznačujú priestorové nadväznosti.
4. Charakteristické štruktúrálnе zoskupenia s priestorovou diferenciaciou a nadväznosťami.
5. Rozsiahlejšie zoskupenia štruktúr a priestorov, ale bez výrazných stavebných alebo priestorových dominánt.
6. Urbanistické štruktúry s charakteristickým prejavom prvkov, ktoré majú vyšší spoločenský význam.
7. Urbanistické štruktúry s charakteristickými a zaujímavými priehľadmi a so súbormi, ktoré majú dominantný priestorový prejav.
8. Urbanistické štruktúry v charakteristickom priestorovom kontexte a s dominantami vyššieho priestorového spoločenského významu.
9. Komplexné prejavy urbanistických štruktúr s komponentami dominujúcimi mestskej priestorovej štruktúre.
10. Komplexné a jedinečné prejavy urbanistických štruktúr, ktorých dominanty zásadne determinujú obraz mesta, jeho siluetu a panorámu.

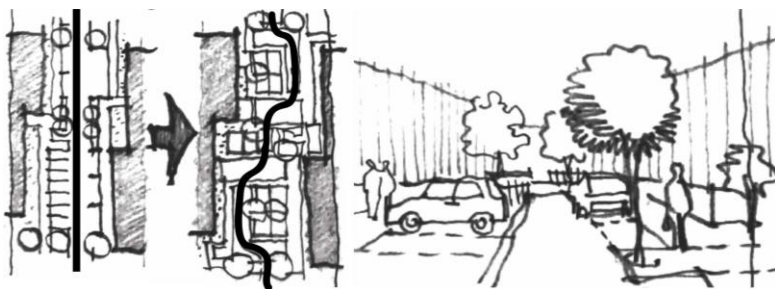

Príklad hodnotenia pohľadov vnímania pri prechode verejným priestorom, kde pohľad 1 je charakteristicky najzaujímavejším (8 bodov) a pohľad 5 celkovo nezapamätateľným (1 bod). Vzdialenosť zorných miest je v situácii vždy rovnaká. Krivka v príklade postupne klesá tým, že sa v priestore neobjavujú nové priehľady a kompozičné zaujímavosti.

346 WOONERF

obytná zóna charakteristická zdieľaným verejným priestorom ulice medzi pešími, cyklistami a automobilovou dopravou. Názov woonerf pochádza z holandčiny, v preklade znamená obytný priestor. Prvé woonerfy realizované v Holandsku a Flámsku (Belgicko) v 70. rokoch 20. storočia aplikovali súbor prostriedkov zdieľania verejného priestoru, upokojujúceho dopravy a znižovania rýchlosti automobilov s cieľom rozšíriť pešákmi využívaný verejný priestor ulice. [Prinz, 1999]

Príklad rekonštrukcie ulice s prioritou automobilovej dopravy na obytnú ulicu s prioritou peších. Vodič motorového vozidla nemá priamu trasu prejazdu ulice, ale musí sa „vyhýbať“ prekážkam vo forme vegetácie, pobytových ostrovčekov či zaparkovaných áut, čím veľmi spomalí rýchlosť a neovplyvní príjemnú atmosféru prostredia.

Z

347 ZADRŽIAVANIE VODY v sídle, krajine

environmentálne opatrenie, pri ktorom sa systémom vodozadržných opatrení úmyselne zachytáva dažďová voda, čím sa výrazne znižujú extrémne počasia súvisiace s nadmerným suchom alebo naopak, s častým výskytom povodní. Vodozadržné opatrenia zamedzujú povrchovému odtoku dažďovej vody z územia a zlepšujú jeho vodnú bilanciáciu. Vodozadržné opatrenia sú totožné s protieróznymi opatreniami a zachytávaním dažďa na mieste, aby sa obmedzilo spájanie kvapiek dažďa do nekontrolovateľného povodňového prúdu. Medzi základné opatrenia patria plytké rigoly, využitie svahových depresí ako vsakovacích a vodozadržných plôch, budovanie vsakovacích jám, drobné prehrádzky, využívanie meandrov vodných tokov a celý systém „zelenej infraštruktúry“ – obnova a revitalizácia mokradí, výsadba funkčnej vegetácie, ktorá podporuje výpar vody, budovanie retenčných nádrží, jazierok a dažďových záhrad ako aj zelených striech. Pozri aj dažďová záhrada. [Gécová, 2012; Gehl, 2012; Kováč, 2013]

348 ZASTAVANÁ PLOCHA

pôdorysný priemet častí objektu (budovy), nachádzajúcich sa nad úrovňou upraveného terénu do vodorovnej roviny. Do zastavanej plochy sa nezapočítava pôdorysný priemet markíz,

služobní, předložených schodů, balkonů a podobně. V případě většího objektů lze stanovení zastavěné plochy zjednodušit na plochu půdorysného přímetu prvního nadzemního podlaží. To platí pro případy, ak vyšší podlaží konzolovité nepřesahují přes 1. NP, nebo v prvním podlaží nie je pasáž. Špecifickým prípadom sú objekty s podzemnými podlažiami, ktorých pôdorysný prímet vystupuje za hranice pôdorysného prímetu nadzemných podlaží. Tieto plochy sa spravidla tiež započítajú medzi zastavané plochy (výnimočne spevnené plochy). V prípade, ak sa nad podzemnými zastavanými plochami nachádza vrstva substrátu s vegetáciou, niekedy sa v územnoplánovacej dokumentácii zvykne stanoviť koeficient umožňujúci započítať časť týchto plôch do podielu zelene.

[Vitková, 2008]

349

ZÁKONITOST'

vyšší urbanizační princip, jav alebo ustálené pravidlo, na základe ktorého možno objasniť a zdôvodniť funkčné, vývojové či vzťahové premeny urbanistickej štruktúry. Podľa prof. Alexyho sa zákonitosti diferencujú na zákonitosti rastu, zákonitosti pretvárania a zákonitosti vzťahové.

[Alexy, 1999; Brath, 2001]

ZÁHRADNÁ
ARCHITEKTÚRA

pozri krajinná architektúra

350

ZÁHRADNÉ MESTO

konceptia mesta založená na spájaní prvkov mesta a krajiny (vidieka). Za zakladateľa hnutia záhradných miest je považovaný Ebenezer Howard, ktorý ich opísal v publikácii „To-morrow. A Peaceful Path to Real Reform“ a knihe „Garden Cities of To-morrow“. Howard vykreslil idealizované záhradné mesto ako funkčne zónované mesto vymedzené železničným koridorom, na ktorý mal z vonkajšej strany nadväzovať priemysel a poľnohospodárstvo, z vnútornej strany zóna bývania rozdelená alejami s kostolmi a školami, v strede malo byť centrum s parkami a občianskou vybavenosťou. Záhradné mestá boli v zmysle Howardovho harmonogramu koncipované ako satelitné mestá vznikajúce okolo väčšieho centrálného mesta (pozri aj satelitné mesto). Prvým záhradným mestom, realizovaným podľa plánov architektov Raymonda Unwina a Barryho Parkera bolo Letchworth (1904 až 1914). Neskôr vznikali ďalšie mestá, predmestia a obytné zóny. Medzi najznámejšie realizácie patria anglické Hampstead Garden Suburb, Welwyn, Stevenage, Durham a Harlow, nemecké Hallerau, americké Radburn, či fínske Käpylä a Tapiola.

[Buchta, 2017; Hrůza, 1977; Rikwert, 2013; Vodrážka, 2000]

351

ZÁKON
(stavebný zákon)

právná norma alebo súbor právnych noriem najvyššieho orgánu štátnej moci (parlamentu), ktorá je nadradená ostatným

normám a právne vymedzuje základné úlohy a povinnosti územného plánovania alebo účastníkov stavby. Stavebný zákon používaný do roku 2022 bol Zákon z 27. apríla 1976 o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (iné názvy: Stavebný zákon, Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku). Aktuálna legislatíva stavebného zákona sa rozdelila na dva zákony z 27. apríla 2022 – Zákon o územnom plánovaní (Zákon 200/2022 Z. z.) a Zákon o výstavbe (Zákon 201/2022 Z. z.). [Zákon 50/1976 Z. z.; Zákon 200/2022 Z. z.; Zákon 201/2022 Z. z.]

352 ZÁSTAVBA

spôsob usporiadania objektov v územnom celku. Spôsobom sa myslí rozloženie objektov na pozemku, ich konfigurácia, výška a funkcia, vzájomné vzťahy aj poloha, orientácia voči svetovým stranám a medzi sebou navzájom, väzba na terén, intenzita, hustota zastavanosti a iné. Často sa používajú v tomto význame aj pojmy zastavanie, zastavanosť či zastavovací systém. Riešenie zástavby patrí medzi charakteristické znaky jednotlivých vývojových etáp stavby miest v histórii. [Hrůza, 1977; Smatanová-Vitková-Šeligová, 2018; Štefancová, 2013]

ZÁUJMOVÉ ÚZEMIE pozri riešené územie

353 ZÁVÄZNÝ (územný plán)

taký, ktorý je nutné dodržiavať. Vo vzťahu k územnému plánu obce sa dokumentácia člení na textovú časť a grafickú časť a obsahuje smernú a záväznú časť. V záväznej časti územnoplánovacej dokumentácie sa schvaľujú zásady a regulatívy v mierke regiónu, obce, alebo zóny. [Polomová a kol., 2011; Zákon č. 50/1976 Z. z.; Zákon č. 201/2022 Z. z.]

354 ZBERNÁ KOMUNIKÁCIA

komunikácia typu B (B1, B2, B3) s výhradne dopravno-spájacou a zbernou funkciou. V dopravnej urbanistickej hierarchii (A. rýchlostné, B. zberné, C. obslužné, D. prístupové) zberné komunikácie slúžia obyvateľom na základnú prepravu v rámci intravilánu. [STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

355 ZDIELANÝ PRIESTOR

urbanisticko-dopravný koncept zameraný na integrované a prístupné riešenie verejného priestoru pre všetkých. Zdieľaný priestor ruší koncept usporiadania tradičnej ulice a ponúka „bezobrubníkové“ riešenie priestoru, v ktorom si chodci a cyklisti regulujú prevádzku navzájom a zároveň ju regulujú aj motorovým vozidlám, ktoré majú v priestore svoj obmedzený režim s vnímaním prevahy pešej dopravy. Cieľom zdieľaného priestoru je vytvorenie pocitu bezpečného pokojného miesta so zmiešanými funkciami. V praxi to znamená odstránenie dopravných značiek, semaforov a obrubníkov (hraníc) medzi jednotlivými druhmi dopravy a existencia jediného dopravného

pravidla a to, prednosti sprava. Organizácia dopravy je založená najmä na očnom kontakte medzi vodičmi, chodcami a cyklistami. (anglicky: Shared Space)
[Gehl, 2012; Karndacharuk a kol., 2014; Ostakh, 2021]

356 ZELEŇ

žánrový výraz pre systém vegetačných plôch a vegetačných prvkov, pozri vegetácia.

357 ZHODA

vzťahová kompozičná kategória, ktorá vyjadruje zhodnosť, rovnomernosť, pravidelnosť alebo rovnocennosť vzťahov v urbanistickej kompozícii. Zhoda vnáša do štrukturálnych väzieb kompozície pokoj, ktorý je dôležitý pri vytváraní „pozadia/podnože“ iným nadradeným prvkom kompozície (akcent, dominanta, silueta, panoráma). Uplatnenie zhody na rozsiahlom území (napr. vo forme opakujúcich sa bytových domov) vedie k prílišnej monotónnosti. Protiklad zhody v urbanistickej kompozícii predstavuje kontrast (pozri kontrast). Kontrast a zhoda môžu byť obsiahnuté vo všetkých estetických kategóriách urbanistickej kompozície.
[Hruška, 1957; 1958; 1972; Rozmanová – Gajdíková, 2016; Trnkus, 1996]

Vľavo Bratislava, Staré Mesto, Zelená ulica – štrukturálna zhoda vo forme opakujúcich sa fasád susedných objektov, ktoré spoločne vytvárajú slohovú jednotu. Hore v strede Šancová ulica v Bratislave – opakujúci sa typ rodinného domu vytvára objektovú zhodu podobne ako hore vpravo – Bratislava, Rusovce, Laténska ulica.

358 ZJAZDNÝ CHODNÍK

primárne pešia prístupová komunikácia k objektu, ktorá slúži aj na zásah bezpečnostných a záchranných zložiek, na zásobovanie, krátke zastavenie vozidla a obsluhu obyvateľov. Zjazdový chodník sa navrhuje na miestach, kde objekt nie je priamo obsluhovaný z ulice, resp. z obslužnej alebo zbernej komunikácie (napr. objekty na pešej zóne). Šírka zjazdového chodníka je min. 3 m, nezapočítava sa do nej parkovací pruh. Zjazdový chodník dlhší ako 50 m musí mať na konci slučkový objazd alebo plochu umožňujúcu otáčanie vozidla.
[Mikoleit – Pürckhauer, 2011; STN 73 6110; Zákon č. 8/2009 Z. z.]

územnoplánovacia dokumentácia (pozri aj územnoplánovacia dokumentácia), ktorej cieľom je aktualizácia platnej územnoplánovacej dokumentácie (ďalej ÚPD) daného stupňa. Každá ÚPD je priebežne sledovaná a vyhodnocovaná príslušným orgánom územného plánovania, ktorý podľa potreby a na základe doručených podnetov rozhoduje o potrebe a rozsahu obstarávania zmien a doplnkov ÚPD alebo obstarávania novej ÚPD. Zmeny a doplnky ÚPD sa spracúvajú ako príloha ÚPD. V textovej časti sa zmeny a doplnky vykonávajú formou vloženia, nahradenia, alebo vypustenia slov a údajov. V grafickej časti sa vykonávajú vyznačením ich priemetu grafickými prostriedkami a opismi do príslušných výkresov. Po schválení zmien a doplnkov sa spracuje úplné znenie ÚPD v znení zmien a doplnkov.

[Vyhláška č. 392/2023 Z. z.; Zákon č. 200/2022 Z. z.]

územie zastúpené viacerými hlavnými funkčnými územiami ako je najmä územie občianskej vybavenosti a bývania, občianskej vybavenosti a nevýrobných služieb a územie výroby a nevýrobných služieb. Súčasťou zmiešaných území sú aj pozemky súvisiace s dopravnou a technickou infraštruktúrou, verejné priestory a prvky zelenej infraštruktúry. Funkcie zmiešaného územia na seba nadväzujú alebo navzájom spolupôsobia. Príkladom zmiešaného územia je mestské centrum, kde nájdeme široké spektrum funkcií bývania, práce (obchod, služby) a rekreácie (parky). Pozri aj polyfunkcia.

[Melcerová, 2013; Melcerová-Kollár, 2012]

časť urbanistickej štruktúry, ktorá sa vyznačuje určitým charakterom. Najfrekvencovanejšie sa pojem zóna používa v spojitosti s prevládajúcim funkčným využitím daného územia: obytná zóna, priemyselná zóna, rekreačná zóna, funkčne zmiešaná zóna a podobne. Okrem toho poznáme aj pešiu zónu (pozri pešia zóna), centrálnu mestskú zónu (pozri centrálna mestská zóna), pamiatkovú zónu (pozri pamiatková zóna), prímestskú zónu, zónu so špecifickou výškou zástavby a iné.

[Hrůza, 1977; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Kavan, 1983]

spôsob členenia mesta na celky vyznačujúce sa určitým charakterom. Zónovanie bolo uplatňované predovšetkým v rámci moderného urbanizmu a jeho snáh o funkčnú segregáciu, čím malo zabezpečiť vzájomné oddelenie základných funkcií (bývania, práce, rekreácie a dopravy) a zabrániť tak funkčným konfliktom. Postupným vývojom funkcie práce (posilnenie terciárneho a kvartérneho sektora), ako aj v reakcii na neželané následky funkčnej segregácie

(neudržateľné využívanie územia), sa od funkčnej zonácie upúšťa a presadzuje sa tvorba funkčne zmiešaných území. Delenie urbanistickej štruktúry na zóny sa však používa v urbanizme dodnes. Pozri zóna.

[Hrůza, 1977; Ivanová-Šalingová – Maníková, 1983; Kavan, 1983]

363 ZORNÉ MIESTO

miesto (bod) v priestore, ktoré je charakteristické prvkami identity a zapamätateľnosti danej urbanistickej štruktúry. Zorné miesta sú spravidla súčasťou nosnej ťažiskovej štruktúry (ulica, námestie, nábrežie a pod.). voľné rozmiestnenie lavičiek pozdĺž ťažiskovej osi neprináša také množstvo užívateľov, ako keď sa lavičky kumulujú v zornom mieste s výhľadom.

[Kratochvíl, 1996; Rozmanová – Gajdíkova, 2016]

364 ZORNÝ UHOL

uhol pohľadu, ktorý sa v situácii/pôdoryse obyčajne označuje písmenom „v“, pričom vrchol písmena stelesňuje návštevníka a písmeno smer a uhol jeho pozorovania. horizontálny parameter ľudského priestorového videnia je 22° až 120°, čo zodpovedá pôdorysnému uhlu kreslenia.

[Kavan-Trnkus, 1974; Kardoš, 1996]

Zorný uhol nie je iba smerom pohľadu, ale zachytáva aj uhol, pod ktorým sa návštevník presne pozerá. Pri pomyselnom predĺžení ramien uhla vieme v pôdoryse zachytiť presné body vymedzenia perspektívneho zobrazenia, preto ho nestačí nakresliť len šípkou. Na obrázku sú olemované možné a nevhodné spôsoby kreslenia zorného uhla.

365 ŽELEZNIČNÁ DOPRAVA / ŽELEZNICA

systém pozemnej dopravy tovaru a osôb po umelo vybudovanej železničnej spravidla koľajovej trati. Železničná doprava si pre svoju častú frekvenciu a množstvo prepraveného tovaru vyžaduje isté ochranné pásmo alebo inú formu izolačnej bariéry od mestských funkcií napr. formou izolačnej vegetácie alebo vhodného typu zástavby. Vývoj železnice v 19. a dlho aj v 20. storočí bol ukazovateľom priemyselného rozvoja. Rovnako aj v súčasnosti obce, ktoré majú svoju železničnú stanicu (alebo zastávku) majú pre investorov a potenciálnych obyvateľov vyššiu prioritu pre výber ako obce prístupné len autobusovou dopravou. Pojem „železnica“ označuje aj železničnú trať alebo súbor činností a zariadení spojených so železničnou dopravou.

[Hrůza, 1977; Schreier, 2004]

ZDROJE

LITERATÚRA A ONLINE PUBLIKÁCIE

ALEXANDER, Ch. - ISHIKAWA, S. - SILVERSTEIN, M.: A Pattern Language - Towns, Buildings, Construction. New York: Oxford University Press, 1977. 1172 s. ISBN 01-950-1919-9.

ALEXY, T. 1982. Rekonštrukcia sídiel. Bratislava: SVŠT, 1982. 181 p.

ALEXY, T. 1999. Vývoj a premena urbanistickej štruktúry. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, december 1999. 103s. ISBN 80-227-1306-6.

ALEXY, T. *Valorizácia mestotvorných urbanistických štruktúr*. konzultácia. Bratislava, 24.11.2011

ALFSEN, Ch. - DUVAL, A. - ELMQUIVIST, T. 2014. The Urban Landscape as a social-Ecological System for Governance of Ecosystem Services. In NIEMELÄ, J. ed. *Urban Ecology*. Oxford: Oxford University Press, 2014. s. 213-218. ISBN 978-0-19-964395-0.

ANDRAŠČÍK, R. - Ringier Slovakia Media s. r. o. 2008-2022. *Slovník cudzích slov*. Ringier Slovakia Media s. r. o., 2008-2022. Online

ANTAL, J., KUŠNÍR, L., SLAMENŇ, I., HAVRÁNKOVÁ, B. (1973). Abstrakcia a kreslenie architektonického priestoru. Bratislava: SNTL

A+t research group. *Why density?* Vitoria-Gasteiz: A+t research group, 2015. p. 60-93. ISBN 978-84-606-5751-4.

BACOVÁ, A. - SELCOVÁ, L. - PUŠKÁR, B. *Universal design principles in STN 73 4301 residential buildings and their application in applied research = Zásady univerzálneho navrhovania v STN 73 4301 bytové domy a ich uplatnenie v aplikovanom výskume*. In 14th Architecture in Perspective 2022 : proceedings of the International Conference. 02. - 03. 11. 2022, Ostrava, Česká republika = 14. Architektura v perspektíve, sborník příspěvků mezinárodní konference. 1. vyd. Ostrava : Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2022, S. 143- 147. ISBN 978-80-248-4646-0.

BACOVÁ, A. - PUŠKÁR, B. - VRÁBLOVÁ, E. *Nové modely bývania = Neue Wohnmodelle*. 1. vyd. Praha, ČR : Nakladatelství Gasset - Allan Gintel, 2015. 265 s. ISBN 978-80-87079-47-8.

BALULA, L. *The Novelty of Tradition: Creative Old Quarters at the Heart of Waning Cities*. Conference: 1st Global Conference - Urban Popcultures, Prague, Czech Republic, 8-10 March 2011. Figure 1 - Detail of the Nolli Map of Rome (1748).

BARTÁK, J. Podzemní urbanismus - řešení problematiky městské infrastruktury. 2007. Dostupné online (<https://www.casopisstavebnictvi.cz/clanky-podzemni-urbanismus-reseni-problematiky-mestske-infrastruktury.html>)

BAŠOVÁ, S. - ŠTEFANCOVÁ, L. Creative and Smart Public Spaces. In *International Journal of Liberal Arts and Social Science [elektronický zdroj]*. Vol. 5, No. 1 (2017), s. 17-33. ISSN 2307-924X.

BAŠOVÁ, S. - ŠTEFANCOVÁ, L. Creative parameters of urban spaces. In *International Journal of Arts and Commerce*. Vol. 5, No. 2 (2016), s. 54-68. ISSN 1929-7106.

BAŠOVÁ, S. - ŠTEFANCOVÁ, L. Mestské priestory príjemné pre peších. In *Public spaces [elektronický zdroj] : zborník abstraktov 2015, Prvá vedecká medzinárodná konferencia o verejných priestoroch v Bratislave, 20.-21.11.2014, Bratislava*. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2015, CD ROM, s. 7. ISBN 978-80-227-4355-6.

BAŠOVÁ, S. - ŠTEFANCOVÁ, L. Zážitková scéna urbánnej vegetácie nábreží. In *Krajinná architektúra a krajinné plánovanie v perspektíve. Zborník recenzovaných príspevkov vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou : Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou*

- a 19. kolokvium krajinárskych katedier. 1. -2. októbra 2015, Bratislava, Slovensko. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2015, S. 66-74. ISBN 978-80-227-4443-0.
- BARTKOVÁ, R. - VYŠINKA, J. 1980. *Zonální struktury*. Brno: SNTL, 1980. 234p. 413-33031.
- BERGHAUSER PONT, Meta. *Spacematrix. Space, Density and Urban Form*. Rotterdam: NAI, 2010. 279s. ISBN 978-90-5662-742-3.
- BALÁŽ, J. *Valorizácia hodnôt priemyselnej architektúry*. Dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, 2007. 188s.
- BOGDANOVIĆ, B. *Mesto a démoni*. Vydavateľstvo Ivan Štefánik, 2002. 191s. ISBN 80-968189-5-3.
- BOHÁČOVÁ, K. 2011. *Pavilón ako súčasť imidžu mesta: Osem problémov pri tvorbe pavilónu vo verejnom priestore*. In Alfa 03/2011. ISSN 2729-7640. s.38-43.
- BORODÁČOVÁ, S. 2015. *Generatívna architektúra. Analýza súčasného diskurzu digitálne riadenej architektúry*. Diplomová práca. Brno: Masarykova univerzita - Filozofická fakulta - Ústav hudební vědy, 2015. 102 s.
- BRATH, J. 2000. *Pešie zóny*. Bratislava: Slovenská technická univerzita vo Vydavateľstve STU, 2000. 117 S. ISBN 80-227-1300-7. 175 s.
- BRATH, J. 1998. *Urbanistický parter*. Bratislava: Slovenská technická univerzita vo Vydavateľstve STU, 1998. 117 S. ISBN 80-227-1044-X.
- BRATH, J. *Úvahy o architektúre, urbanizme i fenoméne človeka*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 2001. 164s. 71 obr. ISBN 80-227-1592-1.
- BUCHTA, S. *Premeny slovenského vidieka*. Modra, 2017. Online
- BUCHTELOVÁ, R. a kol. 2008. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2008. 1054 s. ISBN 978-80-10-01425-5.
- BUDKEOVÁ, B. - PUŠKÁR, B. Prvky tieniacej techniky v architektúre obytných domov. In *Energokoncepty I. Navrhovanie budov : vedecký seminár, Bratislava máj 2005 : STU v Bratislave FA, 2005, s.43-51*. ISBN 80-227-2341-X.
- CAMPANARIO, G. *The Art of Urban Sketching - Drawing on location around the world*. Beverly Massachusetts: Quarry, 2012.
- CALVINO, I. *Neviditeľné mestá*. Prel. Pavol Koprda. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Drewo a srd, december 2000. 107s. Prekl. z talianskeho originálu Italo Calvino: „Le città invisibili“ (1993). EAN 9788088965190. ISBN 80-88965-19-5.
- CARMONA, M. - TIESDELL, S. - HEATH, T. - OC, T. *Public Places Urban Spaces - The Dimensions Of Urban Design*. 2.vyd. New York: Architectural Press, 2010. 394s. ISBN 978-1-85617-827-3.
- CHILDS, M., C.: *Urban Composition. Developing Community through Design*. New York: Princeton Architectural Press, 2012. 144s. ISBN 978-1-61689-052-0.
- CZAFÍK, M. Aktuálna architektonická tvorba a obnova verejných priestorov vybraných panelových sídlisk. In *Komplexná obnova bytových domov 2018*. Budovy s takmer nulovou potrebou energie : zborník prednášok z XII. medzinárodnej odbornej konferencie. Podbanské, SR, 21. - 23. 11. 2018. 1. vyd. Bratislava : Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2018, S. 23-26. ISBN 978-80-972493-6-6.
- CZAFÍK, M. Fasáda ako výrazový prvok sociálneho bývania. In *Vplyv nových technológií a konštrukcií na tvorbu architektonických diel V : Medzinárodný vedecký zborník recenzovaných vedeckých prác*. 1. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2012, s.121-126. ISBN 978-80-227-3850-7.
- CZAFÍK, M. *Revitalizácia obytného prostredia bytových domov*. Bratislava: Vydavateľstvo STU SPEKTRUM STU, 2021. ISBN 978-80-227-5121-6.
- CZAFÍK, M. - GÖRNER, K. - ŠTEFANCOVÁ, L. Participation as an innovative method in architectural

- education. In *Global journal of engineering education*. Vol. 21, iss. 3 (2019), s. 227-232. ISSN 1328-3154 (2019: 0.509 - SJR, Q1 - SJR Best Q).
- ČEREŠŇOVÁ, Z. - ROLLOVÁ, L. *Implementation of inclusive strategies in education*. World Trans. on Engng. and Technol. Educ., 13, 3, 392-396 (2015).
- ČEREŠŇOVÁ, Z. - ROLLOVÁ, L. Universal Design: Methodology to Enhance Engagement of Students in Higher Education. In: *Hawkins, J. (Editor): Student Engagement: Leadership Practices, Perspectives and Impact of Technology*. 2015. Nova Science Publishers, pp 91-116
- DEBNAR, M. *Geto a naša dobiehajúca pamäť*. In .týždeň. 16/2009. s. 15.
- DORUĽA, J. a kol. 1997. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA, 1997. p. 636.
- DORUĽA, J. a kol. 2020. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Martin: Matica Slovenská, 2020. 957 s. ISBN 978-80-8128-261-4.
- DYKERS, C. *Open Prague: Roundtable Discussion: Prague Masterplan*. - prednáška (25.05.2012). Medzinárodná vedecká konferencia "reSITE 2012" 21.-27. máj, 2012 - Praha.
- BOHÁČOVÁ, Katarína. *Pavilón ako súčasť imidžu mesta : Osem problémov pri tvorbe pavilónu vo verejnom priestore*. In ALFA. Roč.16, č.3 (2011), s.38-43. ISSN 2729-7640.
- FERNÁNDEZ P., A. - MOZAS, J. *a+t magazines - Strategy Space (Landscape, Urbanism, Strategies)*. Issue no 37. Španielsko (Vitoria-Gasteiz): a+t architecture publishers, 2011. 168s. ISBN 978-84-615-2923-0. ISSN 1132-6409.
- FIALOVÁ, I. *Výskum a popularizace architektury*: habilitačná práca. Praha: FA ČVUT, 2011. 92s. *Filozofický slovník O-Z*. Praha: Nakl. Svoboda, 1985. 482s.
- FRAGNER, B. (ed.): *Průmyslové dědictví / Industrial Heritage*. Praha: ČVUT, 2008. 344 s. ISBN 978-80-01-04067-6. Dostupné na internete: <http://vcpd.cvut.cz/UserFiles/File/prumyslove.dedictvi-web.pdf>
- GAŠPAROVSKÝ, D. - POLOMOVÁ, B. *Generel verejného osvetlenia 7. časť : Návrhová fáza generelu osvetlenia 3 - Technické osvetlenie verejných komunikácií*. In Světlo. Roč. 24, č. 2 (2021), s. 26-29. ISSN 1212-0812 (2021).
- GATJE - ROBERT F.. *Great Public Squares*. New York: Norton and Company, 2010. 224s. ISBN 978-0-393-73173-6.
- GAVENTA, S. - BEAZLEY, M. *New Public Spaces*. London: Octopus Publishing Group Ltd, 2006. 208s. ISBN 184533 134 6.
- GAŽO, M. - HOLČÍK, Š. - ZINSER, O. *Bratislava pred 100 rokmi a dnes*. Bratislava: vydavateľstvo PT, 2003. 198s. ISBN 80-88912-45-8.
- GEBUĽA, K. *Súkromný, verejný, poloverejný a iný priestor*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Z Karolovej hlavy, 2024. 75s. ISSN 2222-8080.
- GÉCOVÁ, K. *Uplatnenie stromov v urbanizovanom prostredí*. In Alfa 1/2012. ISSN 2729-7640. 2012. s. 4-11.
- GEHL, J. *Města pro lidi*. 1.vyd. Brno: Vydalo Partnerství - program partnerství pro veřejná prostranství a Jan Gehl, 2012. 262s. Prekl. z anglického originálu Gehl, Jan: Cities for people. ISBN 978-80-260-2080-6.
- GEHL, J. *Život mezi budovami. Užívání veřejných prostranství*. 1.vyd. Brno: Nadace Partnerství - program partnerství pro veřejná prostranství a Jan Gehl, 2000. 202s. Prekl. z anglického originálu Gehl, Jan: Life between buildings. ISBN 80-85834-79-0.
- GEHL, J. - GEMZOE, L. *Nové městské prostory*. 1.vyd. Šlapanice: Vydavatelství ERA, 2002. 264s. Prekl. z dánskeho originálu Gehl, Jan, Gemzoe, Lars: Nye byrum. ISBN 80-86517-09-8.

- GROAT, L. - WANG, D. *Architectural Research Methods*. New York: John Wiley and Sons, 2002. 71s. ISBN 0-471-33365-4.
- GÖRNER, K. Úvod do urbanizmu a územného plánovania (grafická príloha). In GÖRNER, K. 2015. *Tvorba učebného textu. Základy urbanizmu a územného plánovania. Záverečná práca doplnujúceho pedagogického štúdia*. Bratislava: STU v Bratislave, 2015. 55 p.
- GÖRNER, K. *Intenzifikácia obytných súborov*. Dizertačná práca. Bratislava: Fakulta architektúry STU v Bratislave, 2016. 166 p.
- GÖRNER, K. Slovak housing estates and the accessibility of the key amenities. Case study Banská Bystrica. In *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*. 2017. no. 30, p. 51-63. ISSN: 1508-1117.
- GÖRNER, K. Regulácia a bilancovanie zelene v kontexte revitalizácie verejného priestoru, prípadová štúdia - ulica Československých tankistov, Záhorská Bystrica. In *Mestská časť Bratislava - Záhorská Bystrica ulica Československých tankistov*. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo SPEKTRUM STU, 2019, S. 66-71. ISBN 978-80-227-4878-0.
- GÖRNER, K. - KADÁŠOVÁ, Z. Ecoindex as a tool of regulation of the urban greenery in the public space. In SGEM 2019. 19th International Multidisciplinary Scientific GeoConference. Volume 19. Nano, Bio and Green - Technologies for a Sustainable Future : conference proceedings. Albena, Bulgaria, 30 June - 6 July, 2019. 1. vyd. Sofia : STEF 92 Technology, 2019, S. 441-448. ISSN 1314-2704. ISBN 978-619-7408-89-8.
- GÖRNER, K. - ŠTEFANCOVÁ, L. Vzájomný vplyv urbanistických parametrov udržateľnosti v dimenzii obytnej zóny. In *Urbanismus a územní rozvoj*. Roč. 24, č. 2 (2021), s. 16-24. ISSN 1212-0855 (2021).
- GÖTZ, D. - HAENSCH, G. - WELLMANN, H. *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Berlín a Mníchov: Langenscheid KG, 1343 s., 2010. ISBN 978-3-468-49042-2.
- GRAMBLIČKA, Š. *Malý lexikón výrazov vo výstavbe*. Bratislava: d+procon pre Inžiniersku akadémiu Slovenska, SKSI, 1998. 92s. ISBN 80-967679-1-7
- GULLBERG, A. - HÔJER, M. - PETTERSON, R.: *Images of the Future City. Time and Space For Sustainable Communications*. London: Springer Science+Business Media, 2011. 457s. ISBN 978-94-007-0652-1e-ISBN 978-94-007-0653-8.
- HAAS, T. (ed.). *Sustainable Urbanism and Beyond. Rethinking Cities for the Future*. New York: Rizzoli, 2012. 318s. ISBN 978-0-8478-3836-3.
- HALÁS, M. - DŽUPINOVÁ, E. *Vývoj a priestorové rozloženie bytového fondu Bratislavy*. In *Urbanismus a územní rozvoj*. ISSN1212-0855, 2007, vol. 10, no. 2, p. 27-35.
- HALÍK, P. Počátky a proměny současné urbanistické scény. In: HALÍK, P. - KRATOCHVÍL, P. - NOVÝ, O. *Architektura a město*. Praha: Academia Praha, 1996. 205 s. ISBN 80-200-0665-6, s.9
- HAUCK, T. - KELLER, R. - KLEINEKORT, V. *Infrastructural Urbanism Addressing the In-between*. Berlin: DOM publishers, 2011. 336s. ISBN 978-3-86922-131-1.
- HAVAŠ, P. *Tvorba interiéru uličného priestoru*. Habilitačná práca. Bratislava: Fa STU, 1993. 40s.
- HERTZBERGER, H. *Přednášky pro studenty architektury*. Dolní Kounice: MOX NOX, 2012. 288 s. ISBN 978-80-905064-0-4.
- HEXNER, M.- NOVÁK, J.: *Urbanistická kompozice I,II*, skriptum. ČVUT Praha, 1988.
- HNILIČKA, P.: *Sídelní kaše*. ERA vydavatelství: 2005. 152s. ISBN: 80-7366-028-8.
- HRUŠKA, E.: *K tvorbe urbanistického prostredia*, Zväz slovenských architektov 1985.
- HRUŠKA, E.: *Urbanistická kompozícia I*. Bratislava: Vysoká škola technická v Bratislave, 1958.
- HRUŠKA, E.: *Urbanistická kompozícia II*. Bratislava: Vysoká škola technická v Bratislave, 1957.

- HRUŠKA, E.: *Úvahy k urbanistickej kompozícii*. In: Architektúra a urbanizmus, 1972-VI-1
- HRŮZA, J. *Slovník soudobého urbanismu*. Praha: Odeon, 1977. 341s.
- HRŮZA, J. *Charty moderního urbanismu*. Praha: Agora, 2002. 94 s. ISBN 80-902945-4-5.
- HRŮZA, J. *Svet měst*. Praha: ACADEMIA, 2014. P. 602-608. ISBN 978-80-200-1808-3
- HRŮZA, J. : *Stavitelé měst*, nakladatelství Agora, Praha 2011, ISBN 978-80-86820-08-8
- HUDEKOVÁ, Z. - KOMRSKA, J. - ZLOCHA, M. *EkoindeX - stanovenie regulatívu pre metodiku spracovania ÚPD so zameraním na zadržiavanie dažďových vôd v urbanizovanom prostredí*. Bratislava: Inštitút urbanizmu a územného plánovania URBION, 2012. 60 p.
- KRATOCHVÍL, P. Město jako kulturní fenomén. In: HALÍK, P. - KRATOCHVÍL, P. - NOVÝ, O. *Architektura a město*. Praha: Academia Praha, 1996. 205 s. ISBN 80-200-0665-6, s.79
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., MANÍKOVÁ, Z. *Slovník cudzích slov A/Z*. Bratislava: SPN, 1983. p. 944.
- JACOBS, J. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House, 1993. 598 s. ISBN 0-679-60047-7.
- JEDLIČKOVÁ, S. *Eстетické princípy francouzské formální zahrady*. Disertační práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta 2017 [dostupné online] https://is.muni.cz/th/146971/ff_d/disertace_Jedlickova.pdf
- JEHLÍK, J. *Rukověť urbanismu: architektura poznávání a navrhování prostředí*. Praha: Ausdruck Books, 2016. ISBN 978-80-260-9558-3.
- KACEJ, M. - ČEREŠŇOVÁ, Z. Processes of spatial perception and orientation in unknown architectural environment = Procesy priestorového vnímania a orientácie v neznámom architektonickom prostredí. In *Architecture in Perspective 2020. Proceedings of the International Conference : 14-15 October 2020 Ostrava, Czech republic* = Sborník příspěvků z mezinárodní konference. 1. vydanie. Ostrava : Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, 2020, S. 354-356. ISBN 978-80-248-4450-3.
- KALISKÁ, D. *Typológia slovenských miest*. In: Architektonické listy ALFA FA STU 3/2002.
- KARDOŠ, P. *Bývanie a obytné prostredie ako mestotvorné humanizačné fenomény*. In: Zborník vedeckého seminára - 4.11.1992. Humanizácia urbanisticko-architektonického prostredia. Bratislava: Katedra urbanisticko-architektonických súborov FA STU v Bratislave, tlač Edičné stredisko STU, 1992. 76s.
- KARDOŠ, Peter: *Formovanie mestského prostredia z hľadiska významu, kvality a komplexnosti*. In: Trajektórie územného rozvoja, Bratislava: ROAD,2006. 476s. ISBN 978-80-88999-31-7 s.129
- KARDOŠ, P. *Nekonvenčné metódy interpretácie urbanisticko-architektonického tvorivého procesu*. In: Alfa 01/1996, ISSN 2729-7640. [online] <https://alfa.stuba.sk/sk/nekonvencne-metody-interpretacie-urbanisticko-architektonickeho-tvoriveho-procesu/>
- KARDOŠ, P. *Organická a zmyslová podstata mesta*. In: Zborník Intenzita využitia územia slovenských sídel - vybrané otázky. 1.vyd. Bratislava: Nakladateľstvo STU v Bratislave, 2012.
- KARDOŠ, P. *Z vývoja klasickej školy urbanizmu na Slovensku*. In: Alfa 03/2014, ISSN 2729-7640. [online]file:///D:/MOJE_VECI/2021-2026/P-U-B-L-I-K-%C3%81-C-I-E/365%20POJMOV%20Z%20URBANIZMU/zdroje/Kardo%C5%A1-z%20v%C3%BDvoja%20klasickej%20C5%A1koly.pdf
- KAVAN, J. - TRNKUS, F. *Urbanistická tvorba – Metodické a grafické postupy ateliérovej práce*. Bratislava: STU, 1974
- KAVAN, J. (ed.) 1992. Zborník vedeckého seminára - 4.11.1992. *Humanizácia urbanisticko-architektonického prostredia*. Bratislava: Katedra urbanisticko-architektonických súborov FA STU v Bratislave, tlač Edičné stredisko STU, 1992. 76s. Odb. garant: Prof. Ing. arch. T. Alexy, DrSc.

- KAVAN, J. 1983. *Zonálne štruktúry*. Bratislava: SVŠT, 1983. 258 p.
- KLEPOCHOVÁ, D. - FRANCOVÁ, Z. *Imidž nákupného centra a jeho vplyv na spotrebiteľské správanie*. Bratislava: Fakulta menežmentu UK, 2008. 10s.
- KOHOUT, M., TITTL, F. *Morfologie a adaptabilita Pražských sídlišť*. In Stavba. ISSN 1210-9568, 2013, no. 1, p. 62-69.
- KOHOUT et al. *Sídliště, jak dál?* Praha: Zlatý řez. 2016. 268 p. ISBN ISBN 978-80-01-05905-0
- KOCH, P. *Economics of development - „Urban accupuncture“*: prednáška. Praha: Medzinárodná vedecká konferencia Re-site, 23.05.2012.
- KOCH, W. *Malý lexikon architektúry*. Bratislava: Tatran, 1975. 209s.
- KOLLÁR, M. *Mestský blok*. Dizertačná práca. Bratislava: Fakulta architektúry STU, 1999. 62 s.
- KOMRSKA, Ján. Hľadanie optimálneho podielu zelene v urbanistickej štruktúre, In: Kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr, editor Vitková, ISBN 978-80-878999-35-5, STU 2008.
- KOMRSKA, J. 2009. Hľadanie optimálneho podielu zelene v urbanistickej štruktúre. In Rakšányi, P. - Coplák, J. 2009. *Plánovanie ekologických sídlisk*. Bratislava: ROAD, 2009. p. 72-87. ISBN 978-80-88999-37-9
- KOMRSKA, Ján - KOVÁČ, Bohumil. Étos územného plánovania. In Fyzika a etika VII. Vesmír-príroda-človek : vedecká konferencia, 21. júna 2012, Nitra. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2013, s.s. 125-137. ISBN 978-80-558-0244-2.
- KONČEKOVÁ, D. - ČEREŠŇOVÁ, Z. Identification of barriers in school environment, Identifikácia bariér v školskom prostredí. In Architecture in Perspective 2016 : sborník príspevků z mezinárodní konference. 8th Architecture in Perspective 2016 = 8. Architektura v perspektivě 2016, Ostrava, Czech Republic, 13-14 October 2016. Ostrava : Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, 2016, S. 116-120. ISBN 978-80-248-3940-0. V databáze: WOS: 000393241900032.
- KOOLHAAS, R. *S,M,L,XL*. 2. vyd. Rotterdam: Monacelli Press, 1995. 1376s. ISBN 978-1885254863.
- KOSTROŇ, L. *Psychologie architektury*. Praha: Grada Publishing, 2011. 207s. ISBN 978-80-247-2926-8.
- KOUCKÝ, R. a kol. *Metropolitní plán*. Praha: IPR, 2014. 1000 s. ISBN 978-80-87931-19-6.
- KOVÁČ, B. Brownfields at river confluence - example of the town of Ružomberok. In *MobEx 2013-2014: Water and City - Brownfields* [elektronický zdroj] : Selected Studies from the V4 Countries - International Exhibition, 12 May 2014, Bratislava. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2014, CD ROM, s. 19-20. ISBN 978-80-227-4166-8.
- KOVÁČ, B. Električka v Petržalke - príspevok k 120. výročiu električiek v Bratislave. In *Zborník príspevkov : 11. Fórum koľajovej dopravy = Forum of rail Transport*, 17. - 18. 3. 2015, Bratislava = Book of contributions. 1. vyd. Bratislava : FO ART, 2015, S. 117-121. ISBN 978-80-89664-26-9.
- KOVÁČ, B. Mestská koľajová doprava z aspektu tvorby verejného priestoru. In *9. Fórum koľajovej dopravy : Zborník príspevkov z Medzinárodnej konferencie* 19. - 20. 3. 2013, Bratislava. 1. Bratislava : FO ART, 2013, s.s. 78-82. ISBN 978-80-88973-96-6.
- KOVÁČ, B. Pešia zóna - od koncepcie po realizáciu. In *Človek v meste - Mensch in der Stadt*. Medzinárodné sympóziu, Stavebná fakulta STU, Bratislava 2006, 2006, s.CD.
- KOVÁČ, B. Problematika zelene v územnoplánovacej dokumentácii. In *Aktuálne problémy krajinskej architektúry a krajinného plánovania : Zborník vedeckých príspevkov*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 2013, s.s.100-107. ISBN 978-80-224-1296-4.
- KOVÁČ, B. Regulácia na lokálnej úrovni (uzemný plán obce). In *Regulačné nástroje*. Zborník zo seminára, apríl 2009. Bratislava : MVR SR, 2009, s. 19-27.

- KOVÁČ, B. *Tvorba verejných priestorov*. Urbanita 1/2010, ISSN 0139-5912
- KOVÁČ, B. Urbanistický parter - podoby a možnosti transformácie. In *Námestie a jeho parter: význam, potenciály a inovatívne formy riešenia* : Vedecká konferencia, Bratislava, jún 2005. Bratislava : STU FA, 2006, s.71 - 77. ISBN 80-227-2365-7.
- KOVÁČ, B. - KOMRSKA, J. Návrh uplatňovania ukazovateľov intenzity využitia územia v kontexte komplexnej regulácie funkčno-priestorovej štruktúry mesta. In *Kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr* : Zborník príspevkov. Zost. L. Vitková. Bratislava : Road, 2008, s.79-88. ISBN 978-80-88999-35-5.
- KOVÁČ, B. - KOMRSKA, J. Verejný priestor a architekt. In *Public spaces [elektronický zdroj]: zborník abstraktov 2015*, Prvá vedecká medzinárodná konferencia o verejných priestoroch v Bratislave, 20.-21.11.2014, Bratislava. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2015, CD ROM, s. 18. ISBN 978-80-227-4355-6.
- KOPÁČIK, G. - KILNAROVÁ, P. Schopnosť rôznych typů urbanistických štruktúr stredoevropských miest ovplyvňovať teplotu vzduchu. *10th Architecture in perspective 2018*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, katedra architektury, 2018. s. 256-260. ISBN: 978-80-248-4236-3.
- KREMER, B., P.: *Stromy*, vyd. Ikar 1995 Bratislava, ISBN 80-7118-177-3, 287 s.
- KRIER, L. *Volba nebo osud*. 1. do češtiny preložené vyd. Praha: Academia, 2001. 188s. ISBN 80-200-0012-7.
- KRAVČÍK, M. *Manuál pre vybudovanie vlastnej dažďovej záhrady*. 2022. Dostupné online: https://www.zelenarchitektura.sk/2011/08/MANUAL-PRE-VYBUDOVANIE-VLASTNEJ-DAZDOVEJ-ZAHRADY-1-CAST/?UTM_SOURCE=CANVA&UTM_MEDIUM=IFRAMELY
- LACO, J. *Technický stav slovenských mostov je v kritickom stave!* In IS 6/2023. Dostupné online: <https://www.asb.sk/stavebnictvo/inzinierske-stavby/technicky-stav-slovenskych-mostov-je-v-kritickom-stave>
- LACHMANNOVÁ, M. 2014. *Tvorba peších zón, peších ťahov a peších prepojení v historickom urbánnom priestore*. Dizertačná práca. Mendelova Univerzita v Brně, Zahradnická fakulta v Lednici, Ústav zahradní a krajinářské architektury, 2014. 160s.
- LEGÉNY, J. - MORGENSTEIN, P. *Solárna stratégia udržateľného mesta*. Bratislava: Nakladateľstvo STU, 2015. s. 50-61. ISBN 978-80-227-4366-2.
- LEGÉNY, J. *Generovanie efektívnych urbánnych štruktúr*. In ALFA. ISSN 2729-7640, 2012, vol. 17, no. 1, p. 28-35.
- LEONTIEVOVÁ, Tamara: *Architektonická koncepcia obchodných centier*. In ASB číslo 11-12/2010, december 2010, 17.ročník, ISSN 1335-1230.
- LEŠINSKÁ, L. *Terminologický slovník - krajina a tvorba krajiny*. In Alfa. ISSN 1135-2679, 2000, vol.5, no. 4, p.37-40.
- LIPTAI, J. *Štrašná „strešná krajina“*. 2005, Dostupné online <https://www.obnova.sk/strasna-stresna-krajina/>
- LOUKAITOU SIDERIS, A. - EHRENFEUCHT, R. (ed.). *Sidewalks. Conflict and Negotiation over Public Space*. Cambridge: MIT, 2009. 330s. ISBN 978-0-262-51741-6.
- LÖW, J. - WITTMANN, M. - DOHNAL, T. *Tvorba rurální krajiny a její nástroje*. Online. Akademické nakladatelství CERM, 2022. ISBN 978-80-7623-072-9.
- LYNCH, K. *Obraz města. The Image of the City*. 1. do češtiny preložené vyd. Praha: Nakladateľstvo Bova Polygon, 2004. 224s. ISBN 80-7273-094-0.

- MAIER, K. - ŘEZÁČ, V. *Ekonomika v území*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství ČVUT, 2006. 91 s. ISBN 80-01-03447-X.
- MACHOVEC, J. - HRUBÍK, P., - VREŠTIAK, P. *Sadovnická dendrológia : (hodnotenie biotických prvkov)*, 1. vyd. Nitra : SPÚ, r. 2000., ISBN 80-7137-702-3, 228 s.
- MAJCHER, S. - PUŠKÁR, B. - VRÁBLOVÁ, E. Scenáre pre zvýšenie bezpečnosti a komfortu v bytovom dome. In *Zdravé domy - zdravý interiér 2015 = Healthy houses - Healthy interior 2015* [elektronický zdroj] : Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou, 14.-15.5.2015, Bratislava. 1. vyd. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2015, S. 89-94. ISBN 978-80-227-4359-4.
- MARCELLI, M. *Filozofi v meste*. 2.vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Kalligram, 2009. 256s. ISBN 978-80-8101-199-3.
- MARCELLI, M. *Mesto vo filozofii*. 1.vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Kalligram, 2011. 188s. ISBN 978-80-8101-400-0.
- MAŠEK, M. *Teoretické východiská modelu mestskosti* : habilitačná práca. Bratislava: Fa STU, apríl 1991. 103s.
- MEEDA, B. - PARKYN, N. - WALTON, D. S. *Graphics for Urban Design*. London: Thomas Telford Ltd., 2006.
- MELCEROVÁ, O. - KOLLÁR, M. Uplatnenie polyfunkčnosti pri riešení negatívnych dopadov rezidenčnej suburbanizácie v rámci územia vonkajšieho mesta (Prípadová štúdia Bratislava - Záhorská Bystrica / Štokholm). In BAŠOVÁ, S. et al. 2012. *Intenzita využitia územia slovenských sídel - vybrané otázky*. Bratislava: STU v Bratislave, 2012. p. 53-87. ISBN 978-80-227-3821-7
- MELCEROVÁ, O. *Potenciály polyfunkčného rozvoja sídlisk. ilustrované na príklade sídliska Dúbravka v Bratislave a Prosek v Prahe*. In Alfa. ISSN 1135-2679, 2013, vol. 18, no. 4, p. 42-53
- MELKOVÁ, P. et al. *Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*. Praha: Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy, 2014. 290 s. ISBN 978-80-87931-09-7.
- MIKOLEIT, A.- PÜRCKHAUER, M. *Urban Code - 100 Lessons for Understanding the City*. Zurich: GTA Verlag, 2011. 111 s. ISBN 978-3-85676-290-2.
- MIKOVÁ, K. - PAULÍKOVÁ, M. - PAULINIOVÁ, Z. *Verejné priestory. Ako tvoriť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi*. 1.vyd. Banská Bystrica: Nadácia Ekopolis, 2010. 136s. ISBN 978-80-89505-00-5.
- MILOŠOVIČOVÁ, J. *Udržateľný urbanizmus - súčasné trendy a výzvy budúcnosti* [online]. Zdroj vydavateľstvo Eurostav, dátum vydania 14.08.2012. Dostupné na internete: [http://www.uzemneplany.sk/sutaz/udrzatelny-urbanizmus-sucasne-trendy-a-vyzvy-buducnosti]
- MITCHELL, W. J. *E-topia - Život ve městě trochu jinak*. Prel. Jana Tichá. 1.vyd. Praha: Czech edition Zlatý řez, 2004. 183s. Prekl. z anglického originálu W.J.Mitchell: E-topia - „Urban life, Jim - but not as we know it.“ ISBN 80-902810-3-6.
- MORAVČÍKOVÁ, H. 2011. *Bratislava: atlas sídlisk*. Bratislava: Slovart, 2011. 344 p. ISBN 978-80-556-0478-7
- MVRDV. *Agendas on Urbanism. MVRDV*. Equal Books, 2012. 530s. ISBN 978-89-97603-00-8.
- NEUBAUER, H. *Städtebau und Architektur: Das 20. Jahrhundert*. Fullmann publishing, 2010. 432 s. ISBN 978-3833152993.
- NORBERG-SCHULZ, Ch. *Genius loci. Krajina, místo, architektura*. Prel. Petr Kratochvíl. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010. 221s. Prekl. z anglického originálu Genius loci. ISBN 978-80-7363-303-5.
- NOSKO, L. *Nové hľadiská formovania urbánneho prostredia v ťažiskových zónach mesta* : dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, máj 2008. 105s.
- NOVÝ, O. *Řeč architektury*. In: HALÍK, Pavel - KRATOCHVÍL, Petr - NOVÝ, Otakar: *Architektura a město*. Praha: Academia Praha, 1996. 205 s. ISBN 80-200-0665-6

- OBERSTEIN, I.- CACH J. *Názvoslovní urbanismu a územního plánování*. Praha: FA ČVUT, 2001.
- OHNO, R.- SONODA, K.- SOEDA, M. Street-scape and Way-finding Performance. In *THE FUTURE OF ENDOSCOPY*, Proceedings of the 2nd European Architectural Endoscopy Association Conference in Vienna, Austria, August 30th - September 1st 1995. ISBN- 3-85437-114-4 p.119-128
- ORAVEC, P. *Obrátený slovník cudzích slov*. Bratislava: EPOS, 2007. s. 456. (1060 s.) ISBN 978-80-8057-692-9.
- OSTAKH, A. *Teorie Shared space a její průmět do architektonické a urbanistické tvorby*. Dizertačná práca. ČVUT: 2021, 172s.
- PASEČNÁ, I. *Aktuálne trendy v plánovaní a manažmente verejných priestorov zelene v meste* : dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, 2012. 116s.
- PAZYLBEKOVA, A. Transformed architectural sketch modelling to improve conceptual design skills. In *Global Journal of Engineering Education* 18(3): 207-212, 2016.
- PER, A. F.. *Reclaim remediate reuse recycle*. Barcelona: a+t architecture, 2012. 309s. ISBN 978-84-615-6020-2.
- PEŠEKOVÁ, M. *Kapitoly zo všeobecnej sociológie*. Košice: Katedra spoločenských vied TU Košice, 2006.
- PEŠKOVÁ, Z.- SVATOŠ, J.- KAŠPAR, J. a kol. *Grafická prezentace architektury*. Praha: ČVÚT, 2019. 299s. ISBN 978-80-01-06637-9.
- PETELN, I. *Interiér v architektúre*. Prednáška. Bratislava: Fa STU, 03. 12. 2011.
- PETRIKOVÁ, D.- KUSÝ, I. *Sociológia pre architektov a urbanistov*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo ROAD v Bratislave, 1999. 157s. ISBN 80-967511-9-0.
- PIFKO, H. *Charty, manifesty, vízie*. Prednáška k predmetu Úvod do legislatívy v AU, FAD STU, 2018.
- POLOMOVÁ, B. (zost.) - POLÁKOVÁ, M. (zost.) - PETRÍK, Š. (zost.) - PETRÁŠOVÁ, S. (zost.). *Bardkontakt 2011 : Problematika mestských pamiatkových centier*. Zborník prednášok Bardejov 23.-24.august 2011. Bardejov : Mesto Bardejov, 2011. 201. ISBN 978-80-970755-6-9.
- POUŠ, R. - HLÁSNY, T. *Morphological Intensification in a postsocialist city - a Banská Bystrica case study*. In *Geographia polonica*. ISSN 0016-7282, 2010. vol. 83 no. 2 p. 37-53.
- PRINZ, D. *Städtebau*. 2 Bde., Bd.1, Städtebauliches Entwerfen Kohlhammer Architektur, 1999. 224s, ISBN 978-3170156913.
- PUŠKÁR, B. Komfort v obytnom prostredí. In *Komplexná obnova bytových domov 2015*. Manuál stavebných, technologických a energeticky efektívnych riešení: Zborník prednášok : 25.-27. November 2015, Podbanské, Slovensko. 1. vyd. Bratislava : Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2015, S.127-130. ISBN 978-80-227-4488-1.
- PUŠKÁR, B. Charakter obytného prostredia - zhodnotenie vybraných priestorov z hľadiska bezpečnosti, mobility, flexibility a sociability. In *Komplexná obnova bytových domov 2018*. Budovy s takmer nulovou potrebou energie : zborník prednášok z XII. medzinárodnej odbornej konferencie. Podbanské, SR, 21. - 23. 11. 2018. 1. vyd. Bratislava : Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2018, S. 31-34. ISBN 978-80-972493-6-6.
- REHÁČKOVÁ, T.- PAUDITŠOVÁ, E. *Vegetácia v urbánnom prostredí*. Vydavateľstvo: Cicero s. r. o., Bratislava, 2006, 140 s. ISBN 80-969614-1-1
- RIEDIJK, M. *Kresba - The drawing*. Architektův raison d'être. 2009, Praha: ČVÚT
- RIKWERT, J. *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miast*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2013. 408 s. ISBN 978-83-63463-07-6.
- ROCKPORT PUBLISHERS. *Urban Landscape Architecture*. 1.vyd. Barcelona: Rockport, 2006. 191s. ISBN 978-59253-272-8.

- RODRÍGUEZ, Y. *Princípy urbanistickej rekonštrukcie v aglomerovaných sídlach veľkých miest*. Dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, 2000. 193s.
- ROLLOVÁ, L. 2013. *Prečo je prístupnosť dôležitá?* In: Integrácia, číslo 3-4/2016, ročník 26. ISSN 1336-2011.
- ROLLOVÁ, L. - ČEREŠŇOVÁ, Z. *Prostredie bez bariér*. Bratislava: Výskumné a školiace centrum bezbariérového navrhovania CEDA Fakulta architektúry STU, 2010. 33 s. ISBN 978-80-970177-4-3.
- ROZMANOVÁ, N.- GAJDÍKOVÁ, Z. *Princípy a zásady urbanistickej kompozície v príkladoch*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2016. 110 s. ISBN 978-80-7538-057-9.
- RYKWERT, J. *Pokusa miejsca. Przeszłość i przyszłość miast*. Kraków: Międzynarodowe centrum kultury, 2013. s.252 (408 s.), ISBN 978-83-63463-07-6.
- SCRUTON, R. *A Plea for Beauty: A Manifesto for a New Urbanism*. 1.vydanie. Vydalo American Enterprise Institute for Public Policy Research, marec 2012. Rozsah 8s.
- SHORE, R. *10 principles of good advertising*. London: Vivays Publishing, 2012. 176s. ISBN 978-1-908126-30-6.
- SCHMEIDLER, K. kol. *Sociologie v architektonické a urbanistickej tvorbe*. 2.vyd. Brno: Vydavatel Novotný Zdeňek, 2001. 292s. ISBN 80-238-6582-X.
- SCHENK, L. *Designing Cities. Basics, principles, projects*. Basel: Birkhäuser, 2013. 355s. ISBN 978-3-0346-1325-5.
- SCHREIER, P. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Baset, 2004. ISBN 80-7340-034-0. 270s.
- SIITONEN, P. *Future of Endoscopy, Updated*. In THE FUTURE OF ENDOSCOPY, Proceedings of the 2nd European Architectural Endoscopy Association Conference in Vienna, Austria, August 30th - September 1st 1995. EDITED BY BOB MARTENS. ISBN- 3-85437-114-4 p.77-81
- SMATANOVÁ, K. *Role of Public Space and Urban Interventions in Segregated Areas - Ghettos and Urban Slums*. Case Study of Roma concentrations in Slovakia : Fourth Annual International Conference on Architecture, 7.-10.7.2014, Atény.
- SMATANOVÁ, K. *Segregované romské koncentrace - současný stav a možné nástroje transformace*. In Člověk, stavba a územní plánování 8 : 5.11.2014, Praha, ČR. 1. vyd. Praha : ČVUT, 2015, S. 240-252. ISSN 2336-7687. ISBN 978-960-6865-88-6.
- SMATANOVÁ, K. - VITKOVÁ, L. - ŠELIGOVÁ A. *Architektúra mesta 1* [elektronický zdroj]. 1. vydanie. Bratislava : SPEKTRUM STU, 2018. CD-ROM, 78 strán. ISBN 978-80-227-4877-3.
- SOPIROVÁ, A. *Prednášky k predmetu Urbanizmus 2*. FAD STU: 2023.
- SOPIROVÁ, A. Vidiecky priestor - súčasné trendy a rozvojové možnosti, In: *Zborník z medzinárodnej konferencie: Město, venkovský prostor a krajina*, FA ČVUT Praha 2001, ISBN 80-902945-3-7, str. 115-119
- SOPIROVÁ, A. *Urbanistické trendy v rozvoji vidieckych sídiel na Slovensku*, In: ALFA SPECTRA TU, ročník 7 2/2003, vydané v roku 2004, ISSN 1135-2679, str. 42 - 48
- SOPIROVÁ, A.- ŠTEFANCOVÁ, L.- BAŠOVÁ, S.- GÖRNER, K. Public space and the efficiency of the new residential zones in small Slovak towns and villages. In *European Countryside : The Journal of Mendel University in Brno*. Vol. 9, Iss. 3 (2017), s. 541-559. ISSN 1803-8417 (2017: 0.265 - SJR, Q3 - SJR Best Q).
- STANGEL, M. *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2013. 264 p. ISBN 978-83-7880-140-5.
- SVETLÍK, J. *Plánovanie a výstavba miest a obcí*. Bratislava: Alfa, 1978. 248 s.

- ŠAMAN, Z. *Územní plánování*. Praha: Ediční středisko ČVÚT, 1986. 107 s.
- ŠIMKOVÁ, H a kol. *Regenerace panelových sídlišť, Katalóg příkladů za rok 2004*. Brno: UUR (Ústav územního rozvoje), 2005. 128 p.
- ŠOVČÍK, M. *Tvorba urbánnych štruktúr intenzifikácia*. Bratislava: FA SVŠT v Bratislave, Katedra urbanizmu a územného plánovania, 1986. 144 p.
- ŠPAČEK, R. *Mesto je základná hodnota civilizácie*. In Urbanita. ISSN 0139-5912, jeseň 2012, ročník 24, číslo 3, s.43.
- ŠTEFANCOVÁ, L. Urbanita v mestách je mŕtva. Nech žije urbanita v nákupných centrách! In *ALFA : Veda vo výstavbe. Medzinárodná vedecká konferencia doktorandského štúdia v oblasti architektúry a urbanizmu, 13.9.2012 FA STU v Bratislave*. s.54-59. ISSN 2729-7640.
- ŠTEFANCOVÁ, L. Urban Architecture. In *YRSB 13 - iiSBE Forum of Young Researchers in Sustainable Building 2013 : 25th June 2013, Prague Czech Republic*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2013, s.p. 133-142. ISBN 978-80-247-5016-3.
- ŠTEFANCOVÁ, L. *Valorizácia mestotvorných štruktúr*. Dizertačná práca. Bratislava: Fakulta architektúry STU, 2013. 143 s.
- ŠTEFANCOVÁ, L. (ed.)- GÖRNER, K. (ed.). *Bratislava MČ Ružinov - Lokalita Pošeň Nové centrum*. 1. vydanie. Bratislava : SPEKTRUM STU, 2018. 128 s. ISBN 978-80-227-4810-0.
- ŠTEFANCOVÁ, L.- GÖRNER, K. Intensification of the Main Development Axis of Housing Estates: A Way Towards their Urban Character? In *SGEM 2015. 15th International Multidisciplinary Scientific GeoConference. Nano, Bio and Green - Technologies for a Sustainable Future : conference proceedings. Volume II : Green buildings technologies and materials. Green design and sustainable architecture. Albena, Bulgaria, 18. - 24. 6. 2015*. 1. vyd. Sofia : STEF 92 Technology, 2015, S. 463-470. ISSN 1314-2704. ISBN 978-619-7105-43-8.
- ŠTEFANCOVÁ, L.- GÖRNER, K. Vzorce a atraktory pohybu v mestskej štruktúre, Formulas and Attractors of the Movement in Urban Structure. In *Člověk, stavba a územní plánování 11 : Sborník z konference : 1 November 2017, Praha, ČR = Man, Building and Urban Planning 11, Conference proceedings*. 1. vyd. Praha : České vysoké učení technické v Praze, 2018, S. 114-135. ISSN 2336-7687. ISBN 978-80-01-06482-5.
- ŠTEFANCOVÁ, L.- GÖRNER, K.- FURDÍK, D.- CZAFÍK, M. Graphics in urban design – possibilities of hand-drawn images and computer techniques. In *Architecture Civil Engineering Environment - ACEE Journal*. Vol. 13, no. 4 (2020), s. 31-44. ISSN 1899-0142 (2020).
- ŠTEVKOVÁ, J. *Komerčné investície a mestská štruktúra. Vývoj a súčasný stav, trendy lokalizácie a dopad obchodných centier na urbanistickú štruktúru Bratislavy a MČ Petržalka*. Dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, február 2009. 150s.
- ŠVEDA, M.- ŠUŠKA, P. (ed.). *Suburbanizácia. Ako sa mení zázemie Bratislavy?* Bratislava: Geografický ústav SAV, Bratislava, 2019. 158 s. ISBN 978-80-89548-08-8
- TACHIEVA, T. *Sprawl Repair Manual*. Washington: Island Press, 2010. p.235-255. ISBN 978-1-59726-731-1
- THOMPSON, J. (ed.). *Space Place Life. Learning from Place 1*. New York: Routledge, 2011. 212s. ISBN 978-0-415-61399-6.
- TRNKUS, F. *Urbanistická kompozícia I*. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 1996. 93s. ISBN 80-227-0837-2.
- TRNKUS, F. a kol. *Reštruktúrácia obytného prostredia*. 1.vyd.Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 2002.114s. ISBN 80-227-1819-X.
- TRNKUS, F. a kol.: *Urbanistické hľadiská formovania obrazu vnútorného mesta*. 1.vyd. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 1999. 120s.

- TRNKUS, F. a kol.: *Základné artefakty priestorovej štruktúry mesta*. 1. Vyd. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 1998. Rozsah 103s. ISBN 80-227-1172-1.
- TURANCOVÁ, M.- ŠUBOVÁ, M. *Urbanizmus verzus udržateľné mestá* [online]. dátum vydania 06.08.2008. Dostupné na internete:[<http://www.asb.sk/architektura/urbanizmus/urbanizmus-verzus-udrzatelne-mesta-2059.html>]
- UFFELEN, Ch. van. *Green City Spaces. Urban Landscape Architecture*. Berlin: Braun, 2013. 261s. ISBN 978-3-03768-142-8.
- UFFELEN, Ch van. *Urban Spaces. Plazas, Squares and Streetscapes*. Berlin: Braun, 2013. 271s. ISBN 978-3-03768-130-5.
- URBAN TASK FORCE. *Towards an Urban Renaissance*. London: Taylor & Francis, 2005. 328 s. ISBN 978-02-03497-74-6.
- VINÁRČIKOVÁ, J. *Mestský interiér a jeho prvky*. Vydavateľstvo STU. 2009. 152s. ISBN 9788022732222.
- VINÁRČIKOVÁ, J. *Aplikácia inovatívnych foriem v priestore námestia*. In Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou - jún 2005. Námestie a jeho parter - význam, potenciály a inovatívne formy riešenia. FA STU Bratislava 2006, vydalo vydavateľstvo STU v Bratislave. rozsah 150s. ISBN 80-227-2365-7. s.91
- VITKOVÁ, L. Ekonomická časť územno-plánovacej dokumentácie: Porovnanie súčasného stavu problematiky na Slovensku s požiadavkami uplatňovanými v podmienkach trhovej ekonomiky. In *Aktuálny vývoj teórie urbanizmu a nové trendy v priestorovom plánovaní: (Recent Developments in Urban and Rural Theories and new Trends in Spatial Planning)*. Bratislava : FA STU- ROAD, 2000, s.123-144. ISBN 80-88999-01-4.
- VITKOVÁ, L. *Funkčno - prevádzková charakteristika polyfunkčných lineárnych priestorov ťažiskovej sústavy mesta*. In: TRNKUS, Filip a kol.: *Základné artefakty priestorovej štruktúry mesta*. 1. Vyd. Bratislava: Vydavateľstvo STU v Bratislave, 1998. Rozsah 103s. ISBN 80-227-1172-1. s.53
- VITKOVÁ, L. a kol. *Kvantitatívne parametre urbanistických štruktúr*. Bratislava: ROAD, 2008. ISBN 978-80-88999-35-5.
- VITKOVÁ, L. *Obchod ako mestotvorný prvok - obchodný urbanizmus*: dizertačná práca. Bratislava: Fa STU, 1993. 130s.
- VITKOVÁ, L. *Urbanistická ekonómia ako faktor urbánneho rozvoja*. Bratislava: Vydavateľstvo STU, 2001. 123 s. ISBN 80-227-1588-3.
- VITKOVÁ, L. Základné kritériá urbanistickej tvorby obytného prostredia. In *Bytové domy na Slovensku : Teória. Recenzie. Diskusia*. Bratislava : Eurostav, 2007, s.34-53. ISBN 978-80-89228-13-3.
- VITKOVÁ, L. (ed.)- KOVÁČ, B. (ed.). *Intenzita využitia územia slovenských sídel - vybrané otázky*. 1. Bratislava : Nakladateľstvo STU, 2012. 222. ISBN 978-80-227-3821-7.
- VODRÁŽKA, P. *Dejiny stavby miest*. Bratislava: Vyd. STU, 2000. 166s. ISBN 802-27-1310-4.
- VRÁBLOVÁ , E. - CZAFÍK, M. Tvorba diferencovaného obytného prostredia v panelových bytových domoch a sídliskách ako nástroj zvýšenia sociálnych väzieb obyvateľov. In *Komplexná obnova bytových domov 2014* : zborník prednášok z VIII. medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Od energetickej efektívnosti po trvalú udržateľnosť. 1. vyd. Martin : Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2014, s. 95-98. ISBN 978-80-227-4272-6.
- VNUK, V. *Prechádzka starou Nitrou - Piaristická, Farská, Kupecká a okolie*. Agris Slovakia, 2020. 152s. ISBN 9788097361631.

- VYSEKALOVÁ, J. - MIKEŠ, J: *Image a firemní identita*. Praha: GRADA Publishing, 2009. 220s. ISBN 978-80-247-2790-5.
- WALL, E. -, WATERMAN, T. *The Ava Series - Basics - Landscape architecture - Urban Design*. 1.vyd. Lausanne: AVA Publishing SA, 2010. 184 s. ISBN 978-2-940411-12-2.
- WEJCHERT, K. *Elemente der städtebaulichen Komposition*. VEB Verlag für Bauwesen, Berlin, 1977.
- WILLIAMS, K.- BURTON, E.- MIKE, J. *Achieving the Compact City through Intensification: An Acceptable Option?*. In JENKS, M., BURTON, E., WILLIAMS, K. 1996. *The Compact City A Sustainable Urban Form?*. Abingdon: Taylor & Francis Group, 2014. 310 p. ISBN 0-419-21300-7
- WITTMANN, M.- KOPÁČIK, G.- LEITMANNOVÁ, A. *Closed Urban Blocks versus Open Housing Estate Structures: Sustainability Surveys in Brno, Czech Republic*. Online. In: IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. IOP Publishing, 2019, s. 1-12. ISSN 1757-899X.
- WITTMANN, M. a kol. *Mezi domy, mezi lidmi? Význam volných prostorů pro udržitelný urbánní rozvoj*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2017. 351 s. ISBN: 978-80-7204-955-4.
- ZEMKO, J. *Urbanistické problémy rozvoja sídliskovej výstavby na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965. 216 p.
- ZELL, M. *Škola kreslení a modelování pro architekty - Nástroje a techniky pro 2D a 3D prezentace*. Praha: Slovart, 2009.
- ZIBRIN, P. *Vnímanie urbanistického priestoru*. 1. vyd. Bratislava: ALFA - vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry v Bratislave, 1988. Rozsah 168s., 108 obrázkov. 063-075-87 VUP.
- ŽAK, W. *Współczesne polskie blokowisko na przykładzie dzielnicy Gdańsk-Przymorze. Studium socjologii wizualnej*. Gdańsk: UNIWERSYTET GDAŃSKI WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH INSTYTUT FILOZOFII, SOCJOLOGII I DZIENNIKARSTWA, 2009. p. 29-32.

LEGISLATÍVNE A INÉ DOKUMENTY

Enviroportál, Dostupné online: <https://www.enviroportal.sk/>

Štatistický úrad SR, Dostupné online:

https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/home/lut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziA809LZycDB0NLPyCXA08QxwD3lO8TAWNTEz1wwkpiAJKG-AAjgZA_VFgJc7ujh4m5j4GBhY-7qYGno4eoUGWgcbGBo7GUAV4zCjljTDldFRUBADse0bP/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA - 2001: AUREX s.r.o., Kovačik et al. 2001. *Koncepcia územného rozvoja Slovenska - 2001*. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR, 2001.

ČESKÁ KOMORA ARCHITEKTŮ. *Městský architekt*. brožúra distribuovaná Českou komorou architektů. 16 s.

Dopravné prevádzkové ukazovatele podľa regiónov. Dostupné online: https://www.mindop.sk/files/statistika_vud/reg_prev_ukazovatele.htm

STN 73 4301 norma Budovy na bývanie

STN 73 6110 norma Projektovanie miestnych komunikácií

Urbion. 1981. *Sústava urbanistických ukazovateľov obytného okrsku*. Bratislava: Ministerstvo výstavby a techniky Slovenskej socialistickej republiky, 1981. 25 s.

Vyhláška č. 259/2008 Z. z. o podrobnostiach o požiadavkách na vnútorné prostredie budov a o minimálnych požiadavkách na byty nižšieho štandardu a na ubytovacie zariadenia – znenie účinné od 1. 6. 2017

Vyhláška č. 277/2008 Z. z. Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú klasifikačné znaky na ubytovacie zariadenia pri ich zaraďovaní do kategórií a tried

Vyhláška č. 392/2023 Z. z. Úradu pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky o obsahu a spôsobe spracovania územnoplánovacej dokumentácie a o územnoplánovacích podkladoch a všeobecných požiadavkách na priestorové usporiadanie územia a funkčné využívanie územia

Vyhláška č. 532/2002 Z. z. Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o všeobecných technických požiadavkách na výstavbu a o všeobecných technických požiadavkách na stavby užívané osobami s obmedzenou schopnosťou pohybu a orientácie

Zborník *Aktuálny vývoj teórie urbanizmu a nové trendy v priestorovom plánovaní*. 1.vyd. Bratislava: Vydal ROAD FA STU v Bratislave, 2000. 406s. editori: Ján Komrská, Bohumil Kováč. ISBN 80-88999-01-4.

Zborník *Dizajn a estetická kvalita mestského a vidieckeho prostredia*. 1.vyd. Bratislava: Vydal ROAD FA STU v Bratislave, 2001. 301s. editori: Ľudovít Petránsky, Anna Holmanová. ISBN 80-88999-07-3.

Zborník odborných prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou - jún 2006. *Downtown, princípy a prednosti vnútromestskej štruktúry*. 1.vyd. Bratislava: FA STU v Bratislave, 2006. 111s. Garanti konferencie a zostavovatelia zborníka: Silvia Bašová, Alžbeta Sopiřová. Recenzent: Ivan Petelen. ISBN 80-227-2523-4.

Zborník vedeckého seminára - 4.11.1992. *Humanizácia urbanisticko-architektonického prostredia*. Bratislava: Katedra urbanisticko-architektonických súborov FA STU v Bratislave, tlač Edičné stredisko STU, 1992. 76s. Odb. garant: Prof. Ing. arch. T. Alexy, DrSc. Zostavovateľ zborníka: Prof. Ing. arch. J. Kavan, CSc.

Zborník *Intenzita využitia územia slovenských sídel - vybrané otázky*. 1.vyd. Bratislava: Nakladateľstvo STU v Bratislave, 2012. 222s. Editori: Ľubica Vitková, Bohumil Kováč. ISBN 978-80-227-3821-7.

Zborník z vedeckej konferencie *Město pro pěší - 13.2. v Brne a 14.2. v Prahe 2008: Město pro pěší - strategie rozvoje pěší dopravy*. 1.vyd. Praha: Vydavatel Oživení v Prahe, 2008. 53s. Editori: Petra Lukešová, Michaela Valentová, Michal Křivohlávek. Náklad 1000ks. ISBN 978-80-254-1391-3.

Zborník medzinárodnej konferencie Praha, november 2001: *Město, venkovský prostor a krajina*. 1.vyd. Praha: Fakulta architektury ČVUT, 2001. 164s. ISBN 80-902945-5-3.

Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou - jún 2005. *Námestie a jeho parter - význam, potenciály a inovatívne formy riešenia*. Bratislava: FA STU, 2006. 150s. ISBN 80-227-2365-7.

Zákon č. 8/2009 Z. z. Zákon o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 49/2002 Z. z. Zákon o ochrane pamiatkového fondu

Zákon č. 50/1976 Z. z. Stavebný zákon

Zákon č. 138/1992 Z. z. Zákon Slovenskej národnej rady o autorizovaných architektoch a autorizovaných stavebných inžinieroch

Zákon č. 162/1995 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon)

Zákon č. 200/2022 Z. z. Zákon o územnom plánovaní

Zákon č. 201/2022 Z. z. Zákon o výstavbe

Zákon č. 251/2012 Z. z. Zákon o energetike a o zmene a doplnení niektorých zákonov

365 TERMS OF URBAN DESIGN

The publication is based on the urgent requirement to respond to the current state of incomplete sometimes absent and often incorrectly used terminology in the field of urban design and urban planning. In the publication, the 365 most frequently used terms from the field of urban design and urban planning are selected, according to which it is named "365 terms of urban design". This name describes the long-standing motto of the Institute of Urban Design and Urban Planning at the Faculty of Architecture and Design of STU in Bratislava

"A little bit of urban design every day will not harm the body any day!".

The publication is intended for students studying architecture and urban design in study programs of the first, second and third level of study.

The first part of the publication, entitled Thematic Circles, systematizes the terminology from the point of view of individual areas of urban design and urban planning.

The second part of the publication is written in the form of a dictionary from A-Z, in which each term is arranged alphabetically, numbered and explained in terms of terminology. The basic definition of the selected terms is an author's explanation based on the study of literature, research and experience from the pedagogical process and practice.

The aim of the publication is not to create a generally binding regulation for the use of technical terms in urban design and urban planning, but to summarize and complete terms that are currently fragmented in a lot of other sources. The goal of the publication is to simplify students' access to basic terms and information that every future architect and urban designer should know.

In this way, the authors ask all future readers with a critical opinion on the interpretation of selected terms (or the form of processing of the publication) to not hesitate to contact the authors and help contribute to the improvement of the teaching process and the stabilization of terminology in our field.

O AUTOROCH

Lucia
Štefancová

Ing. arch. Lucia Štefancová, PhD. pôsobí na Ústave urbanizmu a územného plánovania FAD STU ako odborná asistentka a hlavný študijný poradca pre bakalársky stupeň štúdia. Profilo sa špecializuje na urbanistickú tvorbu, grafiku a prezentáciu diela v tvorbe architekta. Jej výskumná oblasť zahŕňa problematiku urbanity a kompozície sídla, prostredia ťažiskových osí mesta a mestskosť ako vlastnosť súvisiacu s množstvom návštevníkov, identitou a atmosférou v priestore. Venuje sa grafickej prezentácii diela, tvorbe modelov a možnostiam, aké grafické zobrazenia umožňujú pri prezentácii diela. Je autorkou a spoluautorkou niekoľkých vedeckých článkov, architektonických a urbanistických štúdií a jej odborný profil dopĺňa ocenenie 1. miesta pre autorský kolektív pod vedením prof. Kováča nielen na medzinárodnej urbanistickej súťaži návrhov „Riešenie centrálnej rozvojovej osi Petržalky“ (vyhlásenie súťaže SKA, 2014), ale aj v Cene ZUUPS (Národná cena za urbanizmus na Slovensku, 2023).

Karol Görner

Ing. arch. Karol Görner, PhD. pôsobí na Ústave urbanizmu a územného plánovania FAD STU ako odborný asistent a zároveň na fakulte zastáva aj funkciu prodekanu pre rozvoj. V oblasti vedeckovýskumnej činnosti sa venuje problematike efektivity a udržateľnosti mestskej štruktúry, obytných súborov, územného plánovania, ako aj téme univerzálneho navrhovania v urbanistickom kontexte a pedagogickému výskumu. Je autorom a spoluautorom viacerých vedeckých a odborných publikácií u nás aj v zahraničí, participantom vo vedeckovýskumných projektoch a účastníkom medzinárodných workshopov. V oblasti pedagogiky pôsobí vo viacerých predmetoch Ústavu urbanizmu a územného plánovania a podieľa sa na vedení ateliérových prác. Umelecko-tvorivú činnosť rozvíja najmä v oblasti urbanizmu a územného plánovania. Jeho odborný profil dopĺňa ocenenie 1. miesta pre autorský kolektív pod vedením prof. Kováča nielen na medzinárodnej urbanistickej súťaži návrhov „Riešenie centrálnej rozvojovej osi Petržalky“ (vyhlásenie súťaže SKA, 2014), ale aj v Cene ZUUPS (Národná cena za urbanizmus na Slovensku, 2023).

Karol s Luckou tvoria stabilné konzultačné duo zastupujúce mladú generáciu pedagógov FAD STU v Bratislave. Študenti majú možnosť zoznámiť sa s nimi v rámci mnohých predmetov, v ktorých pôsobia (Kompozícia II, Urbanizmus I, II, Územné plánovanie, Spracovanie územného plánu, Verejné priestory, Doprava a TI, Regulačný plán, Architekt a grafická prezentácia diela a iné). Majú za sebou množstvo skúseností s vedením at. prác, pričom ich študenti sa pravidelne zapájajú do súťaží, kde získali aj ocenenia (cena prof. Kodoňa, Hrušku, CHEDDAR). Pod ich vedením úspešne absolvovalo svoje záverečné práce viac ako 20 študentov. Sú aktívni v publikačnej i umeleckej činnosti a pôsobia vo viacerých grantoch.

Ing. arch. Lucia Štefancová, PhD., Ing. arch. Karol Görner, PhD.

365 POJMOV Z URBANIZMU

Vydala Slovenská technická univerzita v Bratislave vo Vydavateľstve SPEKTRUM STU, Bratislava, Vazovova 5, v roku 2024.

Edícia skrípt

Rozsah 150 strán, 86 obrázkov, 11,399 AH, 11,578 VH, 1. vydanie,
edičné číslo 6189, tlač ForPress NITRIANSKE TLAČIARNE, s. r. o.

85 – 207 – 2024

ISBN 978-80-227-5401-9

DOI: 10.61544/EJPW8039